

Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΡΑΤΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

JUS AD BELLUM
ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΕΙΣ ΠΟΛΕΜΟΝ
ΔΟΓΜΑ ΚΑΙ ΘΕΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ*

Τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου περιλαμβάνει δύο κατηγορίας κανόνων:

α) Τοὺς κανόνες, οἱ ὁποῖοι διακανονίζουν τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἥτοι πότε τὸ δικαίωμα τοῦτο δύναται ν' ἀσκηθῇ νομίμως καὶ κατὰ ποῖον τρόπον—Jus ad Bellum καὶ β) τοὺς κανόνες, οἱ ὁποῖοι ρυθμίζουν τὰς πολεμικὰς πράξεις καὶ τὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολεμικῆς περιόδου σχέσεις, τόσον μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων ὅσον καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν οὐδετέρων—Jus in Bello.

Ἡ δευτέρα αὕτη κατηγορία ἐγένετο ἀντικείμενον σοβαρᾶς ἐρεύνης καὶ πλείστων μελετῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ πρώτη ἐθεωρεῖτο ὡς μὴ ὑπαγομένη εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου. Τὸ δίκαιον τοῦτο περιωρίζετο εἰς τὸν διακανονισμόν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν εἰδικοῦ νομικοῦ καθεστῶτος τῆς πολεμικῆς περιόδου, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἐμπολέμους κανόνες ἐμπνεομένους ἀπὸ ἀνθρωπιστικὰς ἀρχάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν μέτρων, τὰ ὅποια δὲν θὰ ἦσαν ἀποτελεσματικὰ διὰ τὴν ἐκβασιν τοῦ ἀγῶνος, θὰ ἀπέβαινον ὁμως καταστροφικὰ διὰ τὸν Πολιτισμὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ παρούσα μελέτη ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Jus ad Bellum, ἥτοι εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ὅπως τοῦτο προκύπτει ἐκ τῶν ἐκάστοτε ἀντιλήψεων τῆς θεωρίας καὶ τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων κανόνων τοῦ Δικαίου.

1. Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ἀνήκει εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ ἤδη ὑπὸ τοῦ Hegel ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ὑπερτάτη ἐκδήλωσις τῆς κυριαρχίας ἐνὸς κράτους.

Διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ ἢ ἐλέγχου ἀνεγνωρίζετο εἰς πᾶσαν Πολιτείαν, ἡ ὁποία κατεῖχεν ἢ ἔσκει ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς ιδιότητός της προκύπτοντα κυριαρχικὰ δικαιώματα, θεωρούμενον μάλιστα ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν κριτήριον τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας.

Ἡ ἐννοία τῆς ἀπονομῆς, διὰ τῶν ἰδίων μέσων, δικαιοσύνης καὶ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν ὀρισμένης ἀδικίας ἢ δι' ἄλλην τινὰ ἐπιδίωξιν, εἶναι συνυφασμένη μὲ πᾶσαν ἀνοργάνωτον ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Εἶναι

* Ἡ παρούσα μελέτη ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια εἶχον τὴν τιμὴν νὰ διδάξω εἰς τὸ Institut des Hautes Études Internationales de l'Université de Paris κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1949—50.

λοιπὸν φυσικὸν ὅτι αἱ Πολιτεῖαι διεξεδίκουν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ ἀνεξέλεγκτον δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἐφ' ὅσον ἐνόμιζον ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐξασφαλίζονται πληρέστερον τὰ συμφέροντα αὐτῶν, καὶ ἐφόσον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς διεθνοῦς κοινωνίας οὐδεμία ὀργάνωσις παρουσιάζετο ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἀναρχίαν τῶν διαφορῶν ἐπὶ μέρους κυριαρχιῶν.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω διαπιστώσεως ἀναφαίνεται ἡ ἀλληλοεξάρτησις τῶν τριῶν ἐννοιῶν: τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Ἡ ἐννοια τῆς κυριαρχίας συνεπάγεται τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ πάσης ἄλλης βουλήσεως, τὴν ἀπουσίαν παντὸς νομικοῦ περιορισμοῦ ἐπιβαλλομένου ἐξ ἄλλης βουλήσεως καὶ τὸ δικαίωμα «τοῦ μὴ ἄρχεσθαι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει». Εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία ἥτις αὐτοκαθορίζεται μόνη¹.

Ἡ κυριαρχία ἐκδηλουμένη διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατ' ἀρχάς καὶ διὰ τῆς νομικῆς προσωπικότητος τῆς Πολιτείας μετὰ ταῦτα, ρυθμίζει αὐθαιρέτως τὰς σχέσεις μεταξὺ Πολιτείας καὶ ὑπηκόων αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη τῆς κυριαρχίας ἀντίληψις τοῦ δημοσίου ἐσωτερικοῦ δικαίου γίνεται δεκτὴ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ πλαισίον τῆς διεθνοῦς ἐννόμου τάξεως.

Ἡ Πολιτεία, ἀπόλυτος κύριος ἐν τῷ οἴκῳ της, ἐμφανίζεται περιβαλλομένη μὲ τὴν νέαν ἐξουσίαν καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις αὐτῆς μὲ τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου ἐνισχύεται ἐκ τοῦ κατὰ τῆς παγκοσμίου μοναρχίας ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος ἤρχισε μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν διαφορῶν ἀνεξαρτητῶν Ἐθνικῶν μονάδων, αἵτινες διεξεδίκουν ὑπὲρ αὐτῶν πλήρη αὐτοκυριαρχίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, κατ' ἀντίδρασιν πρὸς τὸ προϋπάρχον φεουδαρχικὸν καθεστῶς.

Μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς κυριαρχίας ἦτο συνυφασμένον τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἡ ἄσκησις τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ἐκάστης Πολιτείας.

Αἱ Πολιτεῖαι διέθετον δύο μέσα διὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὰς ἀξιώσεις των καὶ νὰ καταστήσουν σεβαστὰ τὰ δικαιώματά των: τὸν διακανονισμὸν τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν δι' εἰρηνικῶν μέσων καὶ τὸν πόλεμον.

Ἡ χρῆσις παντὸς εἰρηνικοῦ μέσου ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν προϋποθέτει τὴν ὁμόφωνον γνώμην καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐνδιαφερομένων Πολιτειῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν βίαν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς βουλήσεως μιᾶς καὶ μόνης Πολιτείας.

Τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐδέ-

1. Garner, *Des limitations à la souveraineté nationale dans les relations extérieures*, R.D.I.et.L.C. (1925). Dollot, *L'organisation politique mondiale et le declin de la souveraineté* R.G.D.I.P. (1947).

σποζε τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἔθετεν ὑπὸ κρίσιν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὡς αὐτοτελοῦς ἐννόμου τάξεως.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην αἱ Πολιτεῖαι ἐν τῇ ιδιότητι αὐτῶν ὡς κυριάρχων νομικῶν προσώπων δὲν ἐδεσμεύοντο ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου παρὰ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς θελήσεως αὐτῶν. Συνεπῶς ἡ θεμελίωσις τῶν διεθνῶν κανόνων ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς βουλήσεως τῶν Πολιτειῶν, καὶ οὕτω μετεβάλλετο ὁλόκληρον τὸ Διεθνὲς Δίκαιον, εἰς τμήμα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου ἀσχολούμενον μὲ τὰς διεθνεῖς σχέσεις². Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις τῆς θεμελίωσης τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ὡς ἐννόμου τάξεως ἐδραζομένης ἐπὶ τῆς βουλῆσεως τῆς Πολιτείας, ἥτοι ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, αἶρει τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῶν κανόνων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἐννόμων τάξεων.

Ἡ Διεθνὴς ὁμως κοινωνία *de facto* δημιουργεῖται διὰ τῆς συνυπάρξεως πλειόνων μελῶν, αἱ σχέσεις τῶν ὁποίων δέον νὰ διέπονται ὑπὸ κανόνων ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος, οἱ ὅποιοι προϋποθέτουν τὴν ὑποταγὴν τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν ἐννόμων τάξεων εἰς τὴν ἱεραρχικῶς ἀνωτέραν αὐτῶν ὑπὸ διεθνῇ ἐννομον τάξιν. Ἡ ὑποταγὴ αὕτη, γενικῶς παραδεδεγμένη ὑπὸ τῆς συγχρόνου Ἐπιστήμης θέτει σαφὲς τὸ δῆλημα: Ἡ ἡ Πολιτεία εἶναι κυρίαρχος καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς ἀνώτερον κανόνα ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος ἢ δεσμεύεται ὑπὸ ἀνωτέρου κανόνος καὶ συνεπῶς παύει νὰ εἶναι κυρίαρχος. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς πρώτης ἀπόψεως ὁδηγεῖ εἰς τὴν κατ' οὐσίαν ἄρνησιν τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος τῶν διεθνῶν κανόνων καὶ εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς Διεθνοῦς κοινωνίας, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἀναγκαστικῶς ἐκ τῆς συνυπάρξεως πλειόνων Πολιτειῶν εὐρίσκομένων τῆς μιᾶς πλησίον τῆς ἄλλης καὶ ἡ ὁποία διέπεται ἀπὸ κανόνας συμπεριφορᾶς, προσλαμβάνοντας ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα λόγῳ τῆς οὐσιαστικῆς των σημασίας διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν Πολιτειῶν. Ἐξ ἄλλου, πᾶσα ἐλευθερία δράσεως δὲν εἶναι σεβαστή, παρὰ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς. Κυριαρχία καὶ νομιμότης εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου εἶναι ἐννοιαὶ ἀλληλοσυγκρουόμεναι.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο τεθὲν ὑπὸ μελέτην ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης, προσέλαβε πρακτικὴν ἀξίαν, ἀφ' ἧς ἡ Πολιτεία, ἐξ ἀπόψεως ἐσωτερικοῦ δικαίου, ὑπῆχθη εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς νόμους καὶ ἐπεβλήθη ἡ ἐννοια τοῦ κράτους Δικαίου. Ἡ νέα αὕτη ἐξέλιξις τῆς ἐσωτερικῆς κυριαρχίας, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀνάγκην ὁργανώσεως τῆς *de facto* ἀπ' αἰῶνων ὑφισταμένης διεθνοῦς κοινωνίας, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ πλείστον ἐπιστημόνων

2. Korobine et Mirkine—Guétzevitch, *La doctrine bolcheviste*, R.G.D.I.P. (1925).

τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας ὑπὸ περιορισμένην μορφήν. Οὕτω, ἡ κυριαρχία ἀναγνωρίζεται ὑπὸ περιορισμούς ἢ ἐπιφυλάξεις, συνδυαζομένη ἄλλοτε μὲν, πρὸς τὴν γαλλικὴν ἀντίληψιν, περὶ θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τῶν Πολιτειῶν, βάσει τῆς θεωρίας τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὴν γερμανικὴν θεωρίαν τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ³. Ἡ προσπάθεια αὕτη παρουσιάζετο ὡς ὁ ἀναγκαστικὸς συμβιβασμὸς μεταξὺ τοῦ πατροπαραδότου δόγματος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας καὶ τῆς συγχρόνου πραγματικότητος τῆς ὑποταγῆς τῆς Πολιτείας εἰς ὑποχρεωτικούς κανόνας δικαίου.

Τόσον ἡ θεωρία τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων, ὅσον καὶ ἡ θεωρία τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ, δὲν κατῴρθωσαν νὰ περισώσουν τὴν ἐννοίαν τῆς κυριαρχίας, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσουν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἐγκαίρως διεπιστώθη ὅτι ἡ διεθνὴς νομιμότης περιορίζει τὴν ἐξουσίαν τῶν Πολιτειῶν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον περιορίζει τὰ δικαιώματα τῶν ἰδιωτῶν καὶ ὅτι ἡ προστασία τῶν δικαιωμάτων τῶν Πολιτειῶν διασφαλίζεται ἐπίσης ἀποτελεσματικῶς ἀπὸ τοὺς κοινούς κανόνας τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Πολλοὶ συγγραφεῖς ἀντικατέστησαν τὴν λέξιν κυριαρχία διὰ τῆς λέξεως ἀνεξαρτησία. Τοῦτο δὲν εἶναι μόνον διαφορὰ λέξεων. Ἐνέχει καὶ οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον⁴.

Πράγματι ἡ ἐννοία τῆς κυριαρχίας καὶ ἡ ἐπὶ κλήσις αὐτῆς δημιουργεῖ τὸ συναίσθημα τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς δικαιώματος, ἡ χρῆσις τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπόλυτος, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει ρητὸς περιορισμὸς. Ἀντιθέτως ἡ ἐπὶ κλήσις τῆς ἐννοίας τῆς ἐλευθέρας δράσεως, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς νομιμότητος, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν ἀντικειμενικῶν κανόνων ἀναγνωριζόντων ἐκ τῶν προτέρων τὴν νομιμότητα τῆς δράσεως. Ἡ διαφορὰ εἶναι οὐσιώδης ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ τεκμήρια τῆς ἀποδείξεως.

Ἀπασαὶ αἱ προσπάθειαι συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν Πολιτειῶν εἰς ὑποχρεωτικούς κανόνας, ἀπέδωσαν ἐλάχιστα ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Διὰ τοῦτο πλεῖστοι συγγραφεῖς προτείνουν τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ τὴν καταδίκην τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας. Ὁ Πολίτης (p. 22) γράφει «ν' ἀποδεχθῇ κανεὶς ὅτι ἡ κυριαρχία δύναται νὰ μειωθῇ εἶναι ὡς ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι δὲν ὑφίσταται, διότι κατ' οὐσίαν εἶναι ἐννοία μὴ ἐπιδεχομένη οὐδεμίαν μείωσιν ἢ περιορισμόν. Εἶναι κανεὶς ἀνεξάρτητος ἢ δὲν εἶναι. Ὅρθως λέγεται ὅτι περιορισμένη ἀνεξαρτησία ἀποτελεῖ ἤδη ἐξάρτησιν»⁵.

Ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἐνόμου τάξεως ἡ ἐννοία τῆς κυριαρχίας δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἀλώβητος εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνοῦς κοι-

3. Descamps, *Le Droit international nouveau* R.d.C.A.D.I.H. 1930-31.
G. Scelle, *Règles Générales du Droit de la Paix*, R.d.C.A.D.I.H. (1933-46).

4. Tachi, *La souveraineté et l'indépendance de l'État* (1932).

5. Politis, *Les nouvelles tendances du Droit International* (1927).

νωνίας. Οἱ ριζικοὶ περιορισμοὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρχθη ἡ ἔννοια τῆς κυριαρχίας καθὼς καὶ ἡ σοβαρὰ κριτικὴ τῆς ἐποίας ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἢ θεμελιώσις αὐτῆς, ἐπηρέασαν καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐκφράζον ταύτην ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, βάσει τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξελέγκτου βουλῆσεως τῆς Πολιτείας. Οὕτω παραλλήλως πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς κυριαρχίας, τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ἀποτελεῖ ἀντικείμενον σοβαρῶν κριτικῶν καὶ περιορισμῶν εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἡ ἀπαρχὴ τῆς ὁργανώσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας θέτει εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν τὸ πρόβλημα τῆς θεμελιώσεως καὶ τῆς ἀσκήσεως τῶν δύο αὐτῶν δικαιωμάτων.

2. Ἡ ἔρευνα τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας ἦτο ἀνέκαθεν συνδεδεμένη μετὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς διεθνoῦς ἐννόμου τάξεως. Ἦδη κατὰ τὴν σύγχρονον περίοδον τῆς ὁργανώσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ αὐτοῦ προβλήματος προσλαμβάνει ἐπιτακτικὴν νομικὴν ἀξίαν καὶ ἄμεσον πρακτικὴν σκοπιμότητα.

Τὸ ἀξίωμα τῆς ὑποταγῆς τῶν Πολιτειῶν εἰς θεμελιώδη, ὑπέρτερον αὐτῶν, κανόνα, ἐκδηλοῦται σήμερον ἐν τῇ πράξει διὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν Πολιτειῶν εἰς τὰ κελεύσματα καὶ τὰ ὅργανα τῆς διεθνoῦς ὀργανωμένης κοινωνίας.

Καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς διεθνoῦς ἀναρχίας, ἡ ἔρευνα τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας ἐνεφανίζετο ὡς θέμα ἀναγόμενον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Θεωρίας, ἡ ὁποία ἀπησχόλει τοὺς νομικοὺς καὶ προσκάλει ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Πολιτειῶν, μέρος τῶν ὁποίων διεκανονίζετο ἐν τέλει διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν. Ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς διεθνoῦς ὁργανώσεως τὸ αὐτὸ πρόβλημα ἀνέκυψεν ὑπὸ μίαν μορφήν πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἡ φύσις τοῦ ὁποίου ἐφάνη ἐπείγουσα. Διεπιστώθη ἐγκαίρως ὅτι ἐθνικὴ κυριαρχία καὶ διεθνῆς ὁργάνωσις εἶναι δύο ἔννοιαι ἀσυμβίβαστοι⁶. Ἦδη ἡ ὑπαρξὶς δύο καὶ μόνον Πολιτειῶν δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην κανόνων συμπεριφορᾶς, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν περιορισμοὺς εἰς τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν καὶ καθορίζουν ἐκάστοτε τὴν ἑκτασιν τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος ἐκάστης Πολιτείας, πέραν τῆς ὁποίας ἡ ἰσχὺς τῶν διεθνῶν κανόνων καθίσταται γενικῶς ἀπαραίτητος.

Τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. περιώρισε τὴν κυριαρχίαν τῶν κρατῶν—μελῶν, διὰ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτῶν εἰς ὀρισμένους δεσμευτικοὺς κανόνας. Ἐπίσης ἐκ τοῦ Συμφώνου προκύπτουν δεσμεύσεις καὶ εἰς βάρος τρίτων κατὰ παρέκκλισιν τῶν γενικῶς παραδεδεγμένων. Ἡ ἰσχὺς τῶν ἀνωτέρω κανόνων θεμελιούται εἰς τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας καὶ μακρὰν πάσης ἐννοίας κυριαρχίας.

6. Politis, Le problème des limitations de la souveraineté et la théorie de l'abus des droits dans les rapports internationaux, R.d.C.A.D.I.H. 1925-6.

Ἡ προοδευτικὴ συμπλήρωσις τῆς ὁργανώσεως τῆς διακρατικῆς κοινότητος, ἐλαττώνει κατ' ἀναλογίαν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος ἐκάστης Πολιτείας, in foro domestico. Ἡ ἀναγνώρισις τέλος ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιότητος εἰς ὠρισμένα ὅργανα τῆς διεθνoῦς κοινωνίας ἀποτελεῖ τὴν χαριστικὴν βολὴν κατὰ τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας. Ἡ βούλησις λόγου χάριν, τῶν κρατῶν εἰς περίπτωσιν νομίμου ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας τοῦ Ο.Η.Ε. ἐξαφανίζεται de jure καὶ de facto πρὸς ὄφελος τῆς συλλογικῆς βουλήσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας ἐκδηλουμένης διὰ τοῦ ἀρμοδίου αὐτῆς ὅrganου.

Ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι, ὅσον τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας ὅσον καὶ τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου, τυγχάνουν ἀπαράδεκτοι εἰς τὰ πλαίσια πάσης ὁργανωμένης κοινωνίας.

3. Αἱ τρεῖς ἔννοιαι, Κυριαρχία, Διεθνῆς ὁργάνωσις καὶ ὁ Πόλεμος εὐρίσκονται ὅθεν στενῶς συνδεδεμένοι, ἡ ἐξέλιξις τῆς μιᾶς ἐπηρεάζει τὴν ἄλλην καὶ ἀντιστρόφως.

Ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ καὶ τῶν τριῶν εἶναι κοινή, ὅλοι ἀποβλέπουν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν: τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν μελῶν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας⁷.

Ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ καταχρηστικὴ ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος τούτου προκαλεῖ κοινωνικὸν σάλον ὃ ὁποῖος θέτει εἰς κίνδυνον αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐκάστου Κράτους καὶ λαοῦ. Ἐναντίον τῆς καταχρηστικῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου τοῦ παραβιάπτοντος τὸ σύνολον, αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ἀντιδρoῦν ταῦτοχρόνως καὶ εἰς τὰ τρία ἀναφερόμενα ἀνωτέρω πεδία.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ μεσαίωνος ἡ θεωρία ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ καθοδήγησιν τῆς Ἐκκλησίας προσεπάθησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον υἱοθετοῦσα τὴν διάκρισιν μεταξὺ δικαίου καὶ ἀδίκου πολέμου. Παρὰ τὴν θεωρητικὴν ἀξίαν τῆς προσπάθειας ταύτης οὐδεμίαν ἐκανοποιητικὴν ἐφαρμογὴν παρουσίασε λόγῳ τοῦ ἀφηρημένου αὐτῆς χαρακτῆρος καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀκριβείας. Οἱ κατέχοντες τὴν ἐξουσίαν παρέμενον οἱ μόνοι κριταὶ τῆς νομιμότητος τῶν ἑαυτῶν πράξεων. Ἡ προσφυγὴ εἰς πόλεμον ἐνέπιπτεν εἰς τὴν διακριτικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν καὶ αὐθαίρετον κρίσιν. Ὁ Μακιαβέλλης ἔγραφε «*quella guerra e giusta que e necessaria*».

Ἐλλείπει ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου καὶ ἀρμοδιότητος τρίτου τινὸς ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ δικαίου ἢ ἀδίκου πολέμου, ἡ διεθνῆς πρακτικὴ ἀντιμετώπισε τὴν μείωσιν τοῦ δικαιώματος τούτου διὰ τῆς ἀποδοχῆς ὠρι-

7. Bourquin, Le problème de la sécurité internationale, R.d.C.A.D.I.H. 1934—49. Sibert, La sécurité internationale, R.G.D.I.P. (1926).

σμένων δεσμευτικῶν κανόνων περιοριστικοῦ χαρακτήρος καθὼς καὶ διὰ τῆς υἱοθετήσεως εἰρηνικῶν διαδικασιῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν διεθνῶν διαφορῶν. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐπέτρεπεν ἐπίσης νὰ παραμείνῃ ἐν ἐκκρεμότητι τὸ ζήτημα τῆς κυριαρχίας τῶν Πολιτειῶν καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀναγκαῖον θάρρος καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ἠθικὴ προετοιμασία πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ὅλου προβλήματος⁸.

Οἱ περιορισμοὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ἄλλοτε μὲν ἀνεφέροντο εἰς περιορισμένα πλαίσια ὅπως εἰς τὰς συνθήκας ἢ ρήτρας περὶ αἰωνίας φιλίας, διαρκοῦς εἰρήνης, ἢ μὴ ἐπιθέσεως, ἄλλοτε δὲ προέκυπτεν ἀπὸ συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἱδρουν συμπολιτείας ἢ ἐκκήρυσσον ἐν κράτος εἰς κατάστασιν διαρκοῦς οὐδετερότητος. Τέλος ὠρισμένοι περιορισμοὶ ἀπέβλεπον εἰς συγκεκριμένον σκοπὸν, ὥς ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χρήσεως τῆς βίας διὰ τὴν εἰσπραξίν συμβατικῶν χρεῶν.

Παραλλήλως αἱ δύο διασκέψεις τῆς Χάγης περὶ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν, προσέφεραν ἑμμεσον τρόπον περιορισμοῦ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τῆς παροχῆς σειρᾶς εἰρηνικῶν μέσων, πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν μεταξὺ κρατῶν ἀντιθέσεων, ἔστω καὶ προαιρετικοῦ χαρακτήρος.

Τὸ σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. τὸ πρῶτον περιορίζει γενικῶς τὴν χρῆσιν τῆς βίας, ἡ ὁποία παραμένει κατ' ἐξαίρεσιν νόμιμος. Διὰ τοῦ συμφώνου τίθενται αἱ πρῶται βάσεις τῆς ὁργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καὶ ἡ ἐννοια τῆς κυριαρχίας δέχεται καίριον πληγμα.

Ἡ ἱδρυσις τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ ἡ προσπάθεια ὁργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνίας ἔθεσεν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν ἐνδιαφέροντος τὸ ζήτημα τῆς διατηρήσεως τῆς διεθνοῦς εἰρήνης, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ παρὰ τῆς διὰ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, ὥς μέσου ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν ἢ ἐπιβολῆς τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐκάστου κράτους.

Δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ὠργανωμένη κοινωνία ἐφ' ὅσον τὰ μέλη αὐτῆς διατηροῦν τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως τῆς βίας δι' ἰδιοτελεῖς σκοπούς. Ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν *sine qua non* πάσης ὁργανώσεως. Ἡ ἄσκησις τῆς βίας καθιστᾷ ἀνέφικτον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν.

Μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς Κ.Τ.Ε. ὑπεγράφησαν διεθνεῖς πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ πόλεμος κατεδικάζετο ὡς θεσμὸς εἰς τὸ πλαίσιον τῶν διακρατικῶν σχέσεων. Ἡ διακήρυξις ὅμως τῆς ἀρχῆς ταύτης, οὐδόλως εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν θέσπισιν θετικῶν κανόνων ἐξασφαλιζόντων τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὸν σεβασμὸν αὐτῆς. Οὕτω παρέμεινε αὕτη ἄνευ νομικῶν συνεπειῶν ἢ πρακτικοῦ ἀποτελέ-

8. Sibert, Cours Doctorat 1943—44, Salvioli, Le concept de la guerre juste (1918).

σματος, ἡ δὲ διακήρυξις αὐτῆς δὲν ἠμποδισε τὴν κήρυξιν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς ἐπιστήμης καὶ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὁ πόλεμος παραμένει κατ' ἐξαίρεσιν ὡς μέσον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν ἢ ἐπιβολῆς τῆς θελήσεως τῶν κρατῶν, καθ' ὃ μέτρον οἱ ἐκάστοτε ἰσχύοντες κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀναγνωρίζουν τὴν νομιμότητα τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτόν⁹.

4. Ὁ ρ ι σ μ ὸ ς τ ο ὦ π ο λ έ μ ο υ. Πόλεμος καλεῖται ὁ ἔνοπλος ἀγών, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ Πολιτεῖαι ἐπιδιώκουν τὴν λύσιν τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν, ἢ τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων, ἢ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν. Ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἀποβαίνει ὑπὲρ τοῦ ἰσχυροτέρου.

ὑπὸ τῆς θετικιστικῆς σχολῆς ὁ πόλεμος θεωρεῖται πραγματικὸν γεγονὸς τὸ ὁποῖον ὅμως συνεπάγεται νομικὰς συνεπειὰς ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν τρίτων ἀφ' ἑτέρου.

Οὐδεὶς ὁρισμὸς τοῦ πολέμου μέχρι σήμερον κατάρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῆς Ἐπιστήμης, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὸ βάσιμον τοῦ ἀξιώματος «*ominis definitio periculosa*».

Μερικοὶ ἐπιστήμονες εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ πολέμου περιλαμβάνουν μόνον τὸν μεταξὺ Κρατῶν πόλεμον. Οὕτω ὁ Blutschli¹⁰ γράφει, «ὁ πόλεμος εἶναι τὸ σύνολον τῶν πράξεων διὰ τῶν ὁποίων ἓνα Κράτος ἢ εἷς Λαὸς ἐπιβάλλει τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων του, ἀγωνιζόμενος ἐνόπλιως ἐναντίον ἄλλου Κράτους ἢ Λαοῦ». Ἐπίσης ὁ Rivier¹¹ γράφει: «Ὁ πόλεμος εἶναι ὁ ἀγών μεταξὺ δύο Κρατῶν, ὡς ἔσχατον μέσον ἐπιβολῆς, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐχθρική θέλησις τοῦ ἀντιπάλου δέον νὰ ὑποκύψῃ καὶ νὰ δαμασθῇ».

Ἄλλοι ἐπιστήμονες περιλαμβάνουν εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Τοῦτο δύναται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ θεωρηθῇ περιεργον. ἐφ' ὅσον οἱ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες διεξάγονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐκάστης Πολιτείας καὶ συνεπῶς δέον νὰ εἶναι τελείως ξένοι πρὸς τὴν διεθνῇ ἔννομον τάξιν. Ἡ διαπίστωσις ὅμως αὕτη τυγχάνει ὀρθῇ μέχρις ὠρισμένου μόνον σημείου. Διότι ἐνίοτε οἱ ἐπαναστάται, τηρουμένων ὠρισμένων προϋποθέσεων, δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὑπὸ τινων Πολιτειῶν ὡς ἐμπόλεμοι, ὅποτε τὸ Διεθνὲς Δίκαιον ἐπεμβαίνει διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν τρίτων. Οὕτω διὰ τὸν Rolin¹² πόλεμος εἶναι ὁ ἔνοπλος ἀγών μεταξὺ δύο κρατῶν ἢ μεταξὺ κράτους καὶ μιᾶς πολιτικῆς ομάδος, ἥτις δημιουργηθεῖσα ἐνὸς τῶν

9. Pillet, Les Conventions de la Haye (1919). Van Vollenhoven, Les trois phases du Droit International.

10. Blutschli,—Droit International Codifié.

11. Rivier, Droit International, t. II p. 200.

κόλπων αὐτοῦ, μάχεται δημοσίως καὶ ἐμφανῶς ἐναντίον αὐτοῦ τούτου τοῦ κράτους. Ὁ Westlake¹³ δίδει τὸν ὅρισμόν τοῦ πολέμου ὡς καταστάσεως ἐνόπλου ἀγῶνος μεταξύ κυβερνήσεων. Εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς «κυβερνήσεως» περιλαμβάνει καὶ τοὺς ἐπαναστάτας. Διὰ τὸν Calvo ὁ πόλεμος εἶναι «ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἡ ὁποία διαδέχεται τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑθνῶν, ἡ τῶν πολιτῶν τοῦ αὐτοῦ κράτους τῶν ἀνηκόντων εἰς διάφορα πολιτικὰ κόμματα καὶ ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν κατάκτησιν διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὅπλων ἐκείνου τὸ ὁποῖον δὲν ἐγένετο δυνατόν νὰ ἀποκτηθῇ δι' εἰρηνικῶν καὶ φιλικῶν μέσων».

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ πολέμου ἀπὸ ἀπόψεως διεθνῶν σχέσεων. Ὁ ἐνοπλος ἀγὼν ἀντιμετωπίζεται μόνον εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Πολιτειῶν. Συνεπῶς ἀποκλείονται : ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ πόλεμος μεταξύ ἰδιωτῶν, ὁ πόλεμος μεταξύ μελῶν ὁμοσπόνδου κράτους καθὼς καὶ ὁ πόλεμος μεταξύ ἐπικυριάρχου καὶ ὑποτελοῦς πολιτείας. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου ἡ θεωρία καὶ ἡ πρακτικὴ οὐδὲν ὁμοφωνοῦν. Ἀντιθέτως θεωροῦνται ὡς πόλεμοι διεθνεῖς, ὁ πόλεμος μεταξύ μελῶν μιᾶς Ὁμοσπονδίας ἢ Συμπολιτείας, ἡ μεταξύ κρατῶν ἀποτελούντων προσωπικὴν ἔνωσιν, ἡ μεταξύ χώρας διατελούσης ὑπὸ ἐντολὴν ἢ κηδεμονίαν καὶ τῆς ἐντολοδόχου Πολιτείας. Ἄν καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ πολέμου μεταξύ κρατῶν ἀποτελούντων πραγματικὴν ἔνωσιν, ἡ μεταξύ προστατευομένου κράτους, καὶ προστάτιδος Δυνάμεως ἀμφισβητεῖται, ἐν τούτοις ἡ φύσις τῶν σχέσεων τῶν ἄνω περιπτώσεων κατὰ τὴν περίοδον τῆς ρήξεως, οὐδὲν δύναται νὰ ἀφήσῃ ἀδιάφορον τὴν διεθνή ἐννομον τάξιν.

Κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀντίληψιν ὁ πόλεμος ἀπὸ διεθνoῦς ἀπόψεως δέον νὰ περιλαμβάνῃ : α) τὸ γεγονός τῆς ἐνόπλου ρήξεως μεταξύ δύο ἢ πλείονων Πολιτειῶν καὶ β) τὴν πρόθεσιν μιᾶς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων Πολιτειῶν ὅπως διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν δημιουργήσῃ ἐμπόλεμον κατάστασιν, ἥτις συνεπάγεται νομικὰς συνεπείας ρυθμιζομένας ὑπὸ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Συνεπῶς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων πολέμου ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ μόνον εἰς τὰ ἀντικειμενικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἐνὸς τοῦλάχιστον τῶν συμπλεκομένων.

Ἡ ὑπαρξὶς ὑποκειμενικοῦ κριτηρίου διὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διεθνῶν κανόνων περὶ πολέμου, ἀποτελεῖ σοβαρὸν κίνδυνον, ἰδίως εἰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὰ ἀντικειμενικὰ κριτήρια εἶναι ἀρκετὰ ὅπως χαρακτηρίσουν ὠρισμένας πρά-

12. Rolin, *Le droit moderne de la guerre* (1920) p. 142.

13. Westlake, *International Law*, p. 1.

14. Calvo, t. *Le Droit International*, IV p. 16

Ξεις βίας ὅπως π. χ. ἡ ἐπίθεσις, ἐπιδρομή, ἡ ἀκόμη τὰ στρατιωτικὰ ἀντίποινα.

Προκειμένου περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν στρατιωτικῶν ἀντιποίνων, ὡς ὁ βομβαρδισμὸς παραλιῶν ἢ πόλεων, ἡ κατάληψις ἐδάφους, ἡ ὑπὸ τύπον ἐνεχύρου κατοχὴ ξένου ἐδάφους, οὗτος ἔχει ἐσχάτως σοβαρῶς ἐπηρεασθῇ ἐκ τῆς καταδίκης τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας, ἐκ τῆς ὁργανώσεως τῆς συγχρόνου διεθνoῦς κοινωνίας καὶ ἐκ τῶν περιορισμῶν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου. Γεγονὸς παραμένει ὅτι εἰς ὁργανωμένην κοινωνίαν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀπομένῃ τις κριτὴς τῶν ἰδίων αὐτοῦ πράξεων. Τρίτος τις δέον νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς κρίσεως οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὰς προθέσεις τοῦ ἐνδιαφερομένου, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ οὐσιαστικοῦ περιεχομένου ἐκάστης πράξεως, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον χαρακτηρίζεται ἡ πρᾶξις αὕτη.

Τὸ νομικὸν καθεστῶς τῆς συγχρόνου διεθνoῦς κοινωνίας δὲν ἀντιμετωπίζει τὸν πόλεμον ὡς ἀπλοῦν πραγματικὸν γεγονὸς, ἐφόσον κατ' ἀρχὴν ἀμφισβητεῖ τὴν νομιμότητα αὐτοῦ καὶ καθορίζει τὴν κατ' ἐξαιρέσιν προσφυγὴν εἰς αὐτόν, ὡς ἐσχατον μέσον ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν κρατῶν διαφορῶν, καὶ τοῦτο μόνον μετὰ τὴν χρεωκοπίαν τῶν θεσπιζομένων εἰρηνικῶν διαδικασιῶν.

Ἐξ ἄλλου ἡ κατ' ἀρχὴν ἀπαγόρευσις τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἐν τῇ κυριολεξίᾳ οὐδόλως ἐπεκτείνεται ἐπὶ ὠρισμένων κατηγοριῶν πολέμων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον παραμένουν θεμιτοὶ ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐπιβάλλονται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς διακρατικῆς κοινότητος. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ πόλεμος ἐμφανίζεται εἴτε ὡς τὸ ἱερὸν δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης, εἴτε ὡς κύρωσις ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς διεθνoῦς κοινότητος διὰ τοῦ ἀρμοδίου αὐτῆς ὁργάνου.

Κατὰ τὸν Kelsen ¹⁵ ὁ πόλεμος εἶναι πρᾶξις καταναγκασμοῦ προβλεπομένη ὑπὸ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ὡς κύρωσις παρανόμων πράξεων. Κατὰ τὸν Scelle ¹⁶ «ὁ πόλεμος εἶναι κυβερνητικὴ διαδικασία, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἥτις συνεπάγεται τὴν μεταβολὴν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ὁλοκλήρου τοῦ συστήματος τῶν διεθνῶν ἀρμοδιοτήτων».

Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν εἶχον καὶ οἱ Θεολόγοι τοῦ 16ου αἰῶνος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ πόλεμος ἐθεωρεῖτο ὡς ποινικὴ κύρωσις κατὰ τοῦ ὑπευθύνου. Ἀκόμη καὶ ὁ Grotius ¹⁷ ἔγραφε : «ἐὰν ὁ πόλεμος διεξήγετο ἐν ὀνόματι τῆς κοινότητος τῶν Ἐθνῶν θὰ ἐνεφανίζετο ἡ πρᾶξις δικαιοσύνης καὶ διαδικασίας ἡ ὁποία, ὅπως ὅλαι αἱ παρομοίας φύσεως πράξεις, δέον νὰ ὑπακούῃ εἰς ὠρισμένους τύπους καὶ κανόνας, οἵτινες δέον νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον δίκαιοι καὶ ἀνθρωπίνου».

5. Ἀνεξαρτήτως πάσης γνώμης, ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πολέμου, ὡς θεσμοῦ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν λαῶν, γεγονὸς παραμένει ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ

15. Kelsen, c. H. Accioly, *Traité de D.I.P.*, t. III (1942).

16. G. Scelle, *op. cit.* p. 673.

17. Grotius, *De jure belli ac pacis*.

θεσμοῦ τούτου δὲν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου νομικοῦ καθεστῶτος, παρὰ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν ὅλων τῶν εἰρηνικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα πρέπει ὄχι μόνον νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀλλὰ καὶ ν' ἀποδειχθοῦν ἀτελεσφόρητα. Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον παραμένει *in extremis* ἀνεκτὴ.

Ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς σημειωθείσης προόδου, ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, δύναται νὰ διαπιστωθῇ ἤδη ὅτι τὰ ὄργανα τοῦ Ο.Η.Ε. ἐπιλαμβανόμενα πάσης φύσεως διαφορῶν, ὀφείλουν νὰ καταλήξουν εἰς ὀριστικὰ ἀποφάσεις, αἵτινες κατὰ κανόνα δέον ν' ἀποκλείουν τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον, ὡς μέσον διακανονισμοῦ τῶν μεταξὺ κρατῶν διενέξεων.

Συνεπῶς ἡ πρόοδος ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸ γεγονὸς τῆς παραδοχῆς καὶ ἀναγνώρισεως τοῦ κανόνος περὶ μὴ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ἐτι περισσότερον, εἰδικὸν ὄργανον διεθνoῦς φύσεως προβλέπεται, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀποστολὴν τὴν τήρησιν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ παραδεδεμένου κανόνος. Τὸ ὄργανον τοῦτο, συλλογικὸν εἰς τὴν σύνθεσίν του, παρουσιάζεται ὡς ἀρμόδιον διὰ ν' ἀποφαίνεται εἰς ἐκάστην παρουσιαζομένην περίπτωσιν, ἐὰν ὑπάρχῃ παράβασις κανόνος καὶ συνεπῶς ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάγκη λήψεως συλλογικῶν μέτρων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως.

Ἄλλ' ἡ ἀπόφασις τοῦ διεθνoῦς ἀρμοδίου ὀργάνου—ἐν προκειμένῳ τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας τοῦ Ο.Η.Ε.—διὰ νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ ἐκτελεστὴ δέον νὰ ληφθῇ συμφώνως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Χάρτου ἀπαιτούμενην εἰδικὴν πλειοψηφίαν. Οὕτω τὸ πρόβλημα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον μετατοπίζεται, ἀπὸ τοῦ πεδίου τῶν κανόνων εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κρίσεως. Συνεπῶς ἂν θὰ ὑπάρξῃ ἡ δὲν θὰ ὑπάρξῃ περίπτωσις προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον κρίνεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς ὑπάρξεως παραβιάσεως ὠρισμένου δικαιώματος, προστατευομένου ὑπὸ τοῦ γενικῶς παραδεδεμένου κανόνος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος μιᾶς διαδικασίας, ἡ ἔκβασις τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν μελῶν τοῦ συλλογικοῦ ὀργάνου, τὰ ὁποῖα ἐξελέγησαν πρὸς τοῦτο ἐν τῇ ιδιότητι αὐτῶν ὡς ἀντιπροσώπων ὠρισμένων Πολιτειῶν. Ἡ διπλὴ αὕτῃ ιδιότης, τοῦ μέλους ἐνὸς διεθνoῦς ὀργάνου ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου ἐνὸς κράτους ἐξ ἄλλου, καθὼς καὶ ἡ ἀνάγκη συμφωνίας ὠρισμένου ἀριθμοῦ μελῶν, ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν μάλιστα ἐκ τῶν προτέρων καθοριζομένων, δὲν δύνανται νὰ ἐξασφαλίσουν, πάντοτε μίαν ἀπόφασιν νομικῶς ἐκτελεστήν καὶ συνεπῶς τὸν σεβασμὸν τοῦ παραδεδεμένου κανόνος.

Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ὁ κανὼν εἶναι παραδεκτὸς καὶ ὅτι ὑπάρχει εἰδικὸν ὄργανον διὰ τὴν προστασίαν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον πρόοδον. Αὕτη δὲν εἶναι καὶ ἡ μόνη. Τὰ πρόσωπα τὰ ὀριζόμενα *ad hoc* διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστὰ καὶ αἱ πράξεις των μέχρις ἐνὸς σημείου ὑπάγονται εἰς κανόνας δικαίου· πέραν ὅμως τοῦ σημείου τούτου πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτῶν τίθενται ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς διεθνoῦς κοινῆς γνώμης, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνακύπτει ἡ προσωπικὴ αὐτῶν εὐθύνη καθὼς καὶ ἡ εὐθύνη τῆς Πολιτείας, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦν.

Τὸ γεγονός τῆς παραβιάσεως τοῦ κανόνος ἢ τῆς μὴ προστασίας αὐτοῦ ἐξ ὑπαιτιότητος ἐνὸς ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ἀρμοδίου συλλογικοῦ ὀργάνου συνεπάγεται ἠθικὴν εὐθύνην, ἡ ὁποία δυσκόλως γίνεται δεκτὴ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἄνευ ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τῆς νομικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν. Διότι ἡ ἀποτελεσματικότης παντὸς κανόνος δικαίου ἐδράζεται ἐπὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἐπὶ τῆς ὁποίας πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῇ. Τὸ συναίσθημα τῆς ὑποταγῆς, ἡ πεποίθησις ὅτι οὕτω πράττων τις συμμορφοῦται πρὸς τὸ δίκαιον, ὁ φόβος ὅτι οἰαδήποτε παράβασις θὰ συνήντα τὴν καθολικὴν ἀντίδρασιν, πάντα ταῦτα ἐξασφαλίζουν ἐν τέλει τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῶν κανόνων καὶ τὴν ἐνότητά ὅλων τῶν κλάδων τοῦ Δικαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1. Ὁ πόλεμος ὡς θεσμὸς εἶχε πάντοτε καὶ τοὺς ὑμνητὰς καὶ τοὺς κατηγόρους του.

Οἱ πρῶτοι ἀνήκουν ἢ εἰς τὴν ὑλιστικὴν σχολὴν ἢ εἰς τὴν μυστικιστικὴν σχολὴν

Κατὰ τὸν Hegel ὁ πλέον δυνατὸς εἶναι καὶ ὁ ἀνώτερος. Συνεπῶς μὲ τὸ μέρος τοῦ νικητοῦ εὐρίσκεται τὸ δίκαιον ἀφοῦ εἶναι ὁ ἰσχυρότερος, ὁ πόλεμος δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Ὁ νόμος τῆς φύσεως ὀρίζει ὅτι οἱ ἀδύνατοι ἐξαφανίζονται καὶ μάλιστα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ εἶδους. Ἡ θεωρία αὕτη τείνει νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις ἓνα εἶδος κοινωνικοῦ δαρβινισμοῦ κακῶς ἐρμηνευομένου.

Ἡ μυστικιστικὴ σχολὴ πιστεῖε ὅτι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει μέσον λύσεως τῶν μεταξὺ κρατῶν διαφορῶν, ὁ πόλεμος παραμένει τὸ μόνον μέσον τὸ ὁποῖον ἔθεσεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν διάθεσιν τῶν λαῶν διὰ νὰ θέτουν τέρμα εἰς τὰς διενέξεις των. Ὁ πόλεμος συνεπῶς εἶναι ἀναγκαῖος καὶ μοιραῖος. Ἐφ' ὅσον δέ, εἶναι ἀνεκτὸς εἰς τὸν Θεὸν εἶναι θεῖος, ὡς νόμος τοῦ Κόσμου. Κατὰ τὸν Joseph de Maistre ¹⁸ ὁ πόλεμος εἶναι θεῖος εἰς τὴν μυστηριώδη δόξαν ἣ ὅποια τὸν περιστοιχίζει. Τὰ ἔθνη παρέμειναν εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ δὲν δύνανται νὰ λύσουν τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰς παρὰ διὰ τῶν ὅπλων.

Τέλος τὸ μιλιταριστικὸν πνεῦμα ἐκφράζεται μὲ τὴν γνώμην περὶ πολέμου τοῦ Στρατάρχου Moltke ¹⁹. «Ἡ αἰωνία εἰρήνη εἶναι ὄνειρον γράφει—καὶ μάλιστα ὄνειρον κακόν. Ὁ πόλεμος εἶναι στοιχεῖον τῆς παγκοσμίου τάξεως ἐπιβεβλημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Αἱ εὐγενέστεραι ἀρεταὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξελλίσσονται διὰ τοῦ πολέμου : τὸ θάρρος, ἡ αὐτοθυσία, ἡ πίστις εἰς τὸ καθῆκον, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας, ἡ ὑπὸ τοῦ στρατιώτου προσφορὰ τῆς ζωῆς του. Χωρὶς τὸν πόλεμον ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἀποτελματοῦτουκαὶ θὰ ἐχάνετο εἰς τὴν ὕλην ²⁰.

Κατὰ τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας ὁ πόλεμος θεωρεῖται ὡς μεγίστη καταστροφή.

Δὲν εἶναι παρὰ συνέπεια τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, συνεπῶς εἶναι πάντοτε μέσον κακὸν καὶ ἀθέμιτον.

Ὁ Grotius εἰς τὸ βιβλίον του De jure Belli ac Pacis γράφει—ὅτι ὁ πό-

18. Cité par Nys, Les Origines du Droit International t. III p. 2.

19. Revue de D. International t. XIII p. 79, 1881.

20. A. Rolin, op. cit. p. 134.

λεμος δέον νά προκαλῇ τὸν ἀποτροπιασμὸν ἀκόμη καὶ τῶν βαρβάρων ἐθνῶν καὶ ἐξακολουθεῖ «ἐβλεπα νά προσφεύγουν εἰς τὰ ὅπλα ἄνευ οὐδεμιᾶς αἰτίας ἢ δι' ἀσημάντους ἀφορμὰς καὶ ὁ πόλεμος ἅπαξ εἶχε κηρυχθῇ παρεβίαζε πάντα θεῖον καὶ ἀνθρώπινον νόμον. Ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις ἦτο ἀρκετὴ διὰ νά ἐπιτρέπῃ εἰς τὴν μανίαν τῶν μαχομένων τὴν διάπραξιν παντὸς ἐγκλήματος» ²¹.

Ὁ Kant ἐξανίσταται κατὰ τῆς νοοτροπίας τῶν νομικῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἡ πρᾶξις—λέγει—ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νά μεταχειρίζεται τις βίαν, διὰ νά συντηρήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, διαφεύγει πάσης ποινῆς ἂν καὶ δὲν δύναται νά θεωρηθῇ μὴ κολάσιμος, οἱ νομικοὶ ὁμῶς, διὰ μιᾶς περιέργου συγχύσεως θεωροῦν τὴν ὑποκειμενικὴν ταύτην ἀτιμωρησίαν ὡς ἀτιμωρισίαν ἀντικειμενικῆς φύσεως ²².

Ὁ Blutschli, παρὰ τὴν διαπίστωσιν αὐτοῦ ὅτι ὁ πόλεμος συντελεῖ εἰς τὴν γέννεσιν τοῦ Δικαίου ἀποκρύει τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Στρατάρχου Moltke. «Ἄν καὶ ἐκτιμῶ γράφει—τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται διὰ τοῦ πολέμου ἢ σκέψις μου σταματᾷ εἰς τὸ βάρβαρον μῖσος τῶν ἀνθρώπων ἐναντίον ἄλλων ἀνθρώπων, εἰς τὸ θέαμα ἀτόμων τὰ ὁποῖα καταλαμβάνονται ἀπὸ τὴν λύσσαν τῆς καταστροφῆς τῆς δηώσεως καὶ τοῦ αἵματος. Τὰ αἵματα τῆς νίκης εἶναι δι' ἐμὲ ὡς τὰ οὐρλιάσματα τῶν λύκων καὶ οἱ βρυχηθμοὶ τῶν πεινῶντων λεόντων».

Τέλος ὁ Rolin ἐκπλήσσεται ὅτι οἱ ὑμνηταὶ τοῦ πολέμου βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν νομομαθῶν κατάρθωσαν νά ἐπιβάλλουν διὰ μιᾶς λεπτῆς καὶ πρωτοτύπου ἐπιχειρηματολογίας τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι νόμος τῆς φύσεως ὁ ὁποῖος διατάσσει κατηγορηματικῶς τὸν ἀφανισμόν τοῦ ἀδυνάτου ἐκ μέρους τοῦ ἰσχυροῦ ²³.

Ἡ σύγχρονος θεωρία εἰς τὸ σύνολον αὐτῆς ἀποδέχεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν νομιμότητα τοῦ πολέμου.

Διὰ τοὺς μέν, ἡ χρῆσις τῆς βίας εἶναι νόμιμος ὡςάκις αὕτη ἐφαρμόζεται διὰ τὴν προστασίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ κράτους (Fauchille) ἢ ὡς κύρωσις λυπηρὰ μὲν ἀλλ' ἀναγκαία (Le Fur) τῆς ὁποίας ὁμῶς ἡ νομιμότης διασφαλίζεται μόνον μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ὅλων τῶν φιλικῶν προσπαθειῶν πρὸς ἐπίτευξιν ἱκανοποιήσεως ²⁴.

Ὁ πόλεμος παραμένει ἐν τέλει καὶ σήμερον ὁκόμη ὡς «ultima ratio» (Liszt) ²⁵, ἡ ὑστάτη διέξοδος εἰς τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νά καταφεύγουν τὰ κράτη παρὰ μόνον ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ καὶ κατόπιν ἀποτυχίας ὅλων τῶν μέσων συνδιαλλαγῆς (Merignac). Ἡ ἰδίᾳ ἀποφίς ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Calvo ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι τὰ κράτη εὐρίσκονται ἠθικῶς δεσμευμένα ὅπως ἐξαντλήσουν

21. Grotius op. cit p. 47.

22. Rolin, op. cit. p. 34.

23. Op. cit. p. 140.

24. Fauchille, Traité de D. International, II σελ. 5.

25. Liszt, Le Droit International μεταφ. Gidel, (1928) σελ. 300.

δλα τὰ δυνατὰ μέσα πρὶν ἐμπιστευθοῦν τὴν λύσιν τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς εἰς τὴν τύχην τῶν ὀπλων.

Ὁ πόλεμος δὲν εἶναι θεμιτὸς κατὰ τὸν Scelle παρὰ ἐν τῷ μέτρῳ κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἐκτέλεσις, ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ κύρωσις τοῦ δικαίου εἶναι ἀναγκαῖαι ²⁶.

Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν περὶ πολέμου στηριζομένην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κριτηρίου ὡς πρὸς τὴν θεμελίωσιν τῆς ἐννοίας ταύτης ἀλλὰ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἔχουν ἐκφράσει οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ Grotius.

Οἱ θεολόγοι καταδικάζοντες τὸν πόλεμον ὡς θεσμόν, προσθέτουν ὅτι ἡ ἐνοπλος δρᾶσις δύναται νὰ εἶναι θεμιτὴ ἐκ μέρους ἐνὸς τῶν συμπλεκομένων. Ἐκ τῆς διαπιστώσεως ταύτης πηγάζει ἡ θεωρία αὐτῶν περὶ δικαίου πολέμου.

Ὁ Grotius ἀφοῦ περιγράφει τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου ἀναγνωρίζει ὅτι ἐὰν ὁ πόλεμος διὰ τὴν μίαν πλευρὰν εἶναι ἐγκλημα, διὰ τὴν ἄλλην εἶναι πρᾶξις νόμιμος, ἐνίοτε μάλιστα ἐπαινετὴ («ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἐτι περισσότερον δικαιολογημένη ὅσον τὸ ἐγκλημα τῆς ἄλλης πλευρᾶς εἶναι μεγαλύτερον καὶ πλέον ἐκδηλον»).

Διὰ πολλοὺς νομομαθεῖς τὸ ζήτημα τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου ἀνήκει εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον καὶ συνεπῶς δὲν δύναται νὰ εὔρῃ θεμελίωσιν ἐπὶ τοῦ θετικοῦ διεθνοῦς δικαίου (Salvioli, Strupp, Angilotti). «Ὁ πόλεμος εἶναι ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ δικαίου» ²⁷.

Ἡ ἔλλειψις ἢ ἡ ἀνεπάρκεια ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας ἐφόνευσαν τὴν ἐννοίαν τοῦ δικαίου πολέμου ἐλλείψει κριτηρίων.

Μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ὁ χάρτης τῶν Η.Ε. ἐθέσπισε τὰς βάσεις τῆς ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἡ ὁποία συνεπληρώθη διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἄλλων περιφερειακῶν ἢ εἰδικῶν συμφώνων.

Εἰς τὸ σύγχρονον νομικὸν καθεστῶς ὁ πόλεμος, ὡς θεσμὸς ἔχει ἀποκηρυχθῇ καὶ καταδικασθῇ. Ἡ προσφυγὴ παρὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν παραμένει κατ' ἐξαίρεσιν δυνατὴ, ὡς αἱ προβλεπόμεναι εἰρηνικαὶ διαδικασίαι ἀποδειχθοῦν ἀτελέσφοροι ἢ τὰ ἀρμόδια διεθνῆ ὄργανα ἀνίκανα, λόγῳ ἀσυμφωνίας τῶν μελῶν αὐτῶν, ν' ἀποτρέψουν τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν βίαν ἢ νὰ καταστήσουν σεβαστὰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας. Οὕτω παρατηρεῖται ὀργανικὴ ἀδυναμία τῆς διεθνοῦς κοινωνίας ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὸν γενικῶς παραδεδεγμένον κανόνα περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Πολιτειῶν σχέσεις ²⁸.

26. G. Scelle, Cours de Droit International, (1948).

27. K. Strupp, Elements du Droit International Public σελ. 330.

28. A. Pillet, La Guerre et le Droit (1921) σελ. 9. Σεφεριάδης, Μαθήμ. Διεθνοῦς Δικαίου, τ. II σελ. 243. Σπουρόπουλος, Δημόσιον Διεθνὲς Δίκαιον σελ. 372.

2. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης. Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ ἢ νὰ καταργηθῇ παρὰ εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ὀργανωμένης κοινωνίας²⁸.

Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαικοῦ κόσμου δὲν ὑπῆρχεν ἡ δυνατότης ὁμαλῶν σχέσεων βασιζομένων ἐπὶ κανόνων δικαίου μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. Συνεπῶς ὁ πόλεμος ὄχι μόνον ἐπετρέπετο, ἀλλ' ἐδικαιολογεῖτο πλήρως ἐκ τῶν ὠφελημάτων τὰ ὅποια ἐπεκόμιζεν ἡ Πατρίς ἢ ἐκ τῆς τελειωτικῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης, ἔλεγε : «Πάντοτε δίκαιον εἶναι τὸ κακόν, τὸ ὅποῖον δύναται τις νὰ προξενήσῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς»²⁹.

Τὴν ἰδίαν θέσιν ὑπεστήριζον καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἰδίως τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν στωϊκῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἰδέας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κοσμοπολιτικὰς διακηρύσσοντες τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν Πόλεων ἔσχυαν ὀρισμένοι κανόνες δικαίου, οἱ ὅποιοι ὁμοιάζουν ἐπαρκῶς πρὸς τοὺς συγχρόνους διεθνεῖς κανόνας, ὅπως ὁ θεσμὸς τῆς διαιτησίας³⁰.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἀνευρίσκονται ὅλοι οἱ σύγχρονοι μεγάλοι θεσμοί, οἱ διέποντες τὰς σχέσεις τῶν λαῶν. Εἰδικῶς, τὰ προνόμια καὶ αἱ ἀσυλῖαι τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου, ἡ προστασία καὶ τὸ ἀπαρabiαστον τῶν ἱερῶν τόπων, καθὼς οἱ κανόνες ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν δημιουργοῦνται κοινὰ ὄργανα ὅπως αἱ Ἀμφικτυονίαι καὶ αἱ Συμπολιτεῖαι, τὰ ὅποια ἀποβλέπουν εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἐπὶ τῶν ἰδίων βάσεων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἰδρύθησαν ἡ Κ.Τ.Ε. καὶ ὁ Ο.Η.Ε.³¹

Εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τούτους προβλέπονται, ἡ δημοσίευσίς ὀρισμένων συνθηκῶν, ὁ τρόπος τῆς εἰσόδου νέων μελῶν, τὰ ἀρμόδια ὄργανα (τὰ ὅποια κατ' ἀρχὴν εἶναι δύο ἡ Συνέλευσις καὶ τὸ Συμβούλιον), ὁ τρόπος τῆς ψήφοφορίας, ἡ ἐγγύησις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν μελῶν, ἡ ἀναθεώρησις τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ τέλος ὁ εἰρηνικὸς διακανονισμὸς τῶν διαφορῶν καὶ αἱ κυρώσεις ἐναντίον τῆς πόλεως, ἡ ὅποια παρεβιάζε τὰς ἀναληφθεῖσας ὑποχρεώσεις.

Ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον οὐδεὶς ἄμεσος περιορισμὸς προβλέπεται. Ἡ προσφορά καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν εἰρηνικῶν μέ-

28α. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Κίνα ὑπῆρχεν τὸ «Συμβούλιον τῶν ἡγεμόνων», ὁ δὲ Κονφούκιος ἐβίβασεν τὴν καλὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἀντιμετώπιζε μεταξὺ αὐτῶν «ἰσχυρὰν ἑνωσιν». Βλ. Maspero, *La Chine Antique* p. 299.

29. Ciceron, *De Officiis*, I.

30. Reader, *L'arbitrage international chez les Hellènes* (1912).

31. G. Scelle, *La Pacte des Nations* (1919) σελ. 88.

σων, ἐνίοτε ὑποχρεωτικοῦ χαρακτήρος, περιώριζον ἐμμέσως τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου.

Οὕτω οἱ διάφοροι θεσμοὶ τῆς ἀρχαιότητος παρουσιάζονται ὡς οἱ ἄμεσοι πρόδρομοι τῶν συγχρόνων θεσμῶν καὶ κανόνων, ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Καὶ πρῶτον μὲν αἱ Ἑνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν προστασίαν τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ τὴν διασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῶν. Αἱ σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Πελοποννησιακὴ Ἑνωσις καὶ ἡ Ἀθηναϊκὴ Ἑνωσις. Εἰς τὴν πρώτην, ἰδρυθεῖσαν κατὰ τὸν ὅτον αἰῶνα π. Χ. περιλαμβάνονται ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, πλην τοῦ Ἀργεῖος, τὸ ὅποιον προσεχώρησεν ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἡ δευτέρα, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ναυτικῆς συμμαχίας καὶ περιλαμβάνουσα τὰς παραλίους πόλεις, καὶ τὰς νήσους, διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους. Ἡ πρώτη ἀπὸ τὴν 474—412 π. Χ. καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ 378—354 π. Χ. Ἀμφότεραι αἱ Ἑνώσεις διήνησαν περίοδον γονίμου συνομοσπονδιακῆς συνεργασίας τῶν συμμετεχουσῶν πόλεων, μέχρις ὅτου μετεβλήθη ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν μορφή πρὸς ὄφελος τῶν δύο ἰσχυροτέρων πόλεων, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ³².

Ἐτέρα μορφή ὀργανώσεως καὶ συνεργασίας μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἶναι τὰ Κοινὰ τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς μὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν συνένωσιν διαφόρων ὁμόρων πόλεων διὰ νὰ καταλήξουν εἰς εὐρυτέρους συνασπισμοὺς περιλαμβάνοντας πόλεις διαφόρων φυλῶν, θρησκευτῶν καὶ περιοχῶν. Ἡ ἀρχαιότερα τῶν Ἑνώσεων ἦτο ἡ τῆς Βοιωτίας, παρομοία ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καθὼς καὶ αἱ δύο Συμπολιτεῖται τῶν Αἰτωλῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Σκοπὸς ὅλων αὐτῶν τῶν Ἑνώσεων ἦτο ὁ διακανονισμὸς τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν συμμετεχουσῶν πόλεων, ἡ ἀποφυγὴ μεταξὺ αὐτῶν τοῦ πολέμου καὶ ἡ προστασία ἑναντι τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ³³.

Τέλος αἱ Ἀμφικτυονίαι, ἃν καὶ ἡ προέλευσις αὐτῶν εἶχε θρησκευτικὸν χαρακτήρα, περιεβλήθησαν ἐν τέλει μὲ δικαίωματα πολιτικῆς φύσεως καὶ ἀπέκτησαν συλλογικὰ ὄργανα. Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἀμφικτυονειῶν αἱ σπουδαιότεραι ὑπῆρξαν τῆς Δήλου καὶ ἰδίως τῶν Δελφῶν. Μεταξὺ τῶν ἀναληφθεισῶν δεσμεύσεων ὑπῆρξεν καὶ ἡ ὑποχρέωσις περὶ μὴ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ἄνευ προηγουμένης χρησιμοποίησις τῶν εἰρηνικῶν μέσων. Συνεπῶς ὁ πόλεμος οὔτε κατηργεῖτο οὔτε κατεδικάζετο, ἀπλῶς περιωρίζετο ἐμμέσως ἢ ἀνεβάλλετο διὰ τῆς ὑποχρέωσεως περὶ προσφυγῆς εἰς εἰρηνικὰ μέσα. Σημειωτέον ὅτι ἡ διαιτησία προεβλέπετο ὑποχρεωτικὴ κατ' ἐξαίρεσιν διὰ τὴν ἐρμηνείαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν μόνον ὠρισμένων κακόνων ³⁴.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνίας (338 π. Χ.) ὁ Φίλιππος ἱδρυσεν τὴν Κοριν-

32. Dubois, Les ligues étolienne et acheenne (1885) καὶ Θουκυδίδης, Ε' 77.

33. Στράβων, (Β' ΙΔ'). Montesquieu, Esprit des Lois, IX 3.

34. Σ. Κουγγέα, Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι (1928).

θιακὴν Ἐνωσιν (Concilium Graecorum) ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις εἰς μίαν εὐρυτάτην ἔνωσιν εἰρήνης καὶ συμμαχίας. Μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς διὰ πρώτην φορὰν κατηργήθη τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τούτου ἦτο ἐγγυημένη δι' ὀρκίων καὶ εἰδικῶν διατάξεων συμβολικοῦ χαρακτῆρος. Ἐπίσης ἐτιμωρεῖτο ἡ πόλις ἡ ὁποία προεκάλει ἢ ἐνίσχυεν οἰανδήποτε στάσιν ἢ ἐπανάστασιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἄλλης πόλεως. Τὰ ὄργανα τῆς Ἐνώσεως εἶχον περιβληθῇ ἀποφασιστικὴν ἀρμοδιότητα, αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῶν ἦσαν ἀνέκλητοι καὶ ἐκτελεσταί. Τέλος ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν προεβλέπετο ὑποχρεωτική. Ὁ στρατιωκὸς Ἀρχηγός, ἥτοι ὁ Βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ἦτο ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐνώσεως ἐναντίον παντὸς παραβάτου τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων.

Ἡ Ἐνωσις αὕτη παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν τελειοτέραν μορφήν τῆς κοινωνικῆς ὁργανώσεως μεταξὺ αὐτονομῶν καὶ ἀνεξαρτήτων πόλεων. Δέον πάντως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ τελεία αὕτη μορφή δὲν κατάρθωσεν νὰ ὀλοκληρωθῇ παρὰ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ οὐσιαστικῶς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν.

Μεταξὺ τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος τινὲς κατεχόμενοι ἀπὸ ἀνθρωπιστικὰς ἰδέας φθάνουν μέχρι τῆς διατυπώσεως τῆς ἐννοίας τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ³⁵.

Οὕτω ὁ Δημόκριτος ἀποφαίνεται ὅτι τὸ Σύμπαν εἶναι ἡ Πατρίς τῶν εὐγενῶν ψυχῶν καὶ ὅτι ὀλόκληρος ἡ γῆ δύναται νὰ γίνῃ προσιτὴ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ. Ὁ Πορφύριος χαρακτηρίζει τὸν πόλεμον ὡς ἀθέμιτον ἐφόσον κατ' αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι συγγενεῖς. Ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς Εὐμενίδας κάνει ἐκκλησίαν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν εἰρηνικῶν μέσων πρὸ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Εὐριπίδης κατέχεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν σκέψιν, ὅταν προβαίνει εἰς τὸ στεφάνωμα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς τακτικῆς αὐτῶν ἀποφεύγουν τὸν πόλεμον ³⁶.

Ὁ αὐτὸς ποιητὴς εἰς ἄλλο ἐδάφιον (ἀρ. 663) ἀντικρύζων τὸν ὀρίζοντα ὁ ὁποῖος περικλείει τὴν γῆν ἀναφωνεῖ : ἰδοὺ τὰ ὅρια τῆς Πατρίδος μας, εἰς τὰ σύνορα αὐτῆς οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρεῖται πρόσφυξ ἢ ξένος, ἥτοι τὸ σύμπαν εἶναι ἡ Πατρίς μας καὶ ὅλοι εἴμεθα πολῖται τοῦ κόσμου. Εἰς τὰς Φοινίσσας ἡ Ἰοκάστη λέγει : κεῖναι ὥραϊον πρᾶγμα, υἱέ μου, νὰ τιμῶμεν τὴν ἰσότητα ἡ ὁποία συνδέει τοὺς φίλους πρὸς φίλους, τὰς πόλεις πρὸς τὰς πόλεις, τοὺς

35. Βλ. Κουγέα, *op. cit.* σελ. 46. Πορφύριος, *περὶ ἀποχῆς ἐμφύχων* Β' I παρ. 7.

36. Αἰσχύλος, *Ἰκέτιδες* στιχ. 701. Εὐριπίδου, (ἀποσπ. 284 καὶ 663). Φοίνισσαι, στιχ. 536.

συμμάχους πρὸς τοὺς συμμάχους, διότι ἡ ἰσότης εἶναι νόμος τῆς φύσεως, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων»³⁷.

Οἱ σπουδαιότεροι φιλόσοφοι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων, δὲν ἀντιμετώπισαν ἀπ' εὐθείας οὔτε τὸ πρόβλημα τῆς ὁργανώσεως τῶν πόλεων οὔτε τῆς ἰσότητος ἢ τῆς ἐνότητος τῶν λαῶν. Ἀμφότεροι ἐξήντησαν τὰς ἐρεῦνας τῶν εἰς τὸ φαινόμενον καὶ τὴν ἐννοίαν τῆς Πολιτείας. Παρὰ ταῦτα ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν του προτρέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ συμπεριφέρονται πρὸς τοὺς βαρβάρους ὅπως καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀναγνωρίζει τὴν συναδέλφωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ὑπῆρχον αἱ διάφοροι ἐνώσεις καὶ συμπολιτεῖαι οὐδόλως ἀσχολεῖται περὶ αὐτῶν. Εἰς τὸ ἔργον του ἀναφαίνονται φιλελεύθεραι καὶ ἀνθρωπιστικαὶ ἰδέαι ὡς πρὸς τὸν διαχωρισμὸν μεταξὺ Ἑλλήλων καὶ βαρβάρων, ἐλευθέρων καὶ δούλων.

Οἱ Στωϊκοὶ ἔλκοντες τὰς ἰδέας αὐτῶν ἀπὸ τοῦς κυνικοὺς, ἐμφανίζονται κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωποι τῶν κοσμοπολιτικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὡς οἱ πρόδρομοι τοῦ φυσικοῦ δικαίου.

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Στωϊκῆς Σχολῆς Ζήνων ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ πραγματικὴ πόλις εἶναι τὸ Σύμπαν καὶ ὅτι οἱ πολῖται τῆς πόλεως ταύτης εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κυβερνῶνται ἐλευθέρως, καὶ εἶναι ἴσοι ἕναντι τῶν νόμων. Προτρέπει τὴν ὁργάνωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπολύτου ἰσότητος ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ δικαιώματα, τὸ φύλον καὶ τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας.

Τελευταίως ὑποστηριχθεῖσα γνώμη διατείνεται ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀντιμετωπίσει τὸ πρόβλημα διακηρύσσων μάλιστα : «Δὲν εἶμαι οὔτε Ἀθηναῖος, οὔτε Ἕλλην ἀλλὰ Πολίτης τοῦ κόσμου».

Ἐν συμπεράσματι παρὰ τὰς ὑφισταμένας τότε ἀντικειμενικὰς συνθήκας ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης συνέλαβε τὴν γενεσιουργὸν ἰδέαν τῆς μεταξὺ τῶν λαῶν συνεργασίας καὶ ὅπως εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος προσέφερε καὶ εἰς τὸ πεδῖον τῆς διεθνoῦς ὁργανώσεως τὰς μεγάλας ἰδέας καὶ ἀρχὰς καθὼς καὶ τοὺς τελειότερους θεσμούς, βάσει τῶν ὁποίων προσπαθεῖ ἀκόμη σήμερον καὶ ἡ σύγχρονος κοινωνία νὰ ὁλοκληρώσῃ καὶ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ὁργάνωσιν αὐτῆς³⁸.

3. Οἱ Ἰσραηλῖται. Οἱ Ἰσραηλῖται διέκρινον τοὺς πολέμους εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τοὺς πολέμους τοὺς ὁποίους ἀνελάμβανον κατὰ θεῖαν ἐπιταγὴν καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ὄργανα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τοὺς

37. Glotz, *Le Droit des Gens dans l'Antiquité Grecque*.

38. Hicks καὶ Hill: *Historical Greek Inscriptions*. Robert Cohen, *La Grèce et l'hellénisation du monde antique*, B' ἔκδ. (1948).

πολέμους τούς οποίους ἐκήρυσσον μέ τὴν θέλησιν αὐτῶν, διὰ τούς οποίους καὶ παρέμενον οἱ ἴδιοι ὑπεύθυνοι.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν περιλαμβάνοντο οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν κατακτητῶν τῆς Ἀγίας Γῆς καὶ ἐναντίον τῶν Ἀμαληκитῶν.

Συνεπῶς μόνον τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον μετὰ τὰς καταστρεπτικὰς αὐτοῦ συνεπειὰς μεταξὺ τῶν λαῶν, διότι μόνον αὐτὰ ἔχουν θεϊκὴν ἐπιταγὴν καὶ ἐκτελοῦν τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τούς πολέμους αὐτούς ἡ διάκρισις μεταξὺ δικαίου καὶ ἀδίκου ἦτο ἀδιάφορος ἐφ' ὅσον ἡ προσφυγὴ εἰς αὐτούς προήρχετο ἀπὸ θεϊαν ἐντολῆν. Οἱ ἐχθρικοὶ λαοὶ ἠφανίζοντο συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν ὅχι βάσει τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκδοθείσης ἀποφάσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῶν πολέμων οἱ ὅποιοι διεξήγοντο διὰ τῆς ἰδίας πρωτοβουλίας τῶν Ἑβραίων καὶ ἄνευ θεϊκῆς ἐντολῆς ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου πολέμου ἀναφαίνεται. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ δὲν εἶναι νοητὸν νὰ ἐμφανίζεται ὡς λαὸς ἔχων κατακτητικὰ σκοποὺς καὶ ἐπιδιώκων τὴν κατάκτησιν ξένων ἐδαφῶν, πέραν τῶν ἐδαφῶν τὰ ὅποια ὥρισε δι' αὐτούς ὁ Θεός. Ἡ θρησκεία τοῦ ἀκόμῃ ἀπαγορεύει εἰς τὸν λαὸν αὐτὸν πᾶσαν ἐδαφικὴν κατάκτησιν³⁹.

Πολλοὶ συγγραφεῖς σταματοῦν ἐνώπιον τῆς ὑφισταμένης ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ φιλοπολέμου πνεύματος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ φιλειρηνικοῦ πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου, ἀντιθέσεις τῶν ὁποίων φαίνεται δυσχερὴς ἡ συνδιαλλαγὴ.

Ὁ Maimonide ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὰ βιβλικά κείμενα ὑπάρχει θεμελιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν κατακτητικῶν ἐκστρατειῶν καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἐμφανίζεται ὡς προαιρετικὴ δι' ὅσους δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βασιλέως. Ἐξαιρέσεις προβλέπονται δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι νυμφευμένοι, κτίζουν οἰκίαν ἢ καλλιεργοῦν τὴν ἀμπελον. Ἀκόμῃ δὲ δι' ὅσους αἰσθάνονται φόβον ἢ ἀμφιβάλλουν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ Ἑβραϊκὸν καθεστὼς παρεδέχετο καὶ ἀντιρρήσεις διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸν πόλεμον διὰ λόγους συνειδήσεως. Ἀντιθέτως ὁσάκις ἡ πατρίς εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ ἢ εἶναι θῦμα ἐπιθέσεως ἢ ἐπιδρομῆς, πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα. Ὁ στρατιώτης ὀφείλει ὑπακοὴν εἰς τὸν Βασιλέα ἐφ' ὅσον αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ ἀφοροῦν πράξεις αἱ ὅποια ἐπιτρέπονται ὑπὸ τοῦ θείου Νόμου. Ὅσάκις ὅμως αἱ διαταγαὶ παραβιάζουν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ὁ στρατιώτης ὀφείλει πρῶτον νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὅποιος εἶναι ὁ Ἀνώτατος Ἀρχων

39. G. Bouthout, La Philosophie de la Guerre chez Maïmonide, Evidences, No 6 1949.

καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ Βασιλεὺς εὐρίσκεται ὑποτεταγμένος βάσει τοῦ ἀξιώματος «Ὁ Ἀρχηγὸς προηγεῖται τῶν ὑποτελῶν του».

Ὡς πρὸς τοὺς κανόνας περὶ διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου οἱ Ἑβραῖοι ἐπρέβευον ὅτι ὁ πόλεμος δὲν ἠδύνατο νὰ κηρυχθῇ ἄνευ προηγουμένης κλήσεως πρὸς συνδιαλλαγὴν. Μετὰ τὴν διακοπὴν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν συνεννοήσεων ὁ πόλεμος καθίστατο θεμιτὸς ἀφοῦ προηγεῖτο ρητὴ δῆλωσις περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου.

Τέλος οἱ Προφῆται προεῖπον τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μεσσιανικῆς ἐποχῆς «ἐλευθερία ἀσκήσεως τῆς θρησκείας ἐπιβολὴ παντοῦ τῆς ἀφθονίας, τῆς Εἰρήνης τῆς Εὐτυχίας καὶ τῆς ἀληθείας». Ἄλλ' οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν διατάξεων αὐτῶν προσθέτουν ὅτι ἡ ἐποχὴ αὕτη τῆς ὁμονοίας δὲν θὰ ἔλθῃ παρὰ κατόπιν πολλῶν καὶ μεγάλων Πολέμων ⁴⁰.

4. Οἱ Ρωμαῖοι. Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν δὲν ὑπῆρχον κανόνες, ἀποτελοῦντες ἰδιαιτέραν ἔννομον τάξιν, οἱ ὅποιοι νὰ ἐφαρμόζονται εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ Ρώμης καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Οὐδέποτε ἡ Ρώμη ἠνέχθη ξένον λαόν, οὔτε ὡς ἀντίπαλον, οὔτε ὡς ἴσον, τοὺς πάντας ὑποτάσσουσα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐξουσίαν της.

Ὑπῆρχον παρὰ ταῦτα ὠρισμένοι κανόνες, οἱ ὅποιοι ἐπέβλεπον εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ρώμης καὶ τῶν ἄλλων λαῶν καὶ οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς τὰς πηγάς, ὑπὸ διαφόρους κατηγορίας καὶ ὑπὸ εἰδικὰς ὀνομασίας: Jus Belli ac Pacis, Jus Fetiales, Jus Gentium. Καὶ τὸ μὲν Jus Gentium, ἦτο ἰδιωτικὸν δίκαιον τὸ ὅποιον ἐρρυθμιζε τὰς σχέσεις τῶν ἀλλοδαπῶν ἐντὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους· ὡς πρὸς τοὺς ὑπολοίπους κανόνας, οὗτοι ἐφηρμόζοντο εἴτε ὡς ἐπιταγαὶ τῆς Θρησκείας, εἴτε ὡς συνήθειαι, ἢ ἐφαρμογὴ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τῆς Ρώμης ⁴¹.

Εἰδικῶς ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐρρυθμιζέτο ἀπὸ τὸ Jus Fetiales, τὸ ὅποιον περιεῖχε τὴν ἔννοιαν τοῦ «Bellum Justum Piumque». Ὁ θεσμὸς τῶν Fetiales ἦτο καθαρῶς θρησκευτικῆς φύσεως. Ἡ θρησκεία ἐκάλυπτε ὅλας τὰς πράξεις τῆς ἐξουσίας. Ἡ Ρώμη εἶχε συμφέρον νὰ ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τῶν Θεῶν καὶ διὰ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν τελετῶν νὰ ἐμφανίζεται ὅτι προσφεύγει εἰς τὰ ὄπλα διὰ λόγους ἀμύνης ἢ συνεπεῖα σοβαρωτάτης ὕβρεως.

Ὅλοι οἱ πόλεμοι συνεπῶς ἦσαν πάντοτε δίκαιοι ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως, ἐφόσον ἡ κήρυξις αὐτῶν περιεβάλλετο μὲ τελετουργικοὺς τύπους. Ὁ Pater Patratus, ἐπὶ κεφαλῇ τῶν Fetiales ἐξήτει ἱκανοποίησιν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ σύνορα αὐτοῦ, — Res Regerere — καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν τιμωρίαν

40. Mgr. de Solages: *Théologie de la guerre juste* (1946).

41. H. Wehberg, *La guerre hors la loi* R.C.A.D.I.H. 1928-24 p. 152.

τοῦ Θεοῦ. Ἐάν ἡ ἱκανοποίησις δὲν ἐδίδετο ἀμέσως ἢ δὲν ἦτο ἱκανοποιητική, ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους τὸ ἀκόντιον καὶ ὁ πόλεμος ἤρχιζε ⁴².

Συνεπῶς κατὰ τὴν ἀνωτέρω διαδικασίαν πᾶς πόλεμος ἦτο δίκαιος. Τὸ ζήτημα τοῦ οὐσιαστικοῦ δικαίου οὐδόλως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Ὁ *Pater Patratus* δὲν εἶχε δικαίωμα ἢ ἀρμοδιότητα νὰ ἐρευνήσῃ τὴν οὐσίαν τῆς αἰτίας τοῦ πολέμου. Κατὰ τεκμήριον ὅλοι οἱ ὑπὸ τῆς Ρώμης διεξαγόμενοι πόλεμοι ἦσαν δίκαιοι, ἢ δὲ διαδικασία τῶν *Fetiales* ἀπέβη καθαρὸς τύπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπέβλεπεν εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς τὴν δικαιολόγησιν ὅλων τῶν πολέμων. Περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Δημοκρατίας καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Αὐτοκρατορίας ἡ διαδικασία τῶν *Fetiales* ἐγκαταλείπεται διὰ νὰ λησμονηθῇ τελείως περὶ τὰ τέλη τοῦ 3ου αἰῶνος.

Ἡ *Pax Romana*, βασιζομένη ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ ἰσχυροτέρου, δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὑπαρξίν κανόνων ἢ συνηθειῶν ἀντιθέτων πρὸς τὸν Ρωμαϊκὸν νόμον καὶ τὸν Καίσαρα, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆκουεν ὁ τότε γνωστὸς κόσμος ⁴³. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ. Ὁ Πόλεμος ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν μέσον τῆς κοσμοκρατορίας τῆς Ρώμης.

Μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ, τὰ κείμενα τοῦ Εὐαγγελίου προεκάλουν σοβαρὰς διχογνωμίας, ὡς πρὸς τὴν νομιμότητα τοῦ πολέμου. Ὁ Ματθαῖος ὑπεστήριζεν ὅτι «ὅστις κτυπᾷ διὰ τῆς σπάθης θὰ πεθάνῃ ἀπὸ σπάθης». Τοῦτο ἡρμηνεύετο ὡς ἀποδοκιμασία τοῦ πολέμου, καὶ γενικώτερον τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ στρατιώτου, ἢ δὲ ἀποφῆς αὐτῇ συνεβάδιζε μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, περὶ ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περὶ ἰσότητος καὶ ἀγάπης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀντιθέτως ὠρισμένα κείμενα ἡρμηνεύοντο ὡς ἐπιτρέποντα τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν βίαν. Οἱ Στρατιῶται ἠρώτησαν τὸν Διδάσκαλον. «Καὶ ἡμεῖς τί θὰ ἀπογίνωμεν». Καὶ ὁ Διδάσκαλος ἀπήντησεν: «Μὴν κάνετε ἀρπαγὰς, μὴ συκοφαντεῖτε καὶ περιοριθεῖτε εἰς τὴν εἰσπραξίν τοῦ μισθοῦ σας». Ἐκ τοῦ ἐδαφίου τούτου ἐξήγετο τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ στρατιώτου παρέμενε θεμιτὸν καὶ συνεπῶς ἐμμέσως καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον.

Ὁ Τερτουλιανὸς διαβεβαίωι ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ στρατιώτου καὶ ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς ἀρχηγούς συμβιβάζονται μὲ τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ ἴδιος ὁμῶς καταδικάζει τὴν χρῆσιν τῆς βίας κατὰ τοῦ πλησίον, ἐν ὀνόματι τῆς συναδελφώσεως, ἢ ὅποια πρέπει νὰ διέπῃ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἰδέα τῆς προσδοκίας τῆς οὐρανίας Πατρίδος ἐπικρατεῖ τῆς προσηλώσεως πρὸς τὴν ἐπίγειον Πατρίδα. Ὁ μόνος πόλεμος, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ προσφεύγωμεν οἱ χριστιανοὶ εἶναι ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ διαβόλου, δεδομένου

42. F u s i n a t o, La guerre chez le Romains R.D.I. et L.C. XVII (1885) p. 288.

43. S a l v i o l i, La guerre juste, op. cit. p. 45.

ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἀνεμένετο ὡς προσεχές. Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ φονεύσῃ, οὔτε νὰ καταστρέφῃ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ νὰ ἀφαιρῇ τὴν ζωὴν τῶν συνανθρώπων του. «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ Ἁγ. Βασίλειος προσθέτει «ὁ πόλεμος εἶναι πρᾶξις ἀντίθετος πρὸς τὴν δικαιοσύνην».

Ἀλλὰ ἡ τότε ὑφισταμένη πραγματικότης τῶν σχέσεων μεταξὺ Ρώμης καὶ τῶν ἄλλων λαῶν, ἤνάγκασε τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ν' ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου ὑπὸ διάφορον πρῖσμα. Διὰ τὸν Ἁγ. Αὐγουστῖνον, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ παραμείνουν τέλειοι, ὀφείλουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰς μονάς. Ὅσοι δὲ δὲν ἀγαποῦν τὸν πόλεμον διὰ τὸν πόλεμον, δὲν ἁμαρτάνουν, διότι τὸν ἀγαποῦν ἐπειδὴ προσφέρει τὴν εἰρήνην. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καταλήγει ἡ Ἐκκλησία καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως θεμελιώνει τὴν θεωρίαν της περὶ πολέμου⁴⁴.

44. Le Fur, *Juste guerre et juste Paix* (1920).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Αἱ ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, ὡς πρὸς τὴν νομιμότητα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ἐκινδύνευσαν νὰ προκαλέσουν σοβαρὸν ρῆγμα μεταξύ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἔγραφεν (Ε' 38-39): «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ» καὶ (ΚΣΤ' 32): «ἀπότρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθάνουνται». Συνεπῶς ἀπαγορεύεται ν' ἀνθίσταται τις εἰς τὸ κακὸν καὶ νὰ ὀπλίζεται.

Μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἡ Αὐτοκρατορία ἐγένετο Χριστιανικὴ καὶ ἡ συμμαχία πλέον μεταξύ κράτους καὶ ἐκκλησίας δημιουργεῖ κοινὰ συμφέροντα, τὰ ὅποια ὑποχρεῶνουν τὴν ἐκκλησίαν ν' ἀναπροσαρμόσῃ τὴν θεωρίαν τῆς καὶ τοῦτο διὰ ν' ἀντιμετώπισῃ κοινούς ἐχθρούς ⁴⁵.

Παρά ταῦτα ὁ Ἅγιος Βασίλειος ἀμφιταλαντεύεται ἀκόμη, ἀποκλίνει δὲ ὑπὲρ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταλήψεως διὰ μίαν τριετίαν εἰς ὅσους δὲν ἔχουν τὰς χεῖρας καθαρὰς αἵματος. Ἀντιθέτως ὁ μέγας ἡθικὸς διδάσκαλος τῆς ἐποχῆς, ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος ὑποστηρίζει ὅτι ὑπάρχουν δύο τρόποι ἀμαρτίας κατὰ τῆς δικαιοσύνης: πρῶτον νὰ προβαίνει τις εἰς πράξιν ἀδικον καὶ δεύτερον νὰ μὴ ἀμύνεται ὑπὲρ τρίτου θύματος ἀδικίας ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι προβαίνουν εἰς τὴν ἀδικον πράξιν. Εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην ἐνυπάρχει ἤδη ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου πολέμου ἡ ὁποία διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου ἐπικρατεῖ τοῦ ἄλλου ζητήματος, ἂν δηλαδὴ ἔχει τις δικαίωμα νὰ χύνῃ τὸ αἷμα τοῦ πλησίον.

Εἰς τὸ βιβλίον του *De civitate Dei* ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος ἀναπτύσσει τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου πολέμου καὶ θέτει τὰς βάσεις τῆς θεωρίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρὸς τὴν νομιμότητα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Διὰ τὸν Ἅγιον Αὐγουστῖνον ὑπάρχουν δύο κατηγορίαι πολέμων: α) οἱ πόλεμοι οἱ ὅποιοι ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν ἀδικίας ἢ ζημίας, εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν πράξεων βίας ἢ ὕβρεως (προσβολῆς) καὶ τὴν ἐπανάκτησιν κακῶς ἀφαιρεθέντων ἀντικειμένων καὶ β) οἱ πόλεμοι οἱ διεξαγόμενοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ⁴⁶.

45. G. G o y a u, *L' Eglise Catholique et le Droit des Gens*, R.d.C.A.D.I.H. 1925—6

46. R. R e g o u t, «La Doctrine de la guerre juste de St Augustin à nos jours (1935).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μνεῖα τῶν πολέμων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας ὁ πόλεμος σκοπὸν ἔχει τὴν προστασίαν ἐνὸς δικαιώματος. Πρόκειται οὐσιαστικῶς περὶ πολέμων ἀμυντικῶν, οἱ ὅποιοι συμβιβάζονται πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος καταδικάζει ἄνευ δισταγμοῦ τοὺς ἐπιθετικοὺς ἢ κατακτητικούς πολέμους, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει ὡς ληστρικὰς πράξεις ὁλκής. Ἐπὶ πλέον ὁ πόλεμος πρέπει νὰ κηρύσσεται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ἡγεμόνος εἰς τὸν ὅποιον ὁ στρατιώτης ὀφείλει ὑπακοήν. Ὁ ἡγεμὼν δέον νὰ εἶναι φιλόανθρωπος κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, διότι εἰς τοῦτο ἔγκειται ὁ σκοπὸς παντὸς πολέμου.

Ἡ θεωρία τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν Πατέρων τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν περιέχει καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα Νικολάου Α' πρὸς τοὺς Βουλγάρους περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος (866) «ὁ πόλεμος—ἔγραφεν ὁ Πάπας—εἶναι σατανικὸς εἰς τὴν καταγωγὴν του, πρέπει κανεὶς ν' ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν χρῆσιν τούτου, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ τὸν ἀποφύγῃ ὡςάκις πρόκειται νὰ προασπίσῃ τὴν πατρίδα του καὶ τὰ δικαιώματά του... Ἡμαρτήσατε σοβαρῶς μὲ τὸ νὰ φονεύετε μετὰ τὴν νίκην τοὺς ἐχθρούς σας, ν' ἀφαιρέσετε τὴν ζωὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀθῶων τέκνων αὐτῶν, Εἰσθε ὑποχρεωμένοι νὰ φείδεσθε κατὰ τὸ δυνατόν τῆς ζωῆς τῶν ἐχθρῶν σας κατὰ τὴν μάχην. Γνωρίζομεν ὅτι ἐνεργήσατε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπὸ ἄγνοιαν καὶ ὄχι ἀπὸ κακίαν. Πάντως πρέπει νὰ προσευχηθῆτε»⁴⁷.

Ἡ ἰδία ἄποψις συναντᾶται εἰς τὸ διάταγμα Γρατιανοῦ (XII S) καὶ εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τοῦ ἐξ Ἀκουίνου (II' αἰών). Διὰ τὸν Ἅγιον Θωμᾶν τρεῖς εἶναι αἱ προϋποθέσεις διὰ νὰ θεωρῇται νόμιμος ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον:

1) Ὁ πόλεμος πρέπει νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἐξουσίαν, «δὲν εἶναι ἄνευ λόγου ὅτι ὁ ἡγεμὼν φέρει ξίφος». Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὁ ἐντεταλμένος τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς τιμωρίας ἐναντίον παντὸς ὁποῖος πράττει τὸ κακόν. Ἡδὴ ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος ἔγραφεν ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλει τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀξιοῖ ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἀνήκῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας.

2) Δέον νὰ ὑπάρχῃ νόμιμος αἰτία, ἥτοι ὁ λόγος τοῦ πολέμου νὰ εἶναι εὐλογος καὶ τὸ σφάλμα νὰ εὐρίσκεται πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ ἐχθροῦ.

3) Δέον ὁ σκοπὸς τῶν μαχομένων νὰ εἶναι εὐθύς, ἥτοι ν' ἀποβλέπῃ εἴτε εἰς τὸ καλὸν εἴτε εἰς τὴν ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ»⁴⁸.

Ἡ θεωρία περὶ τοῦ δικαίου πολέμου τῶν θεολόγων τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐστη-

47. Bl. G. Goyau, op. cit. σελ. 137.

48. A. Vanderpol, La doctrine Scolastique du Droit de Guerre (1919).

ρίζετο εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς Χριστιανοσύνης, ἡ ὁποία ὑπῆκουεν εἰς ἓνα καὶ μόνον Ἀρχηγόν.

Ἦδη εἰς τὸν Dante ὑπάρχει ἡ ἰδία ἀντίληψις «ὁ ἄνθρωπος, γράφει, δὲν ζῇ εἰς ἡρεμίαν. Συνεπῶς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπόκτησιν νέων ἐδαφῶν καὶ ὅπως ἡ πρᾶξις ἀποδεικνύει, αἱ διχόνοιαὶ καὶ οἱ πόλεμοι ἀνακύπτουν μοιραίως εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Πολιτειῶν. Διὰ τὰ καταργηθῶν οἱ πόλεμοι καὶ τὰ προκαλοῦντα αὐτοὺς αἷτια, πρέπει ὅλη ἡ γῆ νὰ ἀποτελέσῃ ἓνα καὶ μόνον βασιλεῖον, κυβερνώμενον ἀπὸ ἑνα ἡγεμόνα, ὁ ὁποῖος ἀπόλυτος κύριος τῆς οἰκουμένης καὶ μὴ ἔχων τίποτε νὰ ἐπιζητήσῃ ἢ νὰ ἐποφθαλμιᾷ, νὰ διατηρῇ ἱκανοποιουμένους τοὺς ἡγεμόνας εἰς τὰ ὅρια τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ εἰρήνη θὰ ἐβασίλευε μεταξύ αὐτῶν»⁴⁹.

Διὰ τοὺς μὲν ὁ Ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Πάπας, διὰ τοὺς δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ.

Ἡ ἰδέα τῆς παγκοσμίου μοναρχίας ἔμεινεν ὄνειρον ἀπραγματοποίητον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὁ Αὐτοκράτωρ ἔχασε πᾶσαν οὐσιαστικὴν ἐξουσίαν. Ὁ δὲ Πάπας ὁ ὁποῖος καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα κατῴρθωσε διὰ τῶν διαιρέσεων καὶ τοῦ κατατεμαχισμοῦ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας μεταξύ τῶν διαφόρων τιμαριούχων τῆς ἐποχῆς, νὰ ἀσκήσῃ σχετικὴν ἐπιβολὴν καὶ αἰγλὴν μετὰ τὰς συνθήκας τῆς Βεστφαλίας καὶ τὸν χωρισμὸν τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τοῦ Ποντίφηκος, ἀπώλεσε πλέον καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ.

2. Εἰς τὸν μέγαν διδάσκαλον θεολόγον François de Victoria (1526—1546) καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας ὀφείλεται τὸ πρῶτον ἡ μελέτη διαφόρων προβλημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, βάσει τῆς πραγματικότητος τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης μεταξύ τῶν κρατῶν.

Ὁ Victoria εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς θεολογικῆς Σχολῆς περὶ *Justum Bellum* τὴν ὁποίαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἡσπάσθησαν θεολόγοι, φιλόσοφοι καὶ νομικοί. Ὁ ἐνοπλος ἀγὼν μεταξύ ἡγεμόνων ἢ κρατῶν—κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην—ἀποτελεῖ μεγάλην συμφοράν. Ὅσάκις ὅμως ἐκρήγνυται, εἰς τῶν ἀντιπάλων τοῦλάχιστον προβαίνει εἰς πρᾶξιν ἄδικον. Συνεπῶς μόνον εἰς τῶν ἀντιπάλων διεξάγει δίκαιον πόλεμον, ὁ ἄλλος μοιραίως εὐρίσκεται ἐν ἁδίκῳ.

Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς δὲν θέτουν τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ πόλεμος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀποτελῇ κακὴν πρᾶξιν, ὑπὸ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ὅτι ὁ πόλεμος ἀποβλέπει εἰς τὸν σεβασμὸν τοῦ δικαίου.

Ἡ διατήρησις καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ δικαίου δύναται νὰ προέλθῃ εἴτε ἀπὸ ἐπιθετικὸν εἴτε ἀπὸ ἀμυντικὸν πόλεμον. Ὁ τελευταῖος παραμένει πάντοτε νόμιμος. Τὰ ἄτομα καὶ οἱ λαοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης, ἐπὶ πλέον ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀγωνίζωνται διὰ τὴν ἄμυναν τρίτων, φίλων ἢ συμμάχων, εἶναι

49. De Monarchia (I, 11).

μάλιστα υποχρέωσις ἐπιτακτική ἢ βοήθεια τοῦ πλησίον καὶ γενικώτερον παντὸς ἀθόφου θύματος μιᾶς ἀδικίας.

Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ παραβίασις ἐνὸς δικαιώματος δὲν γίνεται δι' ἐπιθέσεως ἢ ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ δι' ἄλλου τρόπου, ὡς π. χ. ἄρνησις ἀποδόσεως ξένου πράγματος, ἢ καταβολῆς ἀποζημιώσεως λόγῳ βλάβης ἢ ἐπανορθώσεως ὕβρεως, τότε ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος ἐπιτρέπεται.

Ἡ νομιμότης ὅμως τοῦ πολέμου τούτου ἐξαρτᾶται κατὰ τὴν θεολογικὴν Σχολήν, ἀπὸ τὴν πλήρῳσιν τεσσάρων προϋποθέσεων: ἐξουσία τοῦ ἡγεμόνος, νόμιμος αἰτία, δίκαιος σκοπὸς καὶ τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου⁵⁰.

1) Ἡ ἐξουσία τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν κυριαρχίας καὶ ἀνήκει εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δικαιώματος τούτου. Οὐδεὶς ἰδιώτης, συνεπῶς, κέκτηται τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του διὰ τῆς βίας ἢ ν' ἀπονεῖμῃ δικαιοσύνην.

Ἐπίσης οὔτε ἡγεμόν, οὔτε κράτος κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου, ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον διατελοῦν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ξένης ἐξουσίας, διὰ μέσου τῆς ὁποίας δύνανται νὰ ἐπιδιώξουν δικαιοσύνην. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν τῶν δικαιωμάτων τῶν διαφόρων τιμαριούχων τῆς φεουδαρχικῆς ἐποχῆς. Συνεπῶς μόνον ὁ κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν ἔχει δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον.

2) Νόμιμος αἰτία (Juste cause). Δέον νὰ ὑπάρχῃ νόμιμος αἰτία διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου. Αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἀδίκου πράξεως τοῦ ἀντιπάλου. Ὅσάκις ὁ ἀντίπαλος ἀρνεῖται νὰ σεβασθῇ τὰ νόμιμα ὕλικά ἢ πνευματικά ἀγαθὰ τοῦ ἡγεμόνος ἢ τῆς πολιτείας, ὑπάρχει αἰτία προσφυγῆς νομίμως εἰς πόλεμον. Συνεπῶς ὁ πόλεμος δικαιολογεῖται ἐκ τῆς ὑπάρξεως βλάβης (préjudice) καὶ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς εἰδικώτερον ὁρους:

α) Δέον ὁ ἀντίπαλος νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἀδίκον πράξιν. Ὁ ἡγεμὼν υποχρεοῦται, πρὶν ἢ κηρύξῃ τὸν πόλεμον νὰ ζητήσῃ ἐπανόρθωσιν ἢ ἱκανοποίησιν τῆς προκληθείσης βλάβης συνεπεία τῆς ἀδίκου πράξεως. Ἐὰν τύχῃ ἱκανοποιησεως, τότε ἐκλείπει ὁ δικαιολογητικὸς λόγος τοῦ πολέμου.

β) Ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ πάντοτε τὸ ἔσχατον μέσον. Συνεπῶς πρὸ πάσης προσφυγῆς εἰς αὐτόν, δέον νὰ γίνῃ χρῆσις παντὸς μέσου, δυναμένου ν' ἀποκαταστήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν νόμιμον αὐτῶν θέσιν.

γ) Ἡ σημασία τοῦ ἀδικήματος πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Πρέπει νὰ ἀνέχεται τις τὸ ὀλιγώτερον κακὸν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ χειρότερον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία. Πόλεμος δυσανάλογος πρὸς τὴν ἀδικίαν δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ μόνον ἀντίθετος πρὸς τὸν οἰκτον.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων εἶναι προ-

50. R. R e g o u t, op. cit. σελ. 27.

βληματική, καθόσον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἐκάστοτε ὑφιστα-
μένας ἀντικειμενικὰς συνθήκας.

Ἐτέρα ρευστὴ ἔννοια, τῆς ὁποίας ἡ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ πράξει καθίσταται ἀνέφικτος, εἶναι ὁ καθορισμὸς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἡγεμόνος ἢ τοῦ λαοῦ, ἡ παράβασις τῶν ὁποίων δικαιολογεῖ τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν βίαν. Οἱ συγγραφεῖς δὲν εἶναι ὁμόφωνοι ὥς πρὸς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν δικαιωμάτων τούτων. Οἱ πλεῖστοι περιορίζονται εἰς ἀορίστους ἐκφράσεις ὥς π. χ. ἡ τιμὴ, ἡ ἐλευθερία, τὰ ἔθνικα δικαιώματα κλπ. τῶν ὁποίων ἡ σύλληψις καθίσταται ἐν τῇ πράξει ἀδύνατος. Ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς νομίμου αἰτίας, ἡ θεολογικὴ Σχολὴ ἀποδέχεται ἑτέρας δύο προϋποθέσεις δευτερευούσης σημασίας.

3) Δίκαιος σκοπὸς (Intention droite). Ὁ πόλεμος, δέον ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ δικαίου, εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων καὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης. Συνεπῶς πᾶς πόλεμος ὁ ὁποῖος διεξάγεται ἀπὸ ἀπληστίας, ἐκδίκησιν, φιλαρχίαν ἢ βαναυσότητα, παραμένει ἀπηγορευμένος, διότι πόλεμος τοιαύτης φύσεως εἶναι διὰ τὸν ἡγεμόνα ἀθέμιτος καὶ ἐγκληματικός·

καὶ 4) Ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου παραμένει διὰ τοὺς θεολόγους ἡ ἐσχάτη προϋπόθεσις τῆς δικαιολογίας αὐτοῦ. Ὁ ἡγεμὼν περιορίζεται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις τῶν ἐμπολέμων καὶ ὥς πρὸς τὰς συνεπείας αὐτοῦ, ὥς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Εἰς τὴν προϋπόθεσιν ταύτην περιέχεται ὁλόκληρον τὸ Jus in Bello ⁵¹.

3. Εἰς τ' ἀνωτέρω συνοψίζεται ἡ θεωρία τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐξέλιξιν τῆς ἡ θεωρίας αὐτῆς, εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας παρέμεινεν ἀναλλοίωτος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὠρισμένα σημεῖα αὐτῆς ὑπῆρξαν ἀντικείμενον κριτικῆς καὶ ἄλλα διαφόρου ἐρμηνείας.

Τὰ συζητηθέντα κύρια σημεῖα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου πολέμου. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐπιμένουν ἰδιαίτερος ἐπὶ τῆς ὑπαιτιότητος τῆς βλάβης, ἡ ὁποία συνεπάγεται τὴν τιμωρίαν. Ὁ πόλεμος κατ' αὐτοὺς προσλαμβάνει χαρακτῆρα ἐκδικητικὸν καὶ κολασμοῦ. Τὸ στοιχεῖον τοῦ πταίσματος παραμένει ἀποφασιστικόν. Ἀντιθέτως διὰ τὸν Victoria, ἡ αἰτία τῆς νομιμότητος δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοιχείου, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἀδικίας, ἡ ὁποία παραβιάζει ἀντικειμενικὸν κανόνα δικαίου. Ὡρισμένοι συγγραφεῖς ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης ὁρμώμενοι ὑπεστήριξαν ὅτι ὑπάρχει διάστασις, ἴσως μάλιστα ἡ διακοπὴ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς θεωρίας τοῦ δικαίου πολέμου ⁵² κατὰ τὰ διάφορα στάδια αὐτῆς.

51. Le Fur, Guerre juste et juste paix σελ. 3, 1920.

52. A. Vanderpol, op. cit. σελ. 254.

Ἡ διάκρισις μεταξύ ἀδικήματος ἐκ πταίσματος καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἀδικήματος, ἐπηρεάζει τὸ πρόβλημα, ἐὰν δηλονότι ὁ πόλεμος δύναται νὰ εἶναι δίκαιος καὶ διὰ τοὺς δύο ἀντιπάλους. Τὸ θέμα τοῦτο ἀντιμετωπίσθη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὁμοφώνως δὲ ἡ θεωρία ἀπεφάνθη ὅτι ὁ πόλεμος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντικειμενικῶς δίκαιος καὶ διὰ τὰ δύο μέρη, ἀλλ' εἶναι δυνατόν εἰς ἐκ τῶν ἀντιπάλων ἐνῶ ὑποστηρίζει ὑπόθεσιν ἀντικειμενικῶς ἀδικον, νὰ πιστεῦῃ ὑποκειμενικῶς ὅτι ἀγωνίζεται διὰ μίαν δικαίαν αἰτίαν, εἰς περίπτωσιν ἀπολύτου καλῆς πίστεως καὶ συνεπειᾶ «ἀκατανικητοῦ σφάλματος». Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην δύναται ὁ πόλεμος νὰ εἶναι δίκαιος δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους.

Τέλος τρίτον θέμα παρεμβάλλεται, ἐὰν ὁ ἡγεμὼν δύναται νὰ διεξάγῃ πόλεμον βάσει ἀμφισβητουμένων τίτλων ἐπὶ ἐδάφους τινός. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ συμφωνία τῶν θεολόγων, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ὑπεστήριξαν ὅτι οἱ πόλεμοι βάσει ἀμφισβητουμένων τίτλων ἀποτελοῦν κακὴν ἐφαρμογὴν τῆς περιπτώσεως τῶν πιθανοτήτων εἰς βάρος τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς πατροπαράδοτου θεωρίας.

β) Πλὴν τῶν διαφορῶν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου πολέμου, διχογνωμία ἀνέκυψαν καὶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν γενικώτερον τοῦ πολέμου.

Διὰ τοὺς μὲν, ὁ πόλεμος θεωρεῖται ὡς ποινικὴ ἐκτέλεσις, ἐν εἶδος βιαιᾶς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς. Οὕτω ἐξηγοῦνται αἱ καταστροφαὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς κυρώσεις τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνίας. Διὰ τοὺς δέ, ὁ πόλεμος ἐνέχει χαρακτῆρα καθαρῶς ἀστυνομικοῦ μέτρου. Ἡ δύναμις χρησιμεύει εἰς τὴν κάμψιν τῆς ἀντιστάσεως διὰ νὰ ἐφαρμοσθοῦν μετὰ ταῦτα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ἢ ὁ κολασμός.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς θανατώσεως τῶν ἀθῶων. Ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ ποινικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πολέμου δικαιολογεῖ τὸ γεγονὸς τῆς θανατώσεως, καθόσον ὁ πόλεμος ἐμφανίζεται ὡς μέσον ἀπαραίτητον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ διὰ τῆς κάμψεως τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀντιπάλου. Οὕτω τὸ γεγονὸς τῆς θανατώσεως (φόνου) προσλαμβάνει χαρακτῆρα ἀμύνης κατὰ τῆς ἀθεμίτου ἀντιστάσεως.

Ἐν συμπεράσματι, οἱ θεολόγοι ἀποδέχονται τὸν πόλεμον ὡς μέτρον ἐκδικητικῆς δικαιοσύνης, ὡς ποινικὴν κύρωσιν ἐναντίον τοῦ ἐνόχου καὶ μέσον ἐπανορθώσεως τῆς ἀδίκου βλάβης⁵³.

Ἡ θεωρία τῆς Ἐκκλησίας περὶ δικαίου πολέμου ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ὑπὸ διαπρεπῶν συγγραφέων καὶ νομικῶν. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ παρέμεινον αἱ αὐταὶ παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπάθειας, ὅπως αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ διὰ καταλλήλου ἐρμηνείας προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς σήμερον.

53. J. Salvioli, Le concept de la guerre juste, 1918 σελ. 52.

Τὸ ζήτημα τοῦ δικαίου πολέμου δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους ἐδημιούργησε σοβαρὰς δυσχερείας. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἔννοια τῆς θεωρίας τῶν πιθανοτήτων ἐξασθενεῖ τὴν θεωρίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τινὲς προτείνουν τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ Πάπα ἢ εἰς οἰονδήποτε εἰρηνικὸν μέσον. Ἄλλοι καταλήγουν εἰς ἀντιτιθέμενα συμπεράσματα καὶ ὁδηγοῦνται εἰς ἀδιέξοδον «Ὁ ἡγεμὼν δὲν δύναται νὰ προσφύγῃ εἰς πόλεμον ἐὰν ἡ πιθανότης τοῦ δικαίου παραμένῃ ἴση δι' ἀμφοτέρα τὰ μέρη», ὑποστηρίζει εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ καθολικοὶ συγγραφεῖς εἶναι πάντοτε διηρημένοι ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ πολέμου ὡς ἐκδικητικοῦ ἢ ἀποκαταστατικοῦ, δηλ. ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν τοῦ δικαίου πολέμου ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον τοῦ πταίσματος ἢ τὴν ἐπανόρθωσιν σοβαρᾶς ἀντικειμενικῆς βλάβης.

4. Παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπαινετὴν προσπάθειαν καὶ τὴν θεωρητικὴν ἀξίαν τῶν ἀπόψεων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τῷ ἀνθρωπιστικώτερον ὁργανώσεως τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς θεωρίας ταύτης ὑπῆρξαν ἀσήμεντα ἢ μᾶλλον ἀνύπαρκτα.

Καὶ κατὰ πρῶτον, ὁ ἐκδικητικὸς ἢ ὁ ἀποκαταστατικὸς χαρακτήρ μὲ τὸν ὁποῖον ἠθέλησαν νὰ περιβάλουν τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ κράτους καθώρισε τὸν πόλεμον ὡς θεμιτὸν μέσον ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν μεταξὺ ἀνεξαρτήτων Πολιτειῶν καὶ ὡς μέσον ἐπιβολῆς διὰ τῆς βίας τῶν σκοπῶν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐκάστου κράτους⁵⁴.

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς χρησιμοποιηθείσης δυνάμεως, παραμένει δὲ ξένον πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν δικαιοσύνης καὶ πρὸς τὴν προσγενομένην βλάβην. Ἐκαστος πόλεμος, παρὰ τὴν τυχὸν δικαίαν αὐτοῦ βάσιν, δύναται νὰ ἔγῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δικαίωσιν τοῦ ἐπιτεθέντος ἢ τοῦ ἀδικήσαντος, διαιωνίζων οὕτω τὴν ἀρχικὴν ἀδικίαν καὶ ἐπαυξάνων μάλιστα αὐτὴν καὶ τοῦτο εἰς βάρος τῆς στοιχειώδους ἐννοίας τοῦ δικαίου.

Εἶναι πράγματι δυσχερὲς εἰς ἀνοργάνωτον κοινωνίαν νὰ ὑπάρξουν ἀντικειμενικὰ κριτήρια ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων ἐνὸς ἐκάστου ὡς πρὸς τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ χαραχθῇ διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ δικαίου καὶ ἀδίκου πολέμου.

Ἡ Ἱστορία παρουσιάζει πληθώραν παραδειγμάτων πολεμικῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀμύνης, ὑπῆρξαν πόλεμοι κατ' ἐξοχὴν κατακτητικοί. Ἀντιθέτως ἐπιθετικοὶ πόλεμοι κατὰ τόπους ὑπῆρξαν κατ' οὐσίαν ἀγῶνες ἀμύνης καὶ αὐτοσυντηρήσεως.

54. A. Pillet, Les Conventions de la Haye, 1919 σελ. 20.

Ἡ συμφωνία δὲν εἶναι εὐχερὴς μεταξύ τῶν πραγματικῶν καὶ τῶν τυπικῶν κριτηρίων ἐπὶ τοῦ δικαίου πολέμου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐπῆρχετο συμφωνία ἐπὶ ἀντικειμενικοῦ κριτηρίου ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ δικαίου πολέμου, ἐκάστη Πολιτεία θὰ παρέμενε μόνος κριτὴς τῆς ἰδίας αὐτῆς ὑποθέσεως. Συνεπῶς ὁ ἐθνικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ τὸ συμφέρον μοιραίως θὰ ἐπηρέαζον τὴν κρίσιν αὐτῆς ἀνεξαρτήτως παντὸς αἰσθήματος δικαιοσύνης. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἶναι συγχρόνως δικαστὴς καὶ διάδικος. Ἡ ἀμεροληψία τῆς κρίσεως δὲν κατοχυροῦται ἐκ τοῦ φόβου μελλοντικῆς καὶ ἀβεβαίας κυρώσεως, ἐφ' ὅσον ἕκαστος πιστεύει εἰς τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἢ ὁποῖα ἐξ ἄλλου προδικάζει καὶ τὸ ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα.

Αἱ πραγματιστικαὶ αὗται διαπιστώσεις ἐξετέθησαν καὶ ἀπὸ πολλοὺς θεολόγους, τοῦτο ἐξ ἄλλου ἐξηγεῖ τὰς διαφόρους παρεκκλίσεις, ἀντιθέσεις, δυσχερείας περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς θεωρίας τοῦ δικαίου πολέμου, καθ' ὅλον τὸ μακροχρόνιον διάστημα τῆς ἐξελιξεῶς τῆς ⁵⁵.

Οἱ ἴδιοι λόγοι ἐπέβαλον εἰς τοὺς θεολόγους ν' ἀποδεχοῦν τὴν νομιμότητα τοῦ πολέμου καὶ δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιμαχομένους καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν εἰς τὴν τύχην τῆς δυνάμεως τὴν διασφάλισιν τοῦ κυρωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν πρᾶξιν ἡ ἀποτυχία τῆς ἀνωτέρω θεωρίας ἦτο ἀπόλυτος. Ἡ διάκρισις μεταξύ δικαίου καὶ ἀδίκου πολέμου ἀκόμη καὶ μὲ βάσιν ἀντικειμενικῶν κριτηρίων εἶναι λίαν δυσχερὴς. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν ὕβρεως, ἔστω καὶ βαρυντάτης, εἶναι ἐννοια ἰδιαιτέρως ἐλαστικῇ. Ἡ ὑπαιτιότης ἐνὸς τῶν ἐμπολέμων δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιθέτως ἡ ἀναγνώρισις τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου κοινῇ ὑπαιτιότητι ἄγει εἰς τὴν ἄρνησιν αὐτῆς ταύτης τῆς βάσεως τῆς ὅλης θεωρίας τῶν κανονιστῶν. Τέλος ὁ ποινικὸς καὶ ὁ κυρωτικὸς χαρακτῆρ τοῦ πολέμου ἀπομακρύνει αὐτὸν ἀπὸ τὴν σύγχρονον θεμελιώσιν του καὶ διαστρέφει τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς δικαιοσύνης ⁵⁶.

Ἡ θεωρία τῶν θεολόγων θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις καθορισμοῦ τοῦ ἐπιτιθεμένου ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε οὐσιαστικῶν καὶ τυπικῶν κριτηρίων μόνον ἐντὸς τῶν πλαισίων γενικωτέρας ὁργανώσεως, ἢ ὁποῖα θὰ προέβλεπε τὴν ὑπαρξίν διεθνῶν ὁργάνων ἀσκούντων τὰς ἀρμοδιότητάς των ὑπεράνω τῶν κρατῶν.

Ἡ θεωρία αὕτη ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ μόνον ὡς ἡθικὸν κριτήριον τῆς συνειδήσεως τοῦ ἡγεμόνος καὶ τοῦτο ἐφ' ὅσον ἦτο οὗτος ἀναμφισβητήτου καλῆς

55. X. Ἀνδροῦτσου, Σύστημα ἠθικῆς, 1925 σελ. 328—333. Β α σ. Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον κατὰ Χριστὸν Ἠθικῆς, 1927 σελ. 136.

56. Du La Brière, La communauté des Puissances, 1932 p. 96. Phillip, Le Christianisme et la Paix (1932).

πίστεως. Ἡ σύλληψις καὶ ἡ ἔννοια ὁλοκλήρου τῆς θεωρίας ταύτης εὐρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα εἰς κόσμον ὅπου οὐδεμία ὑπῆρξεν ἐνότητος, οὔτε ὀργάνωσις, οὔτε ἀνωτέρα δύναμις προεβλέπετο, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἡγεμόνες καὶ τὰ κράτη ἐκαλοῦντο νὰ ὑπακούσουν⁵⁷. Ἡ μόνη πρακτικὴ ἀξία τῆς θεωρίας τῶν κανονιστῶν ἐγκρίνεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι προέβαλε τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, ἀπέδειξε τὰ ἀδύνατα σημεῖα καὶ προσέφερε οὕτω εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, κατὰ τὴν στιγμὴν τῶν πρώτων προσπαθειῶν περὶ ὀργάνωσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, τὸ ἀναγκαῖον ὕλικόν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην πεῖραν διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ συστήματος διακανονισμοῦ τοῦ πολέμου καὶ γενικώτερον τῆς διακρατικῆς κοινότητος.

5. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀναρχίας τῶν ἐθνικῶν κυριαρχιῶν ἡ Ἐκκλησία, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν θεωρίαν, προσεπάθησε διὰ διαφόρων θεσμῶν καὶ κανόνων νὰ περιορίσῃ τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρωπιστικωτέραν.

Διὰ τῆς «Εἰρήνης τοῦ Θεοῦ» καὶ τῆς «Ἀνακωχῆς τοῦ Θεοῦ», ἡ Ἐκκλησία ἐπέβλεπεν εἰς τὸν περιορισμὸν κατὰ χρόνον τῆς χρήσεως τῆς βίας. Ἡ «Ἀνακωχὴ τοῦ Θεοῦ» εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἀργίαν τῆς Κυριακῆς. Μετὰ ταῦτα ἐπεξετάθη ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας τὴν ἐβδομάδα, ἀπὸ Πέμπτης μέχρι Κυριακῆς, καθὼς καὶ τὰς ἡμέρας τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς Χριστιανοσύνης.

Ἡ Ἐκκλησία ἐπίσης ἐθέσπισε τὸ ἀπαρabiάστον τῶν μοναχῶν, κληρικῶν καὶ ἱερωμένων, τῶν ἀσθενῶν, τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικῶν καὶ ὠρισμένης κατηγορίας ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι συναλλάσσοντο, εἶχον τὴν ἐμπορίαν ἢ διεχειρίζοντο ἱερὰ σκεύη καὶ ἀγαθὰ. Ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία ἐπενέβαινε μὲ τὰς ἀσυλίας, ἱπποτισμούς, τὴν τρίτην τάξιν, διὰ νὰ ἐπηρεάσῃ τοὺς πολεμιστάς. Δίδουσα τὸ ξίφος εἰς τὸν ἱππότην ἡ Ἐκκλησία ἔδιδε συγχρόνως καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς καὶ ἐμεσολάβει εἰς τὸν Θεόν, ὅπως ἡ χρῆσις τοῦ ξίφους ἔχῃ ὡς σκοπὸν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν σταθεροποίησιν τῆς ὑπαρχούσης τάξεως. Τέλος ὁ Πάπας διὰ τῶν διαφόρων ἐπεμβάσεων αὐτοῦ, διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς διαιτησίας ἢ μεσολαβήσεις προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Ἡ μεσολαβήσις τοῦ Ποντίφηκος παρέμεινε τὸ μόνον μέσον πίεσεως ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦτο διότι σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Πάπας, ἀπώλεσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Πάπας κατὰ τὸ 1337, ἀποστέλλων τοὺς καρδινάλιους αὐτοῦ εἰς τοὺς Βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἔγραφεν «Ἡμεῖς ἀντιπρόσωποι ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Εἰρηνοποιοῦ Βασιλέως, σὰς ἀποστέλλομεν ὡς ἀγγέλους τῆς Εἰρήνης....».

Ἀργότερον ἀκόμη, ἡ ἐξουσία καὶ τὸ κύρος τῆς Ρώμης μειοῦται καταπληκτικῶς, τὰ κοσμικὰ δικαιώματα αὐτῆς περιορίζονται, ἔρχεται μάλιστα εἰς ἀν-

57. M. de Solanges, La Theologie de la guerre juste 1946.

τιθέσεις με ἄλλας κυριαρχίας, οἱ Νούντσιοι δὲν γίνονται πλέον δεκτοὶ ὡς μεσολαβηταί, ἀντιθέτως μάλιστα ὁ Πάπας ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ τὴν μεσολάβησιν δι' ἑαυτὸν τῶν Βασιλέων τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἔχουν τελείως χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ρώμης καὶ ἀποκτήσῃ πλέον τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν.

Εἰς τὴν θεωρίαν τῆς Εὐκολησίας ἀντιτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ Μακκιαβέλη, τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς νέας κοινωνίας, καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ἄνευ περιορισμοῦ ἢ ἐλέγχου ⁵⁸.

58. Nys : Les origines du Droit International. Ἐπίσης R. D. I. et L.C. 1889 T. XXI σελ. 532.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΘΕΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ἡ ἀποτυχία τῆς θεωρίας ὅπως περιορίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, οὐδόλως ἡμπόδισε τὸ θετικὸν δίκαιον νὰ περιλάβῃ κανόνας, οἱ ὅποιοι νὰ περιορίζουν τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ κατὰ χρόνον καὶ κατ' ἔκτασιν καὶ εἰς ὠρισμένας μάλιστα περιπτώσεις νὰ ὑποχρεώσουν τὰς Πολιτείας, ὅπως παραιτηθοῦν τῆς χρήσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου.

Ὑπάρχουν δύο τρόποι περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τῆς βίας:

α) Ὁ τῆς ἀποδοχῆς ὑποχρεώσεως ἢ ὅποια ἀμέσως ἀποβλέπει εἰς τὸν περιορισμὸν αὐτοῦ τούτου τοῦ δικαιώματος καὶ β) ὁ τῆς ἀποδοχῆς ὑποχρεώσεως περὶ χρησιμοποίησεως ἄλλων μέσων πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ κρατῶν διαφορῶν, με ἀποτέλεσμα τὸν ἔμμεσον περιορισμὸν τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνονται αἱ ἐκ τῶν συνθηκῶν συμμαχίας ἢ διαιτησίας ἀνακύπτουσαι ὑποχρεώσεις.

Εἰς τὰς συνθήκας συμμαχίας γίνεται δεκτόν, ὅτι τὰ σύμμαχα κράτη κατὰ τεκμήριον δὲν δύνανται νὰ προσφύγουν εἰς τὴν βίαν πρὸς ἄλληλα, χωρὶς νὰ παραβιασθῇ ἢ ἐκ τῆς συνθήκης ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἔμμεσον περιορισμὸν τῆς χρήσεως τῆς βίας κατ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἰσχύος τῆς συνθήκης συμμαχίας—περιορισμὸς κατὰ χρόνον, μεταξὺ τῶν συμβληθεισῶν Πολιτειῶν—περιορισμὸς κατ' ἔκτασιν.

Διὰ τῶν συνθηκῶν διαιτησίας ⁵⁹, ἐφ' ὅσον ὁ θεσμὸς τῆς διαιτησίας θεσπίζεται ὑποχρεωτικῶς, καὶ ἄνευ ἐξαιρέσεων ἢ περιορισμῶν, ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον καθίσταται νομικῶς ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως οἱ συμβαλλόμενοι ἀπεδέχθησαν τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν διαιτησίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξασφαλίζεται ὡς οὐδέποτε λύσις τῆς διαφορᾶς, καθιστῶσα οὕτω ἄνευ ἀξίας τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ πολέμου προϋποθέτει τὴν ἀποδοχὴν τῆς διαιτησίας ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ κατ' ὕλην καὶ κατὰ χρόνον. Κατ' ὃ μέτρον πάντως ἡ ἀναγκαστικὴ διαιτησία γίνεται ἀποδεκτή, ὁ πόλεμος ἀποκλείεται ὡς θεμιτὸν μέσον ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ κρατῶν διαφορῶν.

Εἰς τὸ σύγχρονον νομικὸν καθεστῶς τῆς διεθνοῦς κοινωνίας προβλέπονται πλὴν τῆς διαιτησίας καὶ ἄλλαι εἰρηνικαὶ διαδικασίαι, ἡ χρῆσις τῶν ὁποίων τυγχάνει ὑποχρεωτικῇ, ἢ δὲ ἀποτελεσματικότης αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει

59. Le Fur, L'arbitrage obligatoire εἰς Melanges Pillet.

πρὸς τοῦτο δυνατότης, καθιστᾷ ἐπίσης ἀδύνατον νομικῶς τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν βίαν.

1. Οἱ ὑπὸ τοῦ θετικοῦ δικαίου προβλεπόμενοι κύριοι περιορισμοὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου περιλαμβάνονται εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας κατηγορίας :

Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον περιορίζεται διὰ τῶν διμερῶν συνθηκῶν αἰωνίας φιλίας καὶ εἰρήνης συνομολογηθεῖσων μεταξύ διαφόρων ἀνεξαρτήτων κρατῶν.—Τὸ ἄρθρ. 1 τῆς συνθήκης τῆς Ζυρίχης μεταξύ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας τῆς 10 Νοεμβρίου 1859, ἔλεγε: «θα ὑπάρχῃ εἰς τὸ μέλλον καὶ εἰς τὸ διηνεκές εἰρήνη καὶ φιλία μεταξύ τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων καὶ τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὡς καὶ μεταξύ τῶν διαδόχων καὶ κληρονόμων αὐτῶν, καθὼς καὶ μεταξύ τῶν Κρατῶν καὶ τῶν ὑπῆκόων αὐτῶν». Τὸ αὐτὸ περιεχόμενον συναντᾶται καὶ εἰς τὴν συνθήκην διαρκοῦς φιλίας μεταξύ τῆς Γαλλίας καὶ Ἑλβετίας τοῦ XVI αἰῶνος, ἀνανεωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου XIV τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1663⁶⁰.

Ἀνάλογον ρήτρην περιεῖχε καὶ ἡ μεταξύ Ἰταλίας καὶ Οὐγγαρίας συνομολογηθεῖσα συνθήκη τὴν 5 Ἀπριλίου 1927:—Ἄρθρ. 1. «θα ὑπάρξῃ συνεχῆς εἰρήνη καὶ διαρκὴς φιλία μεταξύ τῶν βασιλείων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας»⁶¹.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι αἱ διάφοροι διμερεῖς συνθήκαι αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν συμβαλλομένων ἐπὶ βάσεως διαρκοῦς φιλίας καὶ συμμαχίας, περιέχουν ἐμμέσως περιορισμὸν ὡς πρὸς τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν βίαν· εἰς τὰς μεταξύ αὐτῶν σχέσεις, χωρὶς βεβαίως νὰ θεσπίζεται ρητὴ παραίτησις ἀπὸ τῆς χρήσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου.

Παραλλήλως πρὸς τὰς συνθήκας διαρκοῦς φιλίας καὶ εἰρήνης ὑπάρχει πληθώρα εἰδικῶν διατάξεων ἀναλόγου φύσεως εἰς συνθήκας οἰκονομικὰς, ἐμπορικὰς ἢ ἐγκαταστάσεως.

Πρὶν ἢ προβοῦν εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν σχέσεων, οἱ συμβαλλόμενοι ἀποδέχονται εἰδικὴν συμβατικὴν ρήτρην φιλίας καὶ εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ἀποβλέπεται εἴτε ἡ ἀποκατάστασις φιλικῶν σχέσεων εἴτε ἡ σταθεροποίησις τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν εἰρηνικῶν σχέσεων.

Ἡ συνθήκη φιλίας, ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας ὑπογραφεῖσα εἰς τὸ Santiago μεταξύ Γαλλίας καὶ Χιλῆς τῆς 12 Μαΐου 1853, ἔλεγε: «θα ὑπάρξῃ συνεχῆς εἰρήνη καὶ διαρκὴς φιλία μεταξύ τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, τῶν διαδόχων καὶ κληρονόμων αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ Προέδρου τῆς

60. Ministère des Aff. Etrang. Recueil des traités et conventions entre la France et les Puissances Etrangères par M. J. Basdevant σελ. 292.

61. «Esprit International», Ἰούλιος 1927 σελ. 406. Ἐπίσης αὐτόθι συνθήκη μεταξύ Ἰταλίας καὶ Ἀλβανίας 22 Νοεμβρίου 1927 διαρκοῦς φιλίας καὶ συμμαχίας (1928 σελ. 130).

Δημοκρατίας τῆς Χιλῆς, καθὼς καὶ μεταξύ τῶν ὑπηκόων καὶ πολιτῶν τῶν δύο κρατῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως προσώπων ἢ περιοχῶν». Τὸ αὐτὸ περιεχόμενον ἡ συνθήκη εἰρήνης, φιλίας καὶ ἐμπορίου τῆς 28 Νοεμβρίου 1885 μεταξύ Γαλλίας καὶ Κίνας ⁶².

2. Ἡ ἰδέα τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου προκύπτει κατὰ τρόπον πλέον σαφῆ, ἀπὸ τὰς διμερεῖς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι περιέχουν διατάξεις περὶ μὴ ἐπιθέσεως καὶ ἀμοιβαίας οὐδετερότητος εἰς περίπτωσιν ρήξεως μεταξύ ἐνὸς τῶν συμβαλλομένων καὶ τρίτου. Αἱ συνθῆκαι αὗται κατὰ τὸ πλεῖστον συνωμολογήθησαν κατὰ τὴν περίοδον μεταξύ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων.

Οὕτω τὸ ἄρθρ. 1 τῆς μεταξύ Γαλλίας καὶ Γιουγκοσλαβίας συνομολογηθείσης συνθήκης τὴν 11 Νοεμβρίου 1928, ἀναφέρει ὅτι τὰ συμβαλλόμενα μέρη «ἀναλαμβάνουν ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προσφύγουν, διὰ τὰς μεταξύ αὐτῶν σχέσεις, εἰς οὐδεμίαν ἐπίθεσιν ἢ ἐπιδρομὴν καὶ νὰ μὴ προσφύγουν ἀμοιβαίως εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν εἰς τὸν πόλεμον». Τὴν ἰδίαν ὑποχρέωσιν περιέχουν αἱ συνομολογηθεῖσαι συνθῆκαι μεταξύ Περσίας καὶ Σοβιετικῆς Ἐνώσεως τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1927, μεταξύ Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ Λιθουανίας τῆς 28 Σεπτεμβρίου 1926, μεταξύ Γαλλίας καὶ Ρουμανίας τῆς 20 Ἰουνίου 1926, τὸ σύμφωνον μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας τῆς 21 Μαρτίου 1928.

Ἀξίον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν θεσπιζομένη παραίτησις ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν θεσμὸν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς πᾶσαν πρᾶξιν βίας, ὅπως ἡ ἐπίθεσις, ἡ προσβολὴ ἢ ἡ ἐπιδρομή. Τῆς παραιτήσεως βεβαίως ἐξαιροῦνται ἡ νόμιμος ἄμυνα καὶ ὁ κυρωτικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνεται ἐναντίον τοῦ κράτους τοῦ παραβιάσαντος τὰς ὑποχρεώσεις του κατ' ἐντολὴν ἢ κατόπιν ἐξουσιοδοτήσεως ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὀργάνου τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Ἄλλαι μὲν συνθῆκαι προβλέπουν ρητῶς τὰς δύο ὡς ἄνω ἐξαιρέσεις ὡς π. χ. αἱ συνθῆκαι μεταξύ Γαλλίας ἀφ' ἐνὸς καὶ Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας ἀφ' ἑτέρου. Ἄλλαι δέ, ἀναφέρονται εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων ἐντὸς τῶν πλασίων τῆς Κ.Τ.Ε. καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐξαιροῦνται ἐμμέσως οἱ πόλεμοι ἀμύνης ἢ κυρώσεως ⁶³.

62. Συνθῆκαι φιλίας, ἐμπορίου καὶ ναυσιπλοίας μεταξύ Γαλλίας ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου Δομινικῆς Δημοκρατίας 9 Σεπτεμβρίου 1882, Γουατεμάλας 8 Μαρτίου 1848, Ἀττῆς 12 Φεβρουαρίου 1838. Ἐπίσης συνθῆκαι φιλίας καὶ καλῆς γειτονίας μεταξύ Ἰταλίας καὶ Ἀγίου Μαρίνου 28 Ἰουνίου 1897. Μεταξὺ Βολιβίας καὶ Χιλῆς 20 Ὀκτωβρίου 1904. Μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αἰθιοπίας 10 Ἰανουαρίου 1908 (Βλ. Rec. Martens 3η σειρά Τ. II) σελ. 799, 174, 833. Συνθήκη φιλίας μεταξύ Ἰαπωνίας καὶ Κολομβίας 25 Μαρτίου 1908. Μεταξὺ Ἑλβετίας καὶ Κολομβίας 14 Μαρτίου 1908 καὶ μεταξύ Ἰαπωνίας καὶ Ἰσπανίας 29 Αὐγούστου 1911. (Βλ. Martens t. III σελ. 286, t. IV σελ. 241, t. IX σελ. 766).

63. Βλ. «Esprit International» 1927 καὶ 1928.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἐπιθέσεως, αἱ ἴδιαι συνθήκαι περιέχουν διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑδαφικοῦ *statu quo* ἢ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἐγγύησιν τῶν συνόρων ἢ εἰς τὴν τήρησιν οὐδετερότητος εἰς περίπτωσιν ρήξεως πρὸς τρίτους. Αἱ τρεῖς αὗται περιπτώσεις ἀποτελοῦν ἑμμεσον τρόπον περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, ἐφ' ὅσον αἱ ὑποχρεώσεις τῆς ἐγγυήσεως, οὐδετερότητος καὶ διατηρήσεως τοῦ *statu quo* συνεπάγονται λογικῶς τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας εἰς τὰς μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων σχέσεις ⁶⁴.

3. Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον δέχεται ἄμεσον περιορισμὸν διὰ τῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι θέτουν κράτος τι ὑπὸ προστασίαν ἐνὸς ἐτέρου κράτους ἰσχυροτέρου τοῦ πρώτου.

Τὸ προστατευόμενον κράτος ἀπαλλοτριώνει κατ' ἀρχὴν τὴν ἀσκήσιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, ἐξωτερικῆς φύσεως, πρὸς ὄφελος τοῦ προστατεύοντος κράτους. Μεταξὺ δὲ τούτων πρωτεύουσιν θέσιν κατέχει τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ⁶⁵. Ὁ πόλεμος μεταξὺ προστατευομένου κράτους καὶ τρίτων δὲν εἶναι δυνατὸς παρὰ καθ' ὃ μέτρον ἡ ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος τούτου ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ προστατεύοντος κράτους. Αἱ ἐξηρημνέναι Πολιτεῖαι παραιτοῦνται ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ δικαιώματα.

Ὁ πόλεμος εἶναι ἀσυμβίβαστος μεταξὺ προστάτιδος Πολιτείας καὶ τοῦ ὑπὸ προστασίαν διατελοῦντος κράτους. Ἡ πρώτη δὲν δύναται νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ὁποίου διὰ διεθνοῦς πράξεως ἀνέλαβε τὴν προστασίαν αὐτοῦ. Τὸ προστατευόμενον κράτος δὲν δύναται νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν βίαν ἐναντίον Πολιτείας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε διεθνῶς τὴν ὑποχρέωσιν ὑποταγῆς καὶ πίστεως ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς συνθήκης τοῦ προτεκτοράτου. Ἐκ τῆς ἰδίας ταύτης συνθήκης προκύπτει ὑποχρέωσις ἀλληλοβοηθείας, εἰς περίπτωσιν πολέμου πρὸς τρίτους ⁶⁶. Τέλος ὁσάκις προκύψῃ ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξὺ προστατεύοντος κράτους καὶ προστατευομέ-

64. Μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον πλὴν τῶν περιφερειακῶν συμφώνων, ὑπεγράφησαν διάφοροι διμερεῖς συνθήκαι εἴτε συμμαχίας καὶ ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως, ὡς ἡ συνθήκη τῆς Δουνιέρκης μεταξὺ Γαλλίας καὶ Μ. Βρετανίας τῆς 4 Μαρτίου 1947, εἴτε εἰδικῆς ἐγγυήσεως καὶ συνεργασίας, ὡς ἡ συνθήκη μεταξὺ Ε.Σ.Σ.Δ. καὶ Φιλανδίας τῆς 6 Ἀπριλίου 1948. Τέλος μεταξὺ τῶν κρατῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ ὑπεγράφησαν συνθήκαι συμμαχίας καὶ ἐγγυήσεως καὶ οικονομικῆς, πολλὰκις δὲ καὶ στρατιωτικῆς συνεργασίας, περιέχουσαι ἰδιωρρύθμους διατάξεις.

65. Bl. Wattel, Βιβλ. I Κεφ. XVI, Lawrence, *Principes of International Law* σελ. 30. Oppenheim, *International Law*. T. I σελ. 92.

66. Προτεκτοράτων ἀγγλικῶν ἐπὶ τῶν Ἰονίων Νήσων 5 Νοεμβρίου 1815, ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου 18 Δεκεμβρίου 1914. Γαλλικῶν Προτεκτοράτων ἐπὶ τῆς Τύνιδος 12 Μαΐου 1881 καὶ 8 Ἰουνίου 1883 καὶ ἐπὶ τοῦ Μαρόκου 30 Μαρτίου 1912.

νου, κατὰ παρέκκλινσιν τῶν ἀναληφθεῖσων συμβατικῶν ὑποχρεώσεων, ὁ πόλεμος θεωρεῖται διεθνής, ἐφ' ὅσον ὁ ἰδιαίτερος δεσμός ὁ συνδέων τὰ δύο αὐτὰ κράτη προέρχεται ἐκ συνθήκης καὶ συνεπῶς περιλαμβάνεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς διεθνoῦς ἐννόμου τάξεως ⁶⁷.

4. Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον περιορίζεται εἰς εὐρυτέραν κλίμακα, διὰ τῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν ὁμοσπονδίας κρατῶν ἢ συμπολιτείας ⁶⁸.

Ἐκαστον ὁμοσπονδιακὸν σύμφωνον περιέχει κατ' ἀρχὴν περιορισμοὺς εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι εἶναι δύο εἰδῶν: α) Τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύμφωνον ἀπαγορεύει τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον μεταξύ τῶν κρατῶν - μελῶν τῆς Ἑνώσεως, διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μεταξύ αὐτῶν ἀναφυομένων διαφορῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο καταργεῖται εἰς τὰς μεταξύ τῶν μελῶν τῆς συμπολιτείας σχέσεις. Τοῦτο ἀποτελεῖ ριζικὸν περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου ἢ χρῆσις τοῦ ὁποίου κηρύσσεται ἀθέμιτος καὶ ἀντικαθίσταται διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς εἰρηνικὰ μέσα. Ἡ σημασία τοῦ περιορισμοῦ τούτου ἐξ ἀπόψεως διεθνoῦς δικαίου ἐνισχύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐπεκτείνεται εἰς μεγάλον ἀριθμὸν κρατῶν ἢ ἑνός, ἢ ἑτέρου δὲ ἡ ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις εἶναι διαρκείας, ἥτοι ἐφόσον διαρκεῖ ἡ συμπολιτεία.

Εἰς τινὰς συμπολιτείας τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου μεταξύ τῶν μελῶν αὐτῶν παρέμενεν ἀνεκτόν, ἐφ' ὅσον ἡ συμπολιτεία δὲν εὐρίσκεται εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τρίτους. Εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου περιήρχετο εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κοινοῦ ὀργάνου.

Ἡ Γερμανικὴ Συμπολιτεία τοῦ 1815 «ὡς πρὸς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν, ἀποτελεῖ ἐνιαίαν δύναμιν ἢ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Πολιτικῆς ἐνότητος» καὶ ὡς τοιαύτη ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὰ μέλη αὐτῆς τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου. Ὁ περιορισμὸς οὗτος εἶναι κατ' ἐξοχὴν διεθνoῦς χαρακτήρος ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐκ συνθήκης συνομολογηθείσης μεταξύ ἀνεξαρτήτων καὶ ἐλευθέρων Πολιτειῶν ⁶⁹.

67. Despagnet, Essai sur les Protectorats σελ. 336, 342 καὶ 372.

68. Le Fur, Etat Federal et Confédération d'Etats (1896), Durant, Les Etats Fédéraux (1930).

69. Τὸ αὐτὸ δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ τὰ ὁμοσπονδία κράτη, τῶν ὁποίων αἱ μεταξύ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὰ μελῶν σχέσεις ρυθμίζονται ὑπὸ τοῦ Συντάγματος καὶ συνεπῶς πᾶσα ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις εἶναι φύσεως ἐσωτερικοῦ δικαίου καὶ μόνον ἡ κεντρικὴ ἐξουσία κέκτηται προσωπικότητα διεθνoῦς δικαίου. Συνεπῶς αἱ μὲν σχέσεις μεταξύ μελῶν ὁμοσπονδίου κράτους εἶναι ἐκτὸς τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, αἱ δὲ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ τρίτα κράτη ἐκδηλοῦνται διὰ μέσου τῆς νομικῆς προσωπικότητος τοῦ ὁμοσπονδίου κράτους.

Ἀνάλογοι περιορισμοὶ εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ὑπῆρχον εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ἑλβετικῆς Συμπολιτείας τοῦ 1815 καὶ τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Συμφώνου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς (1787 Ἀρ. VI καὶ IX) δυνάμει τοῦ ὁποίου τὰ κράτη-μέλη ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴν ἐμπλακοῦν εἰς πόλεμον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Κογκρέσσου, ἐκτὸς ἐὰν ἐγένοντο ἀντικείμενα ἐπιθέσεως. Μόνον τὸ Κογκρέσσον διατηρεῖ τὸ δικαίωμα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ⁷⁰.

β) Ἄλλος περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, προκύπτων ἐκ τῆς ὁμοσπονδιακῆς συμφωνίας, εἶναι ὁ περιορισμὸς τῆς κηρύξεως πολέμου μεταξὺ κρατῶν - μελῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ξένων κρατῶν πρὸς τὴν συμπολιτείαν. Πράγματι ἀπαγορεύεται κατ' ἀρχὴν ἡ κήρυξις πολέμου ἐκ μέρους τῶν κρατῶν - μελῶν ἐναντίον τρίτων καὶ τοῦτο διότι τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν ἀνήκει εἰς τὴν Συμπολιτείαν. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Ἄλλοτε μὲν προεβλέπετο ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος προκειμένου περὶ ἀντιμετωπίσεως πάσης ἐπιθέσεως, ἄλλοτε δὲ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀνῆκε συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Συμπολιτείαν καὶ εἰς τὰ κράτη-μέλη. Τὰ ἄρθρ. 46 καὶ 47 τῆς Γερμανικῆς Συμπολιτείας ἀνεγνώρισαν τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου καὶ εἰς τὰ κράτη, μέλη αὐτῆς, τὰ ὁποῖα κατεῦχον ἐδάφη μὴ περιλαμβανόμενα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Συμπολιτείας ⁷¹.

Ἐν συμπεράσματι πᾶσα συνθήκη, ἰδρύουσα συμπολιτείαν, περιορίζει τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου, διττῶς, μεταξὺ μὲν τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπολύτως, σχετικῶς δὲ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ τοὺς τρίτους.

5. Ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ μορφή τοῦ περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου συναντᾶται εἰς τὸν θεσμὸν τῆς διαρκοῦς οὐδετερότητος.

Ἡ κατάστασις τῆς διαρκοῦς οὐδετερότητος διὰ τὰ κράτη τὰ ὑπαγόμενα εἰς αὐτήν, συνεπάγεται ὄχι μόνον ἄμεσον περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, ἀλλ' ὀριστικὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς χρήσεως τοῦ δικαιώματος τοῦτο ἔναντι τῆς ὑποσχέσεως καὶ τῆς ἐγγυήσεως, ὅτι οὐδεμία πολεμικὴ πράξις ὑπὸ τρίτων θὰ ᾔτο ἀνεκτὴ εἰς βάρος τοῦ οὐδετεροποιουμένου κράτους.

Τὰ ὑπὸ διαρκῆ οὐδετερότητα τελοῦντα κράτη παραιτοῦνται ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον παρητήθησαν τὰ ὑπογράψαντα κράτη τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς, χωρὶς βεβαίως τοῦτο νὰ σημαίνει παραίτησιν ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἡ παραίτησις ἐκ μέρους τῶν οὐδετεροποιημένων κρατῶν τοῦ πολέμου εἶναι εὐρυτέρας ἐκτάσεως, καθόσον ἡ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων προβλεπομένη παραίτησις δὲν περιλαμ-

70. J. L a m b e r t, Histoire Constitutionnelle de l' Union Americaine I σελ. 144 (1932).

71. M o u s k h é l i, Theorie juridique de l'Etat Federal (1931).

βάνει τὴν νόμιμον ἄμυναν καὶ τὸν κυρωτικὸν πόλεμον, ἐνῷ ἀντιθέτως ὁ θεσμὸς τῆς διαρκοῦς οὐδετερότητος ἀποκλείει τὴν νομιμότητα τοῦ κυρωτικοῦ πολέμου καὶ μόνον τὴν νόμιμον ἄμυναν ἀποδέχεται ὡς ἐξαίρεσιν τῆς ἀναληφθείσης γενικῆς ὑποχρεώσεως ⁷².

Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα εἶναι ὅτι ἐνῷ τὸ οὐδετεροποιημένον κράτος δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ἕτερον κράτος ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν, οὐδέποτε δύναται καὶ νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα ἄλλου οὐδετέρου κράτους. Οὕτω τὸ Βέλγιον ἀνεγνώρισε μὲν τὴν οὐδετερότητα τοῦ Λουξεμβούργου, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγυηθῇ ταύτην. Καὶ τοῦτο διότι πᾶσα ἐγγύησις συνεπάγεται πιθανότητα ἐμπλοκῆς εἰς πόλεμον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς οὐδετερότητος.

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς οὐδετερότητος εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν συμμετοχὴν τοῦ οὐδετεροποιημένου κράτους εἰς κυρωτικὰ μέτρα, ἐναντίον κράτους παραβιάζοντος τὰς διεθνεῖς αὐτοῦ ὑποχρεώσεις, προκαλεῖ σοβαρὰς ἀντιρρήσεις καὶ δυσχερείας εἰς τὰ σύγχρονα πλαίσια τῆς ὀργανωμένης διεθνούς κοινωνίας. Ἡδὴ ἅμα τῇ ἰδρύσει τῆς Κ.Τ.Ε. ἐτέθη τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλβετίας, οὐδετέρου κράτους, εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου προβλεπομένας ὑποχρεώσεις. Ἡ δὴλωσις τοῦ Λονδίνου τῆς 13 Φεβρουαρίου 1919 ἀνεγνώρισε εἰς τὴν Ἑλβετίαν εἰδικὸν καθεστῶς εἰς τὰ πλαίσια τῆς Κ.Τ.Ε. ⁷³. Ἡ Ἑλβετία ἐθεωρήθη ὡς μὴ δεσμευομένη ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Συμφώνου περὶ ἐνδεχομένης συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς κυρώσεις στρατιωτικῆς φύσεως ἢ περὶ ἐλευθέρας διελεύσεως ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐφαρμογῆς κυρώσεων, ἀντιθέτως ὅμως ἐθεωρήθη δεσμευομένη, ὡς πρὸς τὰς οἰκονομικὰς καὶ ἄλλας φύσεως κυρώσεις. Οὕτω ἡ Ἑλβετία ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ καθεστῶς τῆς ἀπολύτου οὐδετερότητος, ὡς μέλος τῆς Κ.Τ.Ε. Διὰ νὰ παραμείνῃ πιστὴ εἰς τὸ εἰδικὸν τοῦτο καθεστῶς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπανῆλθεν ἤδη πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἡ Ἑλβετία δὲν εἶναι μέλος τοῦ Ο.Η.Ε., διότι ὁ Χάρτης αὐτοῦ προβλέπει σύστημα στρατιωτικῶν κυρώσεων ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος, τὸ ὁποῖον τυγχάνει ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ καθεστῶς τῆς οὐδετερότητος εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλβετία ἐπιθυμεῖ νὰ παραμείνῃ ὅσον ποτὲ αὐστηρῶς προσηλωμένη.

Παρατηρεῖται ὅτι διὰ τῆς συγχρόνου ὀργανώσεως τῆς διεθνούς κοινωνίας καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, ὁ θεσμὸς γενικώτερον τῆς οὐδετερότητος κλονίζεται ὡς πρὸς τὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ δύο κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ, τὴν ἴσῃν μεταχειρίσιν ἐναντι ἀμφοτέρων τῶν ἐμπολέμων καὶ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως εἰς περίπτωσιν ρήξεως.

Ὁ θεσμὸς τῆς οὐδετερότητος ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ πολέμου,

72. Ekdahl, La Neutralité avant le Pacte de la Société des Nations.

73. Whittton, La Neutralité et la Société des Nations, R.d. C.A.D.I.H. 1927-17.

ὡς θεμιτοῦ μέσου ἐπιλύσεως τῶν μεταξύ κρατῶν διαφορῶν, ἄνευ περιορισμοῦ ἢ ἐλέγχου, ἐνεφανίζετο δὲ ὡς ὁ ἀντίστοιχος πρὸς τὸν θεσμόν τοῦ πολέμου ⁷⁴.

Ὑπὸ τὴν πατροπαράδοτον αὐτῆς μορφήν, ἡ οὐδετερότης εἰς τὰ πλαίσια τοῦ νομίμου καθεστῶτος τῆς συγχρόνου διεθνοῦς κοινωνίας, ἔπαυσε πλέον νὰ ἔχῃ νομικὴν θεμελίωσιν καὶ πρακτικὴν ἀξίαν, διότι ὁ μὲν πόλεμος δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς *res inter alios acta*, ἡ δ' ὁλοκληρωτικὴ καὶ καθολικὴ μορφή αὐτοῦ ἐν τῇ πράξει παρασύρει τὸν θεσμόν τῆς οὐδετερότητος.

Ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἐκ μέρους οὐδετεροποιημένου κράτους, παρὰ τὸν γενικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, ἐτύγχανε κατ' ἑκτασιν λίαν περιορισμένης ἐφαρμογῆς, καθόσον ἡ οὐδετερότης ἀνεγνωρίζετο εἰς μικρὸν ἀριθμὸν κρατῶν, τὰ ὅποια συνήθως ἀπετέλουν ἀντικείμενα διενέξεων μεταξύ τῶν μεγάλων Δυνάμεων ἢ λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεως ἐχρησίμευον ὡς ἐδάφη διαχωρισμοῦ τῶν παγκοσμίου σημασίας σφαιρῶν ἐπιρροῆς ἢ ἰδιαιτέρων συμφερόντων ⁷⁵.

6. Βασικὸς περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου ἐθεσπίσθη ὑπὸ τῆς συμβάσεως τῆς Χάγης τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1907, διὰ τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τῆς εἰσπράξεως τῶν συμβατικῶν χρεῶν.

Ἡ δευτέρα συνδιάσκεψις τῆς Χάγης τοῦ 1907 κατόπιν μακρῶν συζητήσεων, υἱοθέτησε τῇ προτάσει τοῦ ἀμερικανοῦ ἀντιπροσώπου Porter τὴν ἀκόλουθον ἀρχήν:—Ἀρθ. 1. «Αἱ συμβαλλόμεναί Πολιτεῖαι ἀποδέχονται νὰ μὴν προσφύγουν εἰς τὴν ἐνοπλον βίαν διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν συμβατικῶν χρεῶν, τὰ ὅποια ζητοῦνται ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν μιᾶς χώρας ὡς ὀφειλόμενα εἰς ὑπηκό- τὰ ὅποια ζητοῦνται ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν μιᾶς χώρας ὡς ὀφειλέτης Πολιτείας αὐτῶν. Ἡ διάταξις ὁμως αὕτη δὲν ἐφαρμόζεται ὡςάκις ἡ ὀφειλέτις Πολιτεία ἀρνεῖται ἢ ἀφίνει ἄνευ ἀπαντήσεως τὴν προσφορὰν διαιτησίας ἢ εἰς περίπτωσιν ἀποδοχῆς ταύτης καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν συνομολόγησιν ἐνὸς συνυποσχετικοῦ ἢ μετὰ τὴν διαιτησίαν ἀρνεῖται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν» ⁷⁶.

74. Politis, *La Neutralité et la Paix*, Dollot, *La crise des neutralités permanentes*.

75. Οὐδετερότης τῆς Ἑλβετίας, δῆλωσις Παρισίων 20 Νοεμβρίου 1815. Οὐδετερότης τοῦ Βελγίου, πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου 20 Ἰανουαρίου 1831. Οὐδετερότης τοῦ Λουξεμβούργου, συνθήκη Λονδίνου 1867. Οὐδετερότης τῆς Δημοκρατίας τῆς Κρακοβίας, σύμβαισις 3 Μαΐου 1815. Οὐδετερότης τῆς Ἀλβανίας συνθήκη τῆς 30 Μαΐου 1913. Τὸ καθεστῶς τῆς οὐδετερότητος παρεβιάσθη τὸ 1831 διὰ τὴν Κρακοβίαν, καὶ τὸ 1914 διὰ τὰ ἄλλα τρία κράτη. Ἐπίσης τὸ 1940 παρεβιάσθη διὰ δευτέραν φορὰν ἡ οὐδετερότης τοῦ Βελγίου καὶ Λουξεμβούργου. Εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις δέον νὰ προστεθοῦν καὶ αἱ περιπτώσεις τῆς *de facto* οὐδετερότητος τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου, τοῦ πριγκηπάτου τοῦ Μόντε-Κάρλο, τῆς ἀπουκίας τοῦ Κογκῶ καὶ τῶν νήσων τῆς Ἰσλανδίας.

76. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν ἑξωτερικῶν τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας Drago κατὰ τὸ 1902 διεμαρτυρήθη παρὰ τῇ Κυβερνήσει τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς διὰ τὰ στρα-

Ἀπλῇ ἀνάγνωσις τῆς ἀνωτέρω διατάξεως ἀποδεικνύει ὅτι ἐν προκειμένῳ δὲν πρόκειται περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ πολέμου, ἀλλὰ περὶ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως αὐτοῦ. Ἡ διακηρυχθεῖσα ἀρχὴ ἰσχύει ἐναντι μόνον τοῦ καλῆς πίστεως ὀφειλέτου, ἥτις τεκμαίρεται ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τῆς διαιτησίας, ἄλλως ἢ προσφυγῇ εἰς τὴν βίαν παραμένει πάντοτε θεμιτὴ ⁷⁷.

Ἡ ἀρχὴ ὅθεν τῆς μὴ προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν, διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν συμβατικῶν χρεῶν, γίνεται ἀποδεκτὴ ὑπὸ ὁρους, τοῦτο πάντως ἀποτελεῖ περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ⁷⁸.

7. Τέλος αἱ συνθήκαι Bryan μεταξύ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἄλλων Κρατῶν, ἀποδέχονται χρονικὸν περιορισμὸν τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι τὰ συμβαλλόμενα Κράτη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν διὰ πᾶσαν διαφορὰν πάσης φύσεως νὰ προσφεύγουν ἐνώπιον ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἐξ ἄλλου δύναται αὐτοδικαίως νὰ ἐπιληφθῇ πάσης διαφορᾶς.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀπαγορεύεται ἡ προσφυγῇ εἰς τὸν πόλεμον ⁷⁹.

τιωτικὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ὑπὸ τῆς Γερμανίας, Ἀγγλίας, Ἰταλίας κατὰ τῆς Βενεζουέλας διὰ τὴν καταβολὴν τῶν χρεῶν τῆς τελευταίας πρὸς ὄφελος ὑπηκόων τῶν ἐν λόγῳ Κρατῶν τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην παρουσίασεν ὁ Drago ὡς στηριζομένην εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Monroe καὶ ὡς μέσον προστασίας τῶν νοτιομερικανικῶν κρατῶν κατὰ πάσης ἐπεμβάσεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων.

77. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ σύμβασις τῆς Χάγης διαφέρει τῆς θεωρίας τοῦ Drago εἰς τὰ ἀκόλουθα τρία σημεία:

α) ὁ κατ' ἀρχὴν περιορισμὸς τοῦ πολέμου ἐφαρμόζεται δι' ὅλα τὰ κράτη καὶ ὄχι μόνον διὰ τὰ κράτη τοῦ ἀμερικανικοῦ ἡμισφαιρίου.

β) Ὁ περιορισμὸς γίνεται ἀποδεκτὸς ὑπὸ ὁρους καὶ

γ) ἀποβλέπει εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν συμβατικῶν χρεῶν καὶ ὄχι παντὸς δημοσίου χρέους ὡς ὑπεστήριζεν ὁ Drago. Τὴν σύμβασιν ἐπεκύρωσαν 20 Κράτη μεταξύ τῶν ὁποίων αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, 4 διετύπωσαν ἐπιφυλάξεις καὶ 24 κράτη ἠρνήθησαν τὴν ἐπικύρωσιν.

78. Alvarez, *Le Droit International Américain*, σελ. 238. Ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος Basdevant, ἐν *R.D.I.P.t.* XV σελ. 260.

79. Εἰς τὰς συνθήκας Bryan τὸ πρῶτον, οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν προβλέπεται καθ' ὅλην, ἢ Ἐπιτροπὴ εἶναι καθωρισμένη ἐκ τῶν προτέρων καὶ θεσπίζεται τὸ moratorium τοῦ χρόνου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἀπαγορεύεται ἡ προσφυγῇ εἰς τὴν βίαν, ἥτοι πρόκειται περὶ περιορισμοῦ ἀναβλητικοῦ χαρακτήρος, ὅπως εἰς τὸ Σύμφωνον τῆς K.T.E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. παρουσιάζει τὸ πρῶτον σύστημα ὀργανώσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας.

Τρεῖς βασικαὶ ἀρχαὶ διέπουν τὴν γενικὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν : ἀσφάλεια τῶν μελῶν, εἰρηνικὸς διακανονισμὸς τῶν διαφορῶν, περιορισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ πολέμου εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Κρατῶν - μελῶν τῆς Κ.Τ.Ε.

Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαὶ δὲν υἱοθετήθησαν ὑπὸ τοῦ Συμφώνου κατὰ τρόπον ἀπόλυτον. Εἰδικῶς ἡ ἀσφάλεια τῶν μελῶν τῆς Κ.Τ.Ε. δὲν εἶχεν ἀπολύτως διασφαλισθῇ, διότι δὲν ἐπροστατεῦετο ὑπὸ πλήρους συστήματος κυρώσεων ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ στρατιωτικῆς φύσεως. Ἐπίσης αἱ ὑπὸ τοῦ συμφώνου προβλεπόμεναι διαδικασίαι δὲν κατέληγον πάντοτε εἰς ἀποφάσεις ὑποχρεωτικάς. Ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου, οἱ συντάκται τοῦ Συμφώνου ἐδίστασαν νὰ κηρύξουν τοῦτο παράνομον καὶ νὰ καταργήσουν συνεπῶς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ μεταξύ τῶν μελῶν τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας.

1. Τὸ προοίμιον τοῦ Συμφώνου ἀνήγγειλεν «ὅτι διὰ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ συνεργασία μεταξύ τῶν Ἐθνῶν καὶ διὰ νὰ διασφαλισθῇ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια αὐτῶν, δέον νὰ γίνουιν ἀποδεκταὶ ὠρισμέναι ὑποχρεώσεις περὶ μὴ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον».

Τὸ Σύμφωνον συνεπῶς δὲν ἀπαγορεύει τὸν πόλεμον ἀλλὰ περιορίζει τὴν προσφυγὴν εἰς αὐτόν, ἀποδεχόμενον σαφῇ διάκρισιν μεταξύ ἀπηγορευμένων καὶ ἐπιτρεπομένων πολέμων. Οἱ τελευταῖοι ὑποδιαίρουνται εἰς ἀνεκτοὺς καὶ εἰς ἐπιβεβλημένους πολέμους.

Τὰ μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. ὑποχρεοῦνται νὰ ὑποβάλουν πᾶσαν ἀναφυομένην μεταξύ αὐτῶν διαφορὰν εἴτε εἰς διαιτησίαν, εἴτε εἰς δικαστικὸν διακανονισμόν, εἴτε πρὸς ἐξέτασιν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου. Συνεπῶς ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον ἀπαγορεύεται πρὶν ἢ γίνῃ χρῆσις μιᾶς ἐκ τῶν ἀναφερομένων διαδικασιῶν (ἄρ. 12).

Ἐὰν οἱ ἐνδιαφερόμενοι καταφύγουν εἰς διαιτησίαν ἢ εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἀπαγορεύεται ἡ χρῆσις τῆς βίας ἐναντίον τῆς Πολιτείας ἢ ὅποια συμμορφοῦται πρὸς τὴν διαιτητικὴν ἢ δικαστικὴν ἀπόφασιν (ἄρ. 13, 4). Σημειωτέον ὅτι ἡ προσφυγὴ τόσον εἰς διαιτησίαν ὅσον καὶ ἐνώπιον τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου εἶναι κατ' ἀρχὴν προαιρετικῇ. Ἡ χρῆσις ἀμφοτέρων τῶν διαδικασιῶν προϋποθέτει ἢ ὑπάρχουσαν συμβατικὴν ὑποχρέωσιν ἢ ρητὴν συμφωνίαν πρὸς τοῦτο μεταξύ τῶν ἐνδιαφερομένων.

Ἐὰν μεταξύ τῶν ἐνδιαφερομένων δὲν ἐπέλθῃ συμφωνία, ὡς πρὸς τὴν παραπομπὴν τῆς διαφορᾶς εἰς διαιτησίαν ἢ δικαστικὸν διακανονισμόν, ἡ θέλησις ἐνὸς ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀρκετὴ ὅπως ἀχθῇ ἡ διαφορὰ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου. Διὰ τὰ μέλη ὅθεν τῆς Κ.Τ.Ε. ὑπάρχει διαζευκτικὴ ὑποχρέωσις παραπομπῆς τῆς διαφορᾶς, εἴτε εἰς διαιτησίαν εἴτε εἰς τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον εἴτε, τέλος, ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου⁸⁰.

Τὸ Συμβούλιον ἐπιλαμβάνεται τῆς διαφορᾶς τὸ πρῶτον ὡς μεσολαβητής, εἰς περίπτωσιν δὲ ἀποτυχίας προχωρεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος συντάσσον πόρισμα εἰς τὸ ὁποῖον προτείνεται ἡ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Συμβουλίου πρέπουσα λύσις. Ἐὰν μὲν τὸ πόρισμα συγκεντρῶσιν τὴν σύμφωνον γνώμην τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου, τῆς ψήφου τῶν ἐνδιαφερομένων μελῶν μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν, τὰ μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. «ἀναλαμβάνουσιν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προσφύγῳσιν εἰς πόλεμον ἐναντίον κράτους τὸ ὁποῖον συμμορφοῦται εἰς αὐτό».

Πᾶσα ἄσκησις βίας κατὰ τοῦ κράτους τούτου εἶναι ἀθέμιτος, συνεπαγομένη τὰς ὑπὸ τοῦ συμφώνου προβλεπομένας κυρώσεις.

Ὁ πόλεμος ἐπίσης ἀπαγορεύεται ἐναντίον τοῦ κράτους ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη πόρισμα ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζετο ὅτι ἡ ὑπὸ συζήτησιν διαφορὰ, περιελαμβάνετο εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα αὐτοῦ, ἥτοι ἀνεφέρετο εἰς θέμα ἀναγόμενον in foro domestico.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁσάκις τὸ πόρισμα τοῦ Συμβουλίου δὲν κατορθῶσιν νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῶν μελῶν ἢ ἀναφέρεται εἰς θέμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀρμοδιότητος ἐκάστης Πολιτείας, οὐδεμία λύσις ἐπιτυγχάνεται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ Συμφώνου. Καὶ εἰς τὰς δύο ὁμοῦς αὐτὰς περιπτώσεις ἢ καὶ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην ὃ πόλεμος δὲν καθίσταται θεμιτὸς πρὸ τῆς παρελεύσεως τριμήνου προθεσμίας «ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τῶν Διαιτητῶν ἢ τῶν Δικαστῶν ἢ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Συμβουλίου».

Εἰς ὅλας τὰς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου τούτου προβλεπομένας περιπτώσεις ἡ ἀπόφασις δέον νὰ ἐκδίδεται ἐντὸς εὐλόγου προθεσμίας, ἡ δὲ ἐκθεσις τοῦ Συμβουλίου νὰ συντάσσεται ἐντὸς ἑξ μηνῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπελήφθη τοῦτο τῆς διαφορᾶς» (Ἄρ. 12). Οἰονδήποτε μέλος παραβιάσῃ τὸ moratorium τῶν τριῶν μηνῶν προσφεῦγον εἰς τὸν πόλεμον, ὑπόκειται εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου προβλεπομένας κυρώσεις⁸¹.

80. De La Bara, *Mediation et conciliations internationales*, R.d.C.A.D.I.H. 1923—1. Mandelstam, *Conciliation internationale d'après le Pacte et la prudence de la S.d.N.*, R.d.C.A.D.I.H. 1926—14. Schücking, *Le développement du Pacte de la S.d.N.*, R.d.C.A.D.I.H., 1927—20. Redslob, *Théorie de la S.d.N.*, 1927. Π. Κανελλοπούλου, *Ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν*, 1926.

81. Mirosław Gousiorowski, *La S.d.N., et le problème de la Paix* (1928). Hoijer, *Le sécurité internationale et se mods des realisation*. Bourquin, *La sécurité internationale*, R.d.C.A.D.I.H. 1934—49.

Ἡ μόνη προβλεπομένη ἐξαίρεσις εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς νομίμου ἀμύνης. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τὸ ὁποῖον συγχρόνως ἀποτελεῖ καὶ ὑποχρέωσιν ὄχι μόνον διὰ τοῦ Συμφώνου δὲν περιορίζεται, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ πολλοὺς συγγραφεῖς ἡ ἄσκησις αὐτοῦ θεωρεῖται προϋπόθεσις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τῶν κυρώσεων. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχει πάντως σοβαρὰ διχογνωμία.

Ἐκ τῆς γενικῆς οἰκονομίας τοῦ Συμφώνου ὁ πόλεμος οὐδόλως καταργεῖται, ἀπλῶς περιορίζεται καὶ συνεπῶς ἄλλοτε παραμένει, θεμιτός, ἄλλοτε ἐπιτρέπεται καὶ ἄλλοτε ἡ προσφυγὴ εἰς αὐτὸν καθίσταται ἐπιβεβλημένη.

α) Ὁ πόλεμος παραμένει θεμιτός, ὁσάκις τὰ ἐνδιαφερόμενα κράτη ἀρνηθῶν ἀμφοτέρωθεν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς συστάσεις τοῦ Συμβουλίου, ἢ τὸ πόρισμα αὐτοῦ δὲν κατορθώσῃ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῶν Μελῶν, ἢ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἡ διαφορὰ ἀνάγεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀρμοδιότητα τῆς Πολιτείας.

Εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον καθίσταται θεμιτὴ μετὰ τὴν παρέλευσιν πάντοτε τοῦ moratorium τῶν τριῶν μηνῶν.

β) Ὁ πόλεμος ἐπιτρέπεται, κατόπιν σχετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ Συμβουλίου, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν διαιτητικῆς ἢ δικαστικῆς ἀποφάσεως ἢ ὁμοφώνου πορίσματος τοῦ Συμβουλίου ἐναντίον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀρνεῖται νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀπόφασιν ἢ τὰς συστάσεις ἢ νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

γ) Ὁ πόλεμος τέλος ἐπιβάλλεται ὡς κώρυσις ἐναντίον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον προσφεύγει εἰς τὴν βίαν, α) χωρὶς νὰ δεχθῇ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προβλεπομένων εἰρηνικῶν διαδικασιῶν, β) ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον προσφεύγει εἰς βίαν ἐναντίον κράτους συμμορφουμένου πρὸς τὴν διαιτητικὴν ἢ δικαστικὴν ἀπόφασιν ἢ τὸ ὁμόφωνον πόρισμα ἢ τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀναγνωρίζουσιν τὴν διαφορὰν ὡς φύσεως ἐσωτερικῆς, καὶ γ) ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον δι' οἰανδήποτε αἰτίαν προσφεύγει εἰς τὸν πόλεμον πρὸ τῆς παρελεύσεως τριμήνου προθεσμίας, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐκθέσεως ἢ τῆς ἀποφάσεως⁸².

Ἀμα τῇ ὑπογραφῇ τοῦ Συμφώνου, καὶ μετέπειτα τὸ σύστημα τῆς Κ.Τ.Ε. ὑπῆρξεν ἀντικείμενον σφοδρῶν κριτικῶν, ἰδίως διότι διὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν δὲν ἐξησφαλίζετο ἡ κατάργησις τοῦ πολέμου, ὡς θεμιτοῦ μέσου ἐπιλύσεως τῶν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Κ.Τ.Ε. διαφορῶν.

Ἡ θέσις τὴν ὅποιαν ἔλαβον οἱ συντάχται τοῦ Συμφώνου, ὡς πρὸς τὸν

82. Kunz, L'art IX du Pacte de la S.d.N., R.d.C.A.D.I.H., 1932-39. Rauchberg, Les obligations juridiques des membres de la S.d.N., pour le maintien de la Paix, R.d.C.A.D.I.H. 1931-37. Barandon, Le système juridique de la S.d.N. pour la prévention de la guerre (Μετὰφ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Labarthe) 1933.

πόλεμον, ἦτο διστακτικὴ καὶ ἀμφιρρέπουσα. Ἡ ἰδίᾳ σκέψις ἐπρυτάνευσε καὶ ἐπὶ τῶν εἰρηνικῶν διαδικασιῶν εἰς τὰς ὁποίας ὁ ὑποχρεωτικὸς χαρακτὴρ ἐξησφαλίσθη μόνον ὡς πρὸς τὴν προσφυγὴν εἰς αὐτάς.

Ὁ πόλεμος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταργηθῇ ὡς θεσμὸς τῶν διεθνῶν σχέσεων ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην.

Ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἀνάγκη μιᾶς μεταβατικῆς περιόδου, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας, ὁ πόλεμος θὰ ἔπαυε νὰ θεωρῆται δικαίωμα ἀπόλυτον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἢ δὲ χρῆσις αὐτοῦ θὰ περιορίζετο ὑπὸ νομικοῦ καθεστώτος, τὸ ὅποιον συγχρόνως θὰ ἔθετε τὰς βάσεις τῆς Διεθνοῦς Ὁργανώσεως. Δὲν εἶναι εὐχερὲς ἀπὸ τὴν πλήρη ἀναρχίαν, ἣ διεθνῆς Κοινωνία νὰ μεταπηδήσῃ εἰς τὸν τέλειον τύπον τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Ἐχρειάζετο πρὸς τοῦτο ἡθικὴ προετοιμασία, διότι δέον νὰ μὴ παραγνωρίζεται ἡ ἀλήθεια, ὅτι πᾶς θεσμὸς ἢ κανὼν διὰ νὰ εἶναι ἐπωφελὴς ἢ βιώσιμος, πρέπει ν' ἀντικατοπτρίζῃ τὴν ὑφισταμένην ἐκάστοτε πραγματικότητα καὶ νὰ θεμελιούται ἐπὶ τῆς νομικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, ἣ ὁποία καὶ μόνη διασφαλίζει τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν σεβασμὸν παντὸς θεσμοῦ ἢ κανόνος.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν κατεβλήθησαν δύο προσπάθειαι συμπληρώσεως τῶν κενῶν, τὰ ὁποῖα τοῦτο παρουσίαζε, ἀποβλέπουσαι κυρίως εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ πολέμου.

2. Τὸ Σχέδιον συνθήκης ἀμοιβαίας βοηθείας, γνωστὸν ὡς σχέδιον Λόρδου Cecil τοῦ 1923, κατεδίκαζε τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον, τὰ δὲ συμβαλλόμενα μέρη ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προσφέρουν ἀμοιβαίως βοήθειαν, ἄμεσον καὶ ἀποτελεσματικὴν εἰς τὸ κράτος, ὡς θῦμα ἀδίκου ἐπιθέσεως. Τὸ Σύμφωνον θὰ συνεπληροῦτο δι' εἰδικῶν συμφώνων ἀμοιβαίας βοηθείας, πρὸς ὠφελος τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεων ἢ δι' οἵανδήποτε ἄλλην αἰτίαν ἐθεωροῦντο ὅτι συνεχέντρωνον περισσοτέρους κινδύνους ἀπειλῆς. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ σχεδίου ἀνέφερε τὰ συμβαλλόμενα μέρη διακηρύσσοντα ὅτι ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος ἀποτελεῖ διεθνὲς ἐγκλημα, καὶ ἀναλαμβάνοντα ἐπισήμως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ γίνουν ἐνοχοὶ τοῦ ἐγκλήματος τοῦτου ἐναντίον οἰουδήποτε ἔθνους.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς IV Συνελεύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. δὲν ἱκανοποίησεν οὔτε τὰ κράτη τὰ ἔχοντα ἰδιαιτέραν ἀνάγκην ἀσφαλείας, οὔτε τοὺς ἀνυπομόνους ὁπαδοὺς τῆς διεθνοῦς ὀργανώσεως καὶ τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Μὴ συγκεντροῦν τὴν ἀπαιτουμένην πλειοψηφίαν ἐγκατελείφθη ὀριστικῶς⁸³.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ σχεδίου Λόρδου Cecil, ἡ V Συνέλευσις τῆς Κ.Τ.Ε. υἱοθέτησεν ὁμοφώνως «τὸ Πρωτόκολλον διὰ τὸν εἰρηνικὸν διακανο-

83. Wehberg, Le problème de mise hors loi de la guerre, R.d.C.A.D. I.H. 1928—24.

νισμόν τῶν διεθνῶν διαφορῶν τοῦ 1924». Ἦτο ἡ πρώτη πρᾶξις ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς Κ.Τ.Ε. ἡ ὁποία προέβαινεν εἰς τὴν κατάργησιν παντὸς πολέμου ἐπιθετικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ δεσπόζουσα ἀρχὴ τοῦ Πρωτοκόλλου ἦτο ἡ καταδίκη καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου.

Ἦδη τὸ προῖμιον διεκήρυσσεν ὅτι «ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος ἀποτελεῖ διεθνὲς ἀδίκημα» εἰς δὲ τὸ ἄρθρον 2 τὰ συμβαλλόμενα κράτη συνωμολόγουν «ὅτι εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν θὰ προσέφευγον εἰς τὸν πόλεμον εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις, οὔτε πρὸς οἰονδῆποτε τρίτον κράτος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεδέχετο ἐν τέλει ὅλας τὰς διὰ τοῦ παρόντος διατυπωθείσας ὑποχρεώσεις».

Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀπαγόρευσιν περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον προεβλέποντο δύο ἐξαιρέσεις:

α) Ὁ πόλεμος διὰ λόγους νομίμου ἀμύνης παρέμενε θεμιτός, ἐθεωρεῖτο μάλιστα ὅχι μόνον ὡς δικαίωμα ἀλλ' ὡς ὑποχρέωσις διὰ τὸ κράτος τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε θύμα ἀδίκου ἐπιθέσεως. «Τὸ κράτος, ἔγραφεν ἡ εἰσήγησις, τὸ ὁποῖον ὑπολογίζει ἐπὶ τῆς βοήθειας τῆς διεθνοῦς κοινότητος, δέον ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀμυναν αὐτῆς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων» καὶ β) ὁ πόλεμος τῶν κυρώσεων ὑπὸ τῆς Κ.Τ.Ε. ἢ κατ' ἐντολὴν τοῦ Συμβουλίου αὐτῆς, ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον θὰ παρεβίαζεν τὰς ἐκ τοῦ Συμφώνου καὶ τοῦ Πρωτοκόλλου ἀνειλημμένας ὑποχρεώσεις. Αἱ στρατιωτικαὶ κυρώσεις διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Γενεύης προβλέποντο ὑποχρεωτικαὶ καὶ κατὰ μέγα μέρος αὐτόματοι, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς περισσότερας περιπτώσεις, βάσει ὠρισμένων ἀρχῶν, καθωρίζετο ὁ ἐπιτιθέμενος⁸⁴.

Κατὰ τεκμήριον ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπιτιθέμενον τὸ κράτος τὸ ὁποῖον ἤρνεϊτο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Συμφώνου καὶ τοῦ Πρωτοκόλλου προβλεπομένην εἰρηνικὴν διαδικασίαν, ἢ ἤρνεϊτο νὰ ἐκτελέσῃ ἀπόφασιν διεθνοῦς ὀργάνου νομίμως ἐκδοθεῖσαν, ἐκτὸς ἐάν ὑπῆρχεν ἀντίθετος γνώμη τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε. λαμβανομένη ὁμοφώνως. Οὕτω, ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἐπιτιθεμένου κατὰ κανόνα παρέμενεν αὐτόματος, κατ' ἐξαιρέσιν δὲ ἀπεφασίζετο ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον ἐλλείψει ὁμοφωνίας ὤφειλε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους ἀνακωχὴν, κατὰ πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων. Ὁ παραβιάζων τὴν ἀνακωχὴν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπιτιθέμενος. Τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἐπιτιθεμένου ἠκολούθει ἀμεσος ἐφαρμογὴ τῶν κυρώσεων ἐναντίον αὐτοῦ καὶ πλήρης συνδρομὴ ὑπὲρ τοῦ θύματος τῆς ἐπιθέσεως.

Τὸ πρωτοκόλλον ἀπηγόρευεν ὅθεν πάντα ἐπιθετικὸν πόλεμον θεωρούμενον τοῦ λοιποῦ ὡς διεθνὲς ἐγκλημα. Ὁ πόλεμος δὲν ἦτο πλέον θεμιτός παρὰ ὡς πρᾶξις ἀμύνης ἢ ὡς ἐκτελεστικὴ διαδικασία ἐν ὀνόματι ἢ τῇ ἀδείᾳ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν⁸⁵.

84. Wehberg, Le Protocole de Genève, R.d.C.A.D.I.H. 1925—7.

85. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ πολέμου περιλήφθη εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς πλήρους συστήματος ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας: α) διὰ τὰς νομικῆς φύσεως διαφορὰς ἢ λύσις ἐξ-

Ἡ ὁμόφωνος παραδοχή τοῦ πρωτοκόλλου ἀπὸ 47 μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. οὐδὲν συνέβαλεν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτειῶν. Οὕτω ἐγκατελείφθη ἡ συνθετικὴ μέθοδος καὶ προεκρίθη ἡ ἀναλυτικὴ διὰ τῆς ὁποίας δι' ἄλληπαλλήλων εἰδικῶν ἢ περιφερειακῶν συμφωνιῶν θὰ ἐπιτυγχάνετο βοήθηδον ἢ ἐπιβολὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ πρωτοκόλλου εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν σχέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διακριθέντος τότε τριπτύχου, διαιτησία, ἀσφάλεια, ἀφοπλισμός, τὸ ὅποῖον ἐθεωρήθη ὡς ἡ μόνη βάσις ὀργανώσεως τῆς Διεθνoῦς Κοινωνίας.

3. Αἱ Συμφωνίαι τοῦ Λοκάρνο καὶ εἰδικῶς τὸ Σύμφωνον τοῦ Ρήνου διακηρύσσουσιν τὴν πλέον ριζικὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως βίας. Πᾶσα ἐπίθεσις, εἰσβολὴ ἢ πόλεμος ἀπαγορεύεται μεταξὺ Βελγίου καὶ Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Γερμανίας. Ἡ ὀριστικὴ αὕτη παραίτησις ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας ἦτο ἐγγυημένη ὑπὸ τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Τέσσαραι ἐξαιρέσεις προεβλέποντο εἰς τὸν ἀνωτέρω κανόνα: 1) Ἡ περίπτωσις τῆς νομίμου ἀμύνης πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξομοιοῦτο καὶ ἡ παράβασις τῶν ἀρθρῶν 42 καὶ 43 τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, 2) ἡ ἐπιβολὴ τῶν κυρώσεων δυνάμει τοῦ ἀρθρ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε., 3) ἡ ἐπ' ἀδείᾳ τῆς Κ.Τ.Ε. πολεμικὴ ἐνέργεια καὶ 4) ἡ ἐναντίον ἐνὸς ἐπιτιθεμένου καὶ δυνάμει τοῦ ἀρθρ. 15 παρ. 7 τοῦ Συμφώνου ἐνέργεια, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλλείψει ὁμοφωνίας καὶ ἐπομένως ὑποχρεωτικῆς ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου τὰ κράτη - Μέλη ἔχουν τὸ δικαίωμα «να ἐνεργήσουν ὡς νομίζουν καλλίτερον ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς δικαιοσύνης». Συνεπῶς καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ λύσις τῆς διαφορᾶς δὲν διησφαλίζετο διὰ τῶν προβλεπομένων εἰρηνικῶν διαδικασιῶν ὁ πόλεμος ἀπηγορεύετο δεδομένου ὅτι κατὰ τὸ ἀρθρ. 2 τοῦ Συμφώνου τοῦ Ρήνου τὰ συμβαλλόμενα κράτη ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν «να μὴ προβοῦν εἰς τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις εἰς οὐδεμίαν ἐπίθεσιν ἢ εἰσβολὴν καὶ νὰ μὴ καταφύγουν ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εἰς τὸν πόλεμον εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις»⁸⁶.

σφαλίζετο διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου, β) διὰ τὰς πολιτικῆς φύσεως διαφοράς, ἐν περιπτώσει ὁμοφωνίας τοῦ Συμβουλίου, ἡ ὑπόθεσις παρεπέμπετο ὑποχρεωτικῶς πρὸς λύσιν εἰς τὴν διαιτησίαν ἐνώπιον ἐπιτροπῆς, τῆς ὁποίας τὴν σύνθεσιν καθώριζε τὸ Συμβούλιον διὰ πλειοψηφίας. Ἐπίσης ἡ διαπίστωσις ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἢ τῶν διαιτητῶν, ὅτι ἡ διαφορά ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα ἐνὸς κράτους, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόφασις. Οὕτω πᾶσα διαφορά ἦτο ἐπιδικαστικὴ λύσεως. Ἐὰν οἱ ἀντίπαλοι δὲν συνεμορφοῦντο ἡδύνατο νὰ ἐξαναγκασθοῦν εἰς τοῦτο. Ἐὰν δὲ ἡ ἀντίστασις αὐτῶν ἦτο ἐνοπλος, εἰκάζετο ὡς ἀποτελοῦσα ἐπίθεσιν συνεπαγομένην τὰς προβλεπομένας κυρώσεις.

86. Politis, Les accords de Locarno, R.d.I. et L.C. 1925 σελ. 713.

Οὕτω, τὸ Σύμφωνον τοῦ Ρήνου δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάργησιν μόνον τοῦ πολέμου, ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, ἀλλ' ἐπεκτείνετο εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν πρᾶξιν στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος, ὡς ἡ ἐπιθέσις, ἡ εἰσβολὴ κλπ.⁸⁷

4. Τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον ἤλθε νὰ συμπληρώσῃ εἰς τὴν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπῃ τὰ κενὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. τὰ ὁποῖα εἰς τὴν δύσιν συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τοῦ Ρήνου⁸⁸.

Κεντρικὴ ἰδέα τοῦ Συμφώνου εἶναι ἡ διατήρησις καὶ ἡ ἐγγύησις τοῦ statu quo μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Τοῦτο συνεπάγεται ἐμμέσως παραίτησιν ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας διότι ἡ ἐγγύησις τῶν συνόρων ἐπιβάλλει διπλὴν ὑποχρέωσιν εἰς τὰ συμβαλλόμενα κράτη, ἀρνητικὴν μὲν νὰ σέβωνται δηλονότι ἀμοιβαίως τὴν ἀκεραιότητα, νὰ μὴν ἐπιβουλεύωνται δι' οἰανδήποτε αἰτίαν καὶ δι' οἵουδήποτε μέσου τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν καὶ ν' ἀποσχοῦν συνεπῶς πάσης προσβολῆς, ἐπιθέσεως ἢ πράξεως βίας καὶ γενικώτερον πάσης πολεμικῆς ἐνεργείας, θετικὴν δέ, ἥτοι νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς προσβολῆς κατὰ τῆς ἐδαφικῆς αὐτῶν ἀκεραιότητος διὰ παντός μέσου καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἀκόμη, ὅταν τοιαύτη ἀνάγκη παρουσιασθῇ καὶ ἀποδειχθῇ ἄνευ ἀποτελέσματος τὰ εἰρηνικὰ ἢ ἡμι-εἰρηνικὰ μέσα⁸⁹.

5. Παράλλῃως πρὸς τὰ περιφερειακὰ σύμφωνα κατὰ τὴν αὐτὴν περιόδον ὑπεγράφησαν γενικαὶ διεθνεῖς πράξεις ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν κεχωρισμένως τῶν ἀρχῶν τῶν διακηρυχθεισῶν ὑπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Γενεύης, ὡς ἡ Γενικὴ Πρᾶξις περὶ Διαιτησίας, ἐν συνεχείᾳ⁹⁰ ἀναλόγων ἐκδη-

87. Αἱ συναφθεῖσαι ἐν Λοκάρνῳ τὴν 16 Ὀκτωβρίου συμφωνίαι ὑπεγράφησαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1925. Ἀπηρτίζοντο ἀπὸ 7 ἐν ὅλῳ διεθνεῖς πράξεις: τὸ Σύμφωνον ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως τοῦ Ρήνου μεταξὺ Γαλλίας, Βελγίου, Γερμανίας, Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, 4 συμβάσεις διαιτησίας μεταξὺ Βελγίου καὶ Γερμανίας, Γαλλίας καὶ Γερμανίας, Γερμανίας καὶ Πολωνίας, καὶ Γερμανίας καὶ Τσεχοσλοβακίας, τέλος δύο σύμφωνα ἐγγυήσεως μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πολωνίας, Γαλλίας καὶ Τσεχοσλοβακίας. Μόνον τὸ Σύμφωνον τοῦ Ρήνου ἡγγυᾶτο τὸ Statu quo καὶ περιελάμβανε ρητὰς διατάξεις περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας. Διὰ πᾶσαν νομικῆς φύσεως διαφορὰν ὑπῆρχε βεβαιότης ὅτι θὰ ἐπῆρχετο λύσις ὑπὸ τύπον συμβιβασμοῦ, διαιτητικῆς ἢ δικαστικῆς ἀποφάσεως. Διὰ τὰς πολιτικῆς φύσεως διαφορὰς τὸ καθεστὼς παρέμεινεν ὅπως καὶ εἰς τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι καὶ εἰς περίπτωσιν μὴ ἐπιλύσεως τῆς διαφορᾶς ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν βίαν ἀπηγορεύετο.

88. Σ. Καλογεροπούλου—Στράτη, Τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον, (1934).

89. Τὸ Βαλκανικὸν Σύμφωνον ὑπεγράφη ἐν Ἀθήναις τὴν 9 Φεβρουαρίου 1934 μεταξὺ Ἑλλάδος, Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας. Ἡ ἐπικύρωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων τῆς Ἑλλάδος μετ' ἐπιφυλάξεων προεκάλεσε σοβαρὰς συζητήσεις, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρέωσεως ἰδίως εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως ἐξωβαλκανικῆς δυνάμεως ἐν συνδυασμῷ μετὰ Βαλκανικοῦ Κράτους, μὴ υπογράψαντος τὸ Σύμφωνον.

90. Borel, L'Acte Générale de Genève, R.d.C.A.D.I.H. 1929—27.

λώσεων τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. καὶ τῆς 6ης Συνδιασκέψεως τῆς Παναμερικανικῆς βιώσεως.

α) Ἡ VIII Γεν. Συνέλευσις τῆς Κ.Τ.Ε. τοῦ 1927 υἱοθέτησεν ὁμοφώνως ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀφοῦ ἀνεγνώρισεν ὅτι «ἡ διεθνὴς ἀλληλεγγύη καὶ ἡ θέσσις περὶ διατηρήσεως τῆς εἰρήνης τυγχάνουν ἀσυμβίβαστοι μὲ πάντα ἐπιθετικὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ διεθνὲς ἀδίκημα διακηρύσσει: α) ὅτι πᾶς πόλεμος ἐπιθετικὸς εἶναι καὶ παραμένει ἀπηγορευμένος, β') ὅτι πάντα τὰ εἰρηνικὰ μέσα δεόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὸν διακανονισμόν τῶν διενέξεων. Ἡ Γεν. Συνέλευσις δηλοῖ ὅτι ὑπάρχει ὑποχρέωσις διὰ τὰ κράτη μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. ὅπως συμμορφωθῶν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀρχάς».

Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀνωτέρω δηλώσεως ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἡ νομικὴ ἀξία τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἐὰν δηλονότι διὰ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς συνεπληροῦντο τὰ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου ὑφιστάμενα κενὰ καὶ συνεπῶς ἐξησφαλίζετο ἡ λύσις τῶν διαφορῶν δι' εἰρηνικῶν διαδικασιῶν καὶ ὁ πόλεμος καταργεῖτο εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν-μελῶν τῆς Κ.Τ.Ε. σχέσεις.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς VIII Γεν. Συνελεύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. παρέμενεν ὡς ἐκδήλωσις πίστεως πρὸς ὠρισμένας ἀρχάς καὶ ὡς πρόσκλησις πρὸς τὰ κράτη-μέλη ὅπως ἀποδεχθῶν εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις κανόνας, συμπεριφορᾶς ἐμπνεομένας ἀπὸ τὰς διακηρυχθείσας ἀρχάς. Πρὸς τοῦτο ἴσως ὑπῆρχε νομικὴ ὑποχρέωσις, ἥτοι εἰς τὴν πρόσκλησιν πρὸς τὰ κράτη-μέλη νὰ ἀναλάβουν ὑποχρεώσεις τοιαύτης φύσεως καὶ ἐκτάσεως καὶ νὰ προβοῦν εἰς τὴν τροποποίησιν τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. ὥστε νὰ καταργηθῇ τὸ θεμιτὸν τῆς προσφυγῆς εἰς ἐπιθετικὸν πόλεμον καὶ νὰ διασφαλισθῇ ὁ εἰρηνικὸς διακανονισμὸς τῶν διαφορῶν πάσης φύσεως.

Νομικῶς ὅμως παρέμεινεν ἀπαράδεκτος ἡ ἀποψις ὅτι διὰ τῆς ἐπιψηφίσεως τῆς ἀνωτέρω δηλώσεως ἐπετυγχάνετο εἰς τὰ πλαίσια τῆς Κ.Τ.Ε., ἡ κατάργησις τοῦ πολέμου καὶ ἡ λύσις τῶν διαφορῶν, καὶ τοῦτο διότι τὸ περιεχόμενον ἀμφοτέρων τῶν διατάξεων ἀποτελεῖ τροποποίησιν τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. ὁ δὲ τρόπος ἀναθεωρήσεως προεβλέπετο ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Συμφώνου, δὲν ἦτο δὲ νομικῶς δυνατόν δι' ἀπλοῦ ψηφίσματος νὰ τροποποιηθοῦν καταστατικαὶ ἀρχαὶ θεμελιώδους σημασίας.

Συνεπῶς ἡ ἀπόφασις τῆς 8ης Γεν. Συνελεύσεως ἐστερεῖτο ἀμέσων νομικῶν συνεπειῶν, πλὴν ὅμως ἀπετέλεσε ρητὴν πρόσκλησιν, πρὸς τὰ κράτη-μέλη, τὰ ὁποῖα ἐν ἔτος ἀργότερον ὑπέγραψαν τὸ ἀντιπολεμικὸν Σύμφωνον τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου ⁹¹.

β) Τὴν 16 Ἰανουαρίου 1928 ἡ 6ης Παναμερικανικὴ Συνδιάσκεψις τῆς Ἀ-

91. E r i c h, L'interdiction de la guerre d'agression, R.D.I. 1927, I—3. S h o t - w e l, Le Rénonciation à la guerre, «Esprit International» 1928.

βάνας υιοθετήσεν. ὁμοφώνως ἀνάλογον δήλωσιν πρὸς τὴν VIII Ἀπόφασιν τῆς Κ.Τ.Ε.

Ἡ διάσκεψις δηλοῖ ὅτι: α) «πᾶσα ἐπίθεσις θεωρεῖται παράνομος καὶ συνεπῶς εἶναι ἀπηγορευμένη καὶ β) ὅτι τὰ ἀμερικανικὰ κράτη ὀφείλουν νὰ χρησιμοποιοῦν πάντα τὰ εἰρηνικὰ μέσα διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς λύσεως ὅλων τῶν διαφορῶν αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀναφυοῦν μεταξὺ αὐτῶν».

Δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ προοίμιον καταδικάζει γενικῶς τὸν πόλεμον, «αἱ ἀμερικανικαὶ δημοκρατίαι ἐπιθυμοῦν νὰ γνωστοποιήσουν τὴν γνώμην των ἐπὶ τοῦ πολέμου τὸν ὁποῖον καταδικάζουν εἰς τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις καὶ ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς», ἐνῶ ἡ ἀναφερομένη διάταξις εἰς τὸν πόλεμον, ὡς ἀνωτέρω, χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφρασιν «ἐπιθετικὸν πόλεμον»⁹².

Αἱ ἐπίσημοι αὗται ἐκδηλώσεις εἰς Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν ἂν καὶ δὲν ἐπέφερον μεταβολὴν εἰς τὸ ὑφιστάμενον νομικὸν καθεστῶς θετικοῦ δικαίου, συνέτειναν εἰς τὸ νὰ θέσουν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος τὸ ζήτημα τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου. Ἀπαξ δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς υἱοθετήσεως ἑνὸς τοιοῦτου κανόνος διεκηρύχθη δημοσίως καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς διεθνοῦς κοινῆς γνώμης, δὲν ἀπέμεινε πλέον παρὰ ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν διαφόρων χωρῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν εὐθύνην τῆς διαχειρίσεως τῶν κοινῶν, διὰ νὰ διατυπωθῇ εἰς κανόνα δικαίου ἡ διακηρυχθεῖσα ἀρχή. Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεπλήρωσε τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων.

92. Alvarez, Le Panamericanisme et la VI Conference (1928). Yeper Pereira da Silva, Commentaire théorique et pratique de la S.d.N. et des statuts de l'Union Pan-Américain (1934—35).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ ΠΕΡΙ ΑΠΟΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ Γενικὸν Σύμφωνον περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, ὑπογραφέν εἰς Παρίσιους τὴν 27 Αὐγούστου 1928, παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν μορφήν συλλογικῆς συνθήκης ἀνοικτῆς εἰς τὴν ὑποίαν καλοῦνται νὰ προσέλθουν διὰ προσχωρήσεως ὅλα τὰ κράτη τοῦ κόσμου, ἄνευ περιορισμῶν ἢ ἐπιφυλάξεων.

Κεντρικὴ καὶ δεσπόζουσα ἀρχὴ τοῦ Συμφώνου εἶναι ἡ καταδίκη τοῦ πολέμου καὶ ἡ παραίτησις ἀπὸ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ πρωταρχικὸν καὶ κύριον σκοπὸν τοῦ Συμφώνου. Ὁ πόλεμος, θεωρούμενος κατὰ τὸ παρελθὸν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν προνόμιον τῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν, διὰ τοῦ Συμφώνου ἐστερεῖτο τοῦ βασικοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου: τῆς νομιμότητος. Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον περιελαμβάνετο διάταξις περὶ γενικῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ καθ' ἣν περὶ τὰ ἐξήκοντα κράτη παρητοῦντο ἀπὸ τοῦ δικαιώματος νὰ προσφύγουν εἰς αὐτὸν διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν ἢ διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἐθνικῆς των πολιτικῆς.

Ἡ παραδοχὴ τοῦ νέου τούτου συμβατικοῦ κανόνος, ὅχι μόνον συνεπλήρωνε κατὰ μέγα μέρος τὰ κενὰ τοῦ τότε ἰσχύοντος νομικοῦ καθεστῶτος τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἀλλ' ἀνέτρεπε καὶ τὴν θεμελίωσιν πλειόνων θεσμῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου. Οὕτω τόσον ὁ θεσμὸς τῆς οὐδετερότητος, ὅσον καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν στρατιωτικῶν ἀντιποίνων, μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ νέου κανόνος, ἐκλονίζοντο εἰς τὰς βάσεις των, καὶ ἐκαλοῦντο νὰ προσαρμωσθῶν πρὸς τὸ νέον καθεστῶς.

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἀπετέλεσεν ἐπανάστασιν εἰς τὸν κλάδον τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου. Ἐνώπιον τῆς νέας διακηρυχθείσης ἀρχῆς πᾶς ἀντίθετος θεσμὸς ἢ κανὼν ἔδει νὰ τύχῃ ἀναπροσαρμογῆς καὶ ἐναρμονίσεως πρὸς τὸν νέον κανόνα τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ⁹³.

1. Τὸ σύμφωνον ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιον καὶ τρία ἐν ὅλῳ ἄρθρα. Χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀπλότης τῆς ἐκφράσεως ἡ συντομία καὶ ἡ γενικότης, ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως. Εἰς τὸ προοίμιον ἐκτίθενται οἱ γενικοὶ σκοποὶ τοῦ Συμφώνου καὶ ἐπιλύονται ὠρισμένα

93. Descamps, *Le Droit international nouveau* op. cit. Shotwel, *Le Pacte de Paris* (1930).

ζητήματα, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν ἀντικείμενα συζητήσεως πρὸ τῆς συνομολογήσεως τοῦ Συμφώνου. Εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον περιλαμβάνεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, εἰς τὸ δεύτερον ἡ ἀρχὴ τῆς δι' εἰρηνικῶν μέσων ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν καὶ εἰς τὸ τρίτον ὁ χρόνος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ ἡ διαδικασία τῆς προσχωρήσεως εἰς αὐτὸ τῶν μὴ ἀρχικῶς συμβληθέντων κρατῶν.

Τὸ κείμενον τοῦ Συμφώνου συμπληροῦται διὰ τῆς ἀνταλλαγείσης διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας μεταξὺ τῶν ἀρχικῶς ὑπογράφαντων τὸ Σύμφωνον κρατῶν. Πράγματι ἡ σημασία τοῦ περιεχομένου τῆς διπλωματικῆς ταύτης ἀλληλογραφίας εἶναι ἀποφασιστικὴ διότι διὰ ταύτης ἀφ' ἑνὸς μὲν, καθορίζεται ἡ ἔκτασις τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως καὶ εἰδικῶς ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διευκρινίζεται ἡ ἐπελθοῦσα συμπωνία ἐπὶ ὠρισμένων θεμάτων ὑφίστης σημασίας, τὰ ὅποια δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ σῶμα τῆς συνθήκης, ὡς ἡ νόμιμος ἀμυνα, καὶ ὁ πόλεμος τῶν κυρώσεων δυνάμει τοῦ ἄρθρ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε., ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τῶν ὁποίων ἦτο ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀκριβὴ ἐρμηνείαν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Τὸ Σύμφωνον ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν συνθήκης νομίμως ὑπογραφείσης καὶ κυρωθείσης, τὸ δὲ περιεχόμενον αὐτοῦ εἶχε κατὰ συνέπειαν καθαρῶς νομικὴν ἰσχύν, ὅπως πάντες οἱ κανόνες τοῦ συμβατικοῦ δικαίου.

Ἡ παρομοίωσις τοῦ Συμφώνου πρὸς τὴν Δήλωσιν τῆς VIII Συνελεύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. εἶναι νομικῶς ἀπαράδεκτος, διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερθέντας λόγους.

Ἡ ἰσχύς τοῦ Συμφώνου παρουσιάζεται παγκόσμιος ἐφόσον ὑπεγράφη ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη, συγχρόνως ὅμως καὶ διηνεκῆς. Ὑπογραφὴν ἀρχικῶς ἀπὸ 15 κράτη τὸ Σύμφωνον ἐγένετο κατόπιν δεκτὸν ἀπὸ ἄλλα πεντήκοντα περίπου ⁹⁴.

Συνεπῶς ἐξ ἀπόψεως ἰσχύος καὶ ἐκτάσεως περιελάμβανεν ὅλα τὰ Κράτη. Ἐπίσης τὸ Σύμφωνον συνωμολογήθη ἄνευ περιορισμοῦ ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἰσχύος του. Καὶ τοῦτο διότι ἡ λῆξις τῆς ἰσχύος αὐτοῦ προϋποθέτει τὴν θέλησιν ὅλων τῶν συμβαλλομένων ἐφόσον οὔτε ἡ παράβασις αὐτοῦ συνεπάγεται λῆξιν τῆς ἰσχύος του, οὔτε ρήτραν πιθανῆς καταγγελίας περιέχει καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἐν προκειμένῳ ἐξυπακούεται ἡ ρήτρα *rebus sic stantibus*.

94. Τὰ ἀρχικῶς ὑπογράψαντα εἶναι: Ἀγγλία, Γαλλία, Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι, Ἰαπωνία, Ἰταλία, Βέλγιον, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία καὶ αἱ 6 Βρετ. Κτήσεις: Αὐστραλία, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία, Ν. Ἀφρικὴ, Ἱρλανδία καὶ Ἰνδία. Ἡρνήθησαν νὰ προσχωρήσουν 7 δημοκρατίαι τῆς Ν. Ἀμερικῆς, λόγῳ τῆς ἀποδοχῆς τῆς Θεωρίας τοῦ Μονρόε εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς νομίμου ἀμύνης. Τὸ Σύμφωνον ὑπεγράφη ἐν ὅλῳ ὑπὸ 63 κρατῶν, ἀπεκλήθη δὲ Σύμφωνον Briand-Kellog, ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν πρωτεργατῶν.

Ἐὰν μέχρι τῆς ιδρύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. ἐγένετο δεκτὴ ἡ ρήτρα *rebus sic stantibus* ὡς ἐφαρμοζομένη εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἀπολύτου ἀνάγκης, ὡσάκις ἐπῆρχετο ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συμβάσεως, ἡ ὁποία μεταβολὴ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραβλεφθῇ κατὰ τὴν ὑπογραφὴν καὶ ἡ ὁποία μεταβάλλουσα ἄρδην τὴν κατάστασιν ἔθετεν εἰς κίνδυνον τὰ ζωτικὰ συμφέροντα ἐνὸς κράτους, μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. ἡ ἐπικλησις τῆς ἀνωτέρω ρήτρας ἦτο νομικῶς ἀπαράδεκτος τοῦλάχιστον διὰ τὰ κράτη—μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. Τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. ὄχι μόνον θέτει μεταξὺ τῶν κυρίων αὐτοῦ σκοπῶν τὸν ἀπόλυτον σεβασμὸν τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων ἀλλ' ἐπὶ πλέον εἰς τὸ ἄρθρον 19 προβλέπει ρητῶς εἰδικὴν διαδικασίαν περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν συνθηκῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ καθίστατο ἀδύνατος ἢ ἐπιβλαβής, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀφαιρεῖ πᾶν δικαίωμα μονομεροῦς καταγγελίας ἐκ μέρους ἐνὸς ἐκ τῶν συμβαλλομένων.

Εἰδικῶς διὰ τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων τοῦτο ἰσχύει ἔτι περισσότερον, διότι τὸ Σύμφωνον λόγῳ τῆς φύσεώς του καὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸν καταγγελίας ἐφόσον δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ρύθμισιν ὠρισμένης σχέσεως ἢ καταστάσεως ἡ ὁποία ἐκ τῶν ὑστέρων ἡδύνατο νὰ εἶχεν ἀνάγκην ἀλλαγῆς ἢ τροποποιήσεως, ἀλλὰ διακηρύσσει ἓνα νέον κανόνα γενικοῦ χαρακτῆρος, ὁ ὁποῖος καλεῖται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Κρατῶν σχέσεις. Οὐδὲν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν κανόνα τοῦτον ἀνεφάρμοστον ἢ ἐπικίνδυνον διὰ τὰ μέλη τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἀντιθέτως ὁ σεβασμὸς πρὸς αὐτὸν διασφαλίζει τὴν ὑπαρξιν καὶ τὰ δικαιώματα τῶν Μελῶν τῆς Κοινωνίας.

Τέλος τὸ διηγετικὸν τῆς ἰσχύος τοῦ Συμφώνου προκύπτει καὶ ἐκ τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Σκοπὸς του, κατὰ τὸ προοίμιον εἶναι «νὰ διαιωνίσῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις» καὶ ὅτι «πᾶσαι αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν λαῶν παραμένουν δυναταὶ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ συντελοῦνται αὐταὶ δι' εἰρηνικῶν μέσων καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς τάξεως καὶ τῆς Εἰρήνης»⁹⁵.

2. Παρὰ τὸν νομικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, τὸ Σύμφωνον πλὴν τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων ἀρχῶν εἰς οὐδεμίαν ὀργάνωσιν προβαίνει εἴτε προληπτικοῦ εἴτε κατασταλτικοῦ χαρακτῆρος. Οὕτω, ἡ ἀρχὴ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου δὲν συνοδεύεται ὑπὸ συστήματος εἰρηνικῶν διαδικασιῶν ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν ἢ κυρώσεων ἐναντίον τοῦ παραβάτου τοῦ Συμφώνου.

Τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συμφώνου περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑποχρεώσεως ἐκ μέρους τῶν συμβαλλομένων μερῶν ἡ λύσις τῶν διαφορῶν, πάσης φύσεως ἢ προελεύσεως, δὲν δύναται νὰ ἀναζητῆται «παρὰ διὰ μέσων εἰρηνικῶν»,

95. S. Calogieropoulos—Stratis, *Le Pacte général de Renonciation à la guerre* (1931).

χωρίς τὸ Σύμφωνον νὰ ἀναφέρει, τὰ εἰρηνικὰ μέσα οὔτε νὰ ὑποδεικνύη οἰανδὴποτε διαδικασίαν.

Συνεπῶς ἐξ ἀπόψεως πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τὸ Σύμφωνον οὐδόλως προάγει τὸ ζήτημα τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν, περιοριζόμενον ἀπλῶς εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς κατ' ἀρχὴν ὑποχρέωσης προσφυγῆς εἰς εἰρηνικὰ μέσα.

Ἐπίσης εἰς τὸ προοίμιον τοῦ Συμφώνου περιλαμβάνεται ἡ μόνη προβλεπόμενη κύρωσις ἐναντίον τοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον ἤθελεν ἐπιδιώξει εἰς τὸ μέλλον νὰ ἀναπτύξῃ τὰ ἔθνη αὐτοῦ συμφέροντα διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ κράτος τοῦτο «θὰ ἐστερεῖτο τοῦ προνομίου τῆς παρούσης συνθήκης». Συνεπῶς ἐναντίον τοῦ παραβάτου τοῦ Συμφώνου, τὰ ὑπόλοιπα συμβαλλόμενα κράτη ἀνέκτων τὴν ἐλευθερίαν των, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν λύσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου ἀναληφθείσης ὑποχρέωσης μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων κρατῶν.

Ἡ κύρωσις αὕτη ἂν καὶ ἀρνητικῆς φύσεως, παρουσιάζει διττὸν ἐνδιαφέρον, τόσον ὡς κύρωσις, ὅσον καὶ διὰ τὰς συνεπαγομένας νομικὰς συνεπειάς. Ὡς κύρωσις, τὸ κράτος τὸ προσφεῦγον εἰς τὴν βίαν εὐρίσκεται πλέον νομικῶς ἀκάλυπτον καὶ ἐπιδεκτικὸν νὰ ὑποστῇ πᾶσαν μονομερῆ ἢ συλλογικὴν δρᾶσιν ἐκ μέρους τῶν ἄλλων συμβληθέντων κρατῶν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ στέρησις τοῦ προνομίου τῆς συνθήκης εἰς βάρος τοῦ παραβιάσαντος αὐτὴν ἔχει ὡς νομικὴν συνέπειαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τῶν κυρώσεων, τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. ἡ τῶν ἄλλων διεθνῶν ἐν ἰσχύϊ τότε περιφερειακῶν, εἰδικῶν ἢ διμερῶν συνθηκῶν.

Ἡ ἔλλειψις συστήματος εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ καὶ κυρώσεων εἰς τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων, ἀποτελεῖ σαφῆ ἐκδήλωσιν τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς ἀντιλήψεως περὶ ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἡ θεμελίωσις τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, δέον νὰ ἀναζητῇται εἰς τὴν κοινὴν ὑποταγὴν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς δημοσίας γνώμης καὶ τῶν ἠθικῶν κυρώσεων.

3. Τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν ἄρθρων καὶ τοῦ προοιμίου ἀποτελεῖ ἐνιαῖον σύνολον, καθόσον τὰ διάφορα μέρη αὐτοῦ ἀλληλοσυμπληροῦνται καὶ χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Εἰδικὴ προσοχὴ ἐν προκειμένῳ προσδίδεται εἰς τὸ προοίμιον, τὸ ὅποῖον λόγῳ τῶν περιλαμβανομένων εἰς αὐτὸ διατάξεων, κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ Συμφώνου.

Ἡ μελέτη τοῦ κειμένου τούτου τοῦ προοιμίου ἔχει ὡς συνέπειαν τὸν καθορισμὸν τῶν ἐξῆς ζητημάτων:

α) Τὸ Σύμφωνον διὰ τῆς φράσεως «ἵνα αἱ εἰρηνικαὶ καὶ φιλικαὶ σχέσεις αἱ ὑπάρχουσαι σήμερον μεταξὺ τῶν λαῶν νὰ δύνανται νὰ διακωνισθοῦν» διασφαλίζει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἤδη ἀναληφθεῖσων διεθνῶν ὑποχρεώ-

1958

σεων. Ἐκ τῆς ἀνταλλαγείσης ἀλληλογραφίας προκύπτει ὅτι ὅλα τὰ κράτη—μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. ἐπέμειναν ἐπὶ τοῦ συμβιβαστοῦ τῶν ἐκ ταύτης ἀπορρεουσῶν ὑποχρεώσεων, πρὸς τὰς νέας διὰ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων δημιουργουμένας τοιαύτας.

β) Τὸ Σύμφωνον θεσπίζει τὴν ἀρχὴν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ «παρὰ δι' εἰρηνικῶν μέσων καὶ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς τάξεως καὶ τῆς Εἰρήνης». Ἡ διαπίστωσις τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι ἀπαραίτητος εἰς συνθήκην, τῆς ὁποίας ἡ διάρκεια προβλέπεται διηνεκής.

Τὸ ἀντίθετον θ' ἀντέβαινε πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Τὰ πάντα ρεῖ—καὶ ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ Συμφώνου. Πᾶσα μεταβολή, ἀναθεώρησις ἢ ἀλλαγὴ παραμένει ἀποδεκτή. Μόνον τὰ μέσα μετεβλήθησαν. Ὁ πόλεμος ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρεῖται ὡς νόμιμον μέσον ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν, ἐπιβολῆς τῶν ἐθνικῶν ἐπιδιώξεων ἢ μεταβολῆς τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ καταστάσεων.

γ) Τὸ Σύμφωνον διακηρύττει ἐπίσης τὴν ἀρχὴν ὅτι τὸ κράτος τὸ ὁποῖον ἤθελε προσφύγῃ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ παράβασιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως, θὰ ἐσπερεῖτο τοῦ προνομίου νὰ ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς διατάξεις τοῦ Συμφώνου. Ὅπως ἐδήλωσεν ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν κ. Kellog «δὲν δύναται οὐδὲ κἄν νομικῶς νὰ συζητηθῇ ὅτι ἡ παράβασις μιᾶς συλλογικῆς συνθήκης κατὰ τοῦ πολέμου ἐκ μέρους ἐνὸς τῶν συμβαλλομένων διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, αὐτομάτως ἀποδесμεύει τοὺς ἄλλους συμβαλλομένους ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων των ἔναντι τοῦ παραβιάσαντος κράτους. Ἡ ρητὴ ἀναγνώρισις τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι τελείως περιττή». Εἶναι πράγματι γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι εἰς πᾶσαν συμφωνίαν στριζομένην εἰς τὴν καλὴν πίστιν ἐξυπακούεται ἡ ἀρχὴ ὅτι ὁσάκις εἷς ἐκ τῶν συμβαλλομένων παραβιάζει τὰς διατάξεις τῆς συμφωνίας, δὲν δύναται συγχρόνως νὰ ὑποχρέωσιν τὸν ἀντισυμβαλλόμενον εἰς τὸ νὰ παραμείνῃ πιστὸς εἰς τὰ συμπεφωνηθέντα. Ὁ τελευταῖος οὗτος προβάλλει εἰς τὸν ἀθετήσαντα πρῶτον τὴν ὑποχρέωσιν τὴν *Exceptio non adimpleti contractus* ⁹⁶.

Οὕτω προβάλλεται τὸ ἐρώτημα : τὸ προοίμιον τοῦ Συμφώνου περιλαμβάνον διατάξεις κεφαλαιώδους σημασίας, αἱ ὁποῖαι φωτίζουν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως, ἔχει τὴν αὐτὴν νομικὴν ἰσχὺν πρὸς τὰ τρία ἄρθρα τοῦ Συμφώνου;

Εἰς τὴν διεθνῇ πρακτικῇ σπανίως τὸ ζήτημα τῆς νομικῆς ἰσχύος τοῦ προοιμίου προβάλλεται κατὰ τρόπον τόσο ἐπιτακτικὸν ὅσον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, διότι συνήθως τὸ προοίμιον περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἀναφέρῃ, ἐν εἰδει εἰσαγωγῆς τοὺς σκοποὺς τῆς συνθήκης καὶ τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὴν συνομολόγησιν αὐτῆς. Ἐνίοτε περιλαμβάνει καὶ εἰς γενικὰς

96. Le Gall, Le Pacte de Paris (1930).

γραμμάς τὰς ἀναλαμβανομένας ὑποχρεώσεις, αἱ ὁποῖαι διατυποῦνται εἰς συγκεκριμένας διατάξεις εἰς τὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης.

Πάντως ἡ σημασία τοῦ προοιμίου ἀναφαίνεται κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς συνθήκης. Ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν σοβαρὸν τεκμήριον ὑπὲρ τῶν διατάξεων αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν καθίσταται μαχητόν, παρὰ κατόπιν ἀντιθέτου ἀποδείξεως, ἀποτελεσματικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ νομολογία τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου ἐκδηλοῦται παγίως πρὸς τὴν ἀποψιν ταύτην.

Διὰ τὴν ὁρθὴν ἐρμηνείαν μιᾶς συνθήκης ὁ ρόλος τοῦ προοιμίου τυγχάνει πρωτίστης σημασίας. Συνεπῶς πᾶσα συζήτησις, ὡς πρὸς τὴν νομικὴν ἰσχὺν τῶν διατάξεων αὐτοῦ ἀποβαίνει ὄχι μόνον περιττὴ ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος. Πᾶσα συνθήκη ἀπαρτίζεται ἐκ διαφόρων μερῶν κάτω τῶν ὁποίων τίθεται ἡ ὑπογραφή τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συμβληθέντων κρατῶν, ἡ ὁποία καὶ μόνη προσδίδει τὴν ὀριστικὴν μορφήν καὶ τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰς διατάξεις αὐτῆς. Δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ νομικαὶ συνέπειαι τῆς ὑπογραφῆς εἶναι διάφοροι διὰ τὸ κύριον σῶμα τῆς συνθήκης καὶ διάφοροι διὰ τὸ προοίμιον αὐτῆς. Πῶς εἶναι δυνατόν μία καὶ μόνη αἰτία—ἡ ὑπογραφή—νὰ προκαλῇ διάφορα ἀποτελέσματα, ἀφοῦ δημιουργεῖ πρᾶξιν ἀδιαίρετον καὶ ταυτόχρονον; Τοιαύτη ἀντίληψις οὐδόλως εὐσταθεῖ λογικῶς καὶ νομικῶς. Ἡ συνθήκη ἀποτελεῖ ἐνιαῖον σύνολον καὶ ὡς τοιοῦτον τυγχάνει ὑποχρεωτικῇ καὶ ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ ὠρισμέναι διατάξεις, αἱ ὁποῖαι ἐπικαλοῦνται τὸ προοίμιον διὰ νὰ ἐκθέσουν τὸν σκοπὸν ὠρισμένων ἄρθρων. Οὕτω, τὸ ἄρθρ. 387 τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ τὸ προοίμιον τοῦ XIII μέρους αὐτῆς σχετικῶς μετὰ τὴν ἐργασίαν, γράφει «ἰδρύεται διαρκὴς ὀργάνωσις ἐπιφορτισμένη εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐκτεθέντος προγράμματος ἐν τῷ προοίμῳ». Συνεπῶς ἀναγνωρίζεται ρητῶς εἰς τὸ προοίμιον ἡ ἰδία νομικὴ ἰσχὺς πρὸς τὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης. Τοῦτο προκύπτει τόσον ἐκ τῆς νομολογίας ὅσον καὶ τῶν ρητῶν διατάξεων τοῦ συμβατικοῦ δικαίου. Πᾶσα ἀντίθετος γνώμη τυγχάνει νομικῶς ἀβάσιμος καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν διεθνῇ πρακτικὴν^{96 α}.

Εἰδικῶς ἡ ἰσχὺς τῶν διατάξεων τοῦ προοιμίου τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν συμβληθέντων, ὡς προκύπτει αὐτῇ ρητῶς ἐκ τῆς προηγηθείσης τῆς ὑπογραφῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας.

Πλὴν τῶν γενικῶν σκοπῶν, τὸ προοίμιον τοῦ Συμφώνου περιέχει, διατάξεις ἀναφερομένας εἰς θέματα, τὰ ὁποῖα οὐδόλως περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἄρ-

96 α. Γνωμοδοτήσεις Δ.Δ.Δ.Δ. ἐπὶ τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Διεθνoῦς Ὁργανώσεως Ἐργασίας, ὡς πρὸς τὸν διακανονισμόν τῆς ἐργασίας τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν (Publications de la Cour, Série B No 2-3 p. 24, 26, 36). Ἐπίσης Γνωμ. διὰ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν ἐργοδοτῶν (No 13 p. 14—15). Δύο γνώμαι ἐπὶ τῶν γερμανῶν ἐν Πολωνίᾳ (Serie A, No 6 p. 28) καὶ τὴν κτῆσιν τῆς Πολωνικῆς ἰθαγενείας. Τὸ Δικαστήριον ἀναφέρειται εἰς τὸ προοίμιον τῆς συνθήκης περὶ μειονοτήτων.

θρα τῆς συνθήκης καὶ ἄνευ τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ὁποίων οὐδόλως καθίσταται ἐφικτὴ ἡ κατανόησις τῆς φύσεως τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐν τῷ προοίμιῳ διατάξεων ὁ Kellogg ἔλεγεν : «ἡ ρητὴ ἀναγνώρισις τοιοῦτου δικαιώματος εἶναι τελείως περιττή». Ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις ἐξέφραζε τὴν γνώμην «ὅτι πρέπει νὰ διαπιστωθῇ ἡ συμφωνία αὕτη ὥστε ἡ διάταξις αὕτη τοῦ προοιμίου νὰ ἔχῃ ἴσιν ἀξίαν μὲ τὸ κύριον κείμενον τῆς συνθήκης». Ἡ Αὐστραλία ρητῶς ἀνέφερεν «ὅτι τὸ προοίμιον δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναπόσπαστον τμῆμα τῶν ὑπολοίπων τυπικῶν διατάξεων αὐτῆς ταύτης τῆς συνθήκης».

Συνεπῶς δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἐν συμπεράσματι ὅτι τὸ προοίμιον τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἔχει ἴσιν νομικὴν ἰσχὺν πρὸς τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων αὐτοῦ, τόσον λόγῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὅσον καὶ τῆς ρητῆς βουλήσεως τῶν συμβληθέντων κρατῶν.

4. Ἡ ἀποκήρυξις τοῦ πολέμου θεσπίζεται εἰς τὸ Ἄρθρον 1ον τοῦ Συμφώνου «τὰ συμβαλλόμενα μέρη δηλοῦν ἐπισήμως, ἐν ὀνόματι τῶν λαῶν των, ὅτι καταδικάζουν τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν διεθνῶν διαφορῶν καὶ παραιτοῦνται τούτου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς εἰς τὰς ἀμοιβαίας μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις».

Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου προκύπτουν δύο τινά : ἡ καταδίκη τοῦ πολέμου καὶ ἡ παραίτησις ἀπὸ τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτόν. Μήπως μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν ὑπάρχει διαφορὰ οὐσίας, ὑπὸ τὴν ἄποψιν ὅτι, ἡ μὲν καταδίκη ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν διαφορῶν, ἡ δὲ παραίτησις εἰς τὸν πόλεμον ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς;

Ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς ἀνωτέρω διατάξεως ἔγκειται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ παραίτησις ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον συγχρόνως καὶ ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ ὡς μέσου διὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν διεθνῶν διαφορῶν, διότι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ περιέχεται καὶ ἡ πρώτη, ὡς τμῆμα αὐτῆς, δεδομένου ἄλλωστε ὅτι ὑπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μορφήν συνήθως ἐμφανίζεται ὁ πόλεμος εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ἥτοι ὡς μέσον διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν. Ἡ ἀποψις αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τῆς γενικῆς οἰκονομίας τοῦ Συμφώνου καὶ ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων, ὡς αὕτη προκύπτει ἐκ τῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας.

Τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ προσέφευγεν εἰς τὸν πόλεμον—κατὰ τὸν εἰσηγητὴν τῆς Γαλλικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων—διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὸν διακανονισμὸν μιᾶς διαφορᾶς, θὰ παρεβίαζε τὸ Σύμφωνον ἐξ ἴσου μὲ τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ προσέφευγεν εἰς τὰ ὅπλα διὰ λόγους ἐθνικῆς πολιτικῆς. Τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ ἐπίλυσις τῶν διαφορῶν δεόν νὰ ἐπιδιώκεται μόνον δι' εἰρηνικῶν μέσων, συγχρόνως δὲ καταδικάζουν ἀπολύτως τὸν πόλεμον. Ἐπεται ὅθεν, ὅτι ἡ βούλησις τῶν

συμβαλλομένων, υπό τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, ἦτο ν' ἀποκλείσουν πᾶσαν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις.

Ἡ ἰδία ἀποφίς ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ συντάκται τοῦ Συμφώνου ἠρνήθησαν νὰ προσθέσουν οἰονδήποτε ἐπίθετον εἰς τὴν λέξιν «πόλεμος» καὶ τοῦτο ἵνα δοθῇ ἡ εὐρυτέρα δυνατὴ ἐρμηνεία εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου. Ὁ Kellog ἀρνούμενος πᾶν ἐπίθετον, πᾶσαν ἐπεξήγησιν ἢ ἐπιφύλαξιν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μὴ ἐξασθένησιν τῆς θετικῆς ἀξίας τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρέωσης, ὡς ὑπερτάτης ἐγγυήσεως τῆς εἰρήνης, κατέληγε δὲ «ὅτι πᾶς πόλεμος ἀποτελεῖ προσβολὴν κατὰ τῆς σταθερότητος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ δέον νὰ καταργηθῇ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον»⁹⁷.

Ἐπομένως ὁ δυαδισμὸς τῆς ἀνωτέρω διατυπώσεως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ συμβαλλόμενα μέρη πρῶτον μὲν, προέβαινον εἰς τὴν καταδίκην *in abstracto* τοῦ πολέμου, ὡς θεσμοῦ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν λαῶν σχέσεις καὶ μετὰ ταῦτα ἀναλαμβάνουν τὴν νομικὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τοῦ πολέμου εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις καὶ ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος. Συνεπῶς παραλλήλως πρὸς τὴν ἠθικὴν καταδίκην τοῦ πολέμου ὑπάρχει καὶ νομικὴ ὑποχρέωσις περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ ἔκφρασις «πόλεμος ὡς μέσον διακανονισμοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν» οὐδεμίαν ἐρμηνευτικὴν δυσχέρειαν γεννᾷ, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Ἀντιθέτως ἡ ἔκφρασις «πόλεμος ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς» χρήζει προσδιορισμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς. Ἡ προσδιοριστικὴ δύναμις τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως ἔγκειται εἰς τὴν λέξιν «ἐθνική».

Πᾶς πόλεμος ἀποβλέπων εἰς σκοπὸν καθαρῶς ἰδιοτελῇ καὶ ἐγωϊστικὸν ἀπαγορεύεται, τὰ δὲ συμβαλλόμενα μέρη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραιτηθοῦν τοῦ πολέμου ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ «ὡς μέσου πολιτικῆς, ἀτομικῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ αὐτοβούλου». Συνεπῶς πᾶσα προσφυγὴ εἰς τὴν βίαν ἀποβλέπουσα εἴτε εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἐθνικοῦ συμφέροντος, εἴτε εἰς τὴν ἐπανάρθωσιν ζημίας ἢ ἱκανοποίησιν ὕβρεως, εἴτε εἰς τὴν μεταβολὴν ὠρισμένης καταστάσεως, εἴτε εἰς τὸν διακανονισμὸν διαφορᾶς πάσης φύσεως καὶ προελεύσεως, καθὼς καὶ πᾶσα ἐνέργεια ἐπιδιώκουσα τὴν ἱκανοποίησιν σκοπῶν ἐθνικῶν καὶ ἐγωϊστικῶν εἶναι ὀριστικῶς ἀπηγορευμένα⁹⁸.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐρμηνείας προκύπτει ὅτι ἡ νόμιμος ἄμυνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρθ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. προβλεπομένων κυρώσεων, εὐρίσκονται ἐκτὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων διεπομένης καταδίκης τοῦ πολέμου, ἐφόσον ἡ μὲν νόμιμος ἄμυνα δὲν εἶναι πρᾶξις αὐτό-

97. Διακοίνωσις 27 Φεβρουαρίου 1928 βλ. *Esprit International* (1929).

98. Le Gall, *op. cit.*, σελ. 83.

βουλος καὶ ἐγωϊστική, ἡ δὲ συλλογικὴ ἐνέργεια τῶν κυρώσεων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πρᾶξις ἀτομική, ἀνεξάρτητος καὶ ἐθνική.

Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐκφράσεως «πόλεμος ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς» προβάλλει τὸ ἐρώτημα ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ ἀπαγόρευσις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς πολέμους οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν «μέσα οἰκονομικῆς πολιτικῆς» ἢ «μέσα θρησκευτικῆς πολιτικῆς», ἐὰν δηλονότι οἱ πόλεμοι οἱ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐπιβολὴν ὠρισμένου δόγματος ἢ οἰκονομικοῦ συστήματος διαβιώσεως περιλαμβάνονται εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἀπαγορευτικῆς διατάξεως τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων⁹⁹.

Ὁμόφωνος ὑπῆρξεν ἡ Ἐπιστήμη ὅπως εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου «ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς» περιληφθῇ πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ ἢ θρησκευτικὴ καὶ τοῦτο διότι, ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ὅρου «ἐθνικῆς πολιτικῆς» ἐξέφραζε τὴν βούλησιν τῶν συμβαλλομένων, ὅπως παραιτηθοῦν τοῦ πολέμου εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς μονομεροῦς ἐθνικῆς δράσεως. Ἐκρίθη δὲ ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπιτρέπει τὴν εὐρυτέραν δυνατὴν ἐρμηνείαν τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς ἐγκατάλειψιν τοῦ πολέμου, ἐξαιρουμένων πάντοτε τῆς νομίμου ἀμύνης καὶ τῶν κυρώσεων.

Τέλος ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐννοίας τοῦ πολέμου, ὡς αὕτη διατυπῶνται εἰς τὸ Σύμφωνον, προσήλκυσεν ἐπίσης τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου διακηρυχθεῖσα καταδίκη καὶ παραίτησις περιορίζεται εἰς τὸν πόλεμον, ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ἡ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν βίας ὡς ἡ ἐπίθεσις, ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἐνδεχομένως εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν ἐνέργειαν στρατιωτικῆς φύσεως;

Τὰ συμβαλλόμενα κράτη εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ παραιτηθοῦν μόνον ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἤτοι : ὡς ἐνόπλιον ἀγῶνος εἰς τὸν ὅποιον περιέχεται καὶ τὸ *animus* ἐνὸς τοῦλάχιστον ἐκ τῶν συμπλεκομένων διὰ τὴν δημιουργίαν ἐμπολέμου καταστάσεως, συνεπαγομένης τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ πολέμου κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἢ ἡ βούλησις τῶν συμβαλλομένων ἐπεξετείνετο καὶ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν βίας, ἡ ὁποία βάσει ἀντικειμενικῶν κριτηρίων θὰ ἐπλησίαζε πρὸς τὸν πόλεμον, ἀσχέτως τῆς ρητῆς ἢ σιωπηρᾶς βουλήσεως τῶν συμπλεκομένων, ἢ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ὅπως δημιουργηθῇ ἢ μὴ ἐμπόλεμος κατάστασις;

Ἐκ τῆς ἀνταλλαγείσης διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας προκύπτει ὅτι ἡ βούλησις τῶν συμβαλλομένων ἀπέβλεπεν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν πλὴν τοῦ πολέμου καὶ πάσης ἐπιθέσεως ἢ εἰσβολῆς. Ἦδη ὁ Briand ἔλεγεν εἰς τὸν ἐπίσημον λόγον τὸν ὅποιον ἐξεφώνησε κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου ὅτι

99. J. Shotwel, Rénociation à la guerre et non mise hors la loi de la guerre, *Esprit International* (1928).

ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς εἶναι ἔννοια οὐκ εἶναι εἰς τοὺς συντάκτας τῶν Συμφωνιῶν τοῦ Λοκάρνο. Ἐπίσης ἡ ἀπὸ 31 Μαρτίου 1928 διακοίνωσις τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως κατέληγεν ὅτι τὰ συμβαλλόμενα μέρη «ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προσφύγουν τὸ ἐν ἐναντίον τοῦ ἄλλου εἰς οὐδεμίαν ἐπίθεσιν ἢ εἰσβολήν». Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου ἄρθρου τοῦ Συμφώνου τὸ ὅποιον διακηρύσσει τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἐπίλυσις πάσης διαφορᾶς «δὲν δύναται ν' ἀναζητῆται παρὰ δι' εἰρηνικῶν μέσων», ἀποκλειομένων συνεπῶς ὅχι μόνον τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ παντὸς μέσου μὴ εἰρηνικοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ἔκφρασις «πόλεμος ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς» περιλαμβάνει πᾶσαν ἀτομικὴν ἐνέργειαν πολεμικῆς φύσεως, ἐξαιρουμένων τῶν περιπτώσεων τῆς νομίμου ἀμύνης καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κυρώσεων, βάσει τοῦ ἄρθ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. Παραμένει μόνον ὑπὸ συζήτησιν ἡ νομιμότης τῆς ἐφαρμογῆς τῶν στρατιωτικῆς φύσεως ἀντιποίνων μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τοῦ Παρισίων, περίπτωσις ἡ ὅποια θὰ ἐρευνηθῇ κατωτέρω ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν νόμιμον ἀμυναν καὶ τὸν κυρωτικὸν πόλεμον ¹⁰⁰.

5. Τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων καταργεῖ τὴν νομιμότητα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον εἰς τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν συμβληθέντων κρατῶν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν δὲν θέτει τὸν «πόλεμον ἐκτὸς νόμου» κατὰ τὴν ἀμερικανικὴν ἔκφρασιν, διότι τοῦτο θὰ συνεπήγετο ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐναντίον τοῦ προσφεύγοντος εἰς τὴν βίαν, τὴν στέρησιν «ὀλοκλήρου τῆς προστασίας τοῦ νομίμου καθεστῶτος τοῦ συγχρόνου πεπολιτισμένου κόσμου» ^{100α}, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος τῆς νομίμου ἀμύνης καὶ τῆς νομιμότητος τῶν κυρώσεων. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ ἐπιτιθέμενος θὰ ἐσπεύροτο παντὸς δικαιώματος ἀκόμῃ καὶ τοῦ δικαιώματος νὰ ἐπιταχυσθῇ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ πολέμου κανόνων τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Ἐγένετο δὲ γενικῶς ἀποδεκτὸν ὅτι ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου, τὸ ὅποιον παραμένει ἐν ἰσχύει ἐφόσον ὑπάρχουν περιπτώσεις πολεμικῆς δράσεως ἀμυντικοῦ ἢ συλλογικοῦ χαρακτῆρος. Ἄλλωστε ἡ ἀποφίς τῆς θέσεως «τοῦ πολέμου ἐκτὸς νόμου» οὐδόλως ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως καὶ πρὸς τὴν βούλησιν τῶν συμβαλλομένων. Ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου ἀφορᾷ τὸν πόλεμον, ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος, συνεπῶς πόλεμος μεταξὺ ἐνὸς ἐκ τῶν συμβληθέντων κρατῶν καὶ τρίτου παραμένει κατ' ἀρχὴν θεμιτός,

100. Erich, *Caractère juridique du Pacte de Paris*, R.D.I. et Sciences diplomatiques (1928).

100α. J. Shotwell *op. cit.* 35.

ἐνῷ διάφορον θὰ παρουσιάζετο τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ πόλεμος εἶχε τεθῇ «ἐκτὸς νόμου». Ἡ βούλησις τῶν συμβαλλομένων προκύπτει κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν ὅτι εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν δὲν περιλαμβάνονται ἡ νόμιμος ἄμυνα καὶ ἡ κατ' ἐντολὴν ἢ τῇ ἀδείᾳ τῆς Κ.Τ.Ε. πολεμικὴ ἐνέργεια, ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν κυρώσεων.

Διὰ τοῦ Συμφώνου θεσπίζεται εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνoῦς ἐννόμου τάξεως εἰς νέος κανὼν τοῦ θετικοῦ δικαίου : ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἡ κατάργησις τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτόν. Ἐνώπιον τοῦ νέου τούτου κανόνος, πᾶσα προγενεστέρα ἀντίθετος πρὸς αὐτόν διάταξις παύει ἰσχύουσα καὶ πᾶς θεσμὸς στήριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ἀρχῆς (δηλ. τῆς νομιμότητος τοῦ πολέμου) δέον ν' ἀναπροσαρμοσθῇ πρὸς τὴν νέαν διακηρυχθεῖσαν ἀρχήν ¹⁰¹.

Ἡ καταδίκη τοῦ πολέμου δὲν μεταβάλλει βεβαίως τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, τὰ αἷτια τὰ προκαλοῦντα τοὺς πολέμους ὑφίστανται πάντοτε, διενέξεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀξεῖαι ἀνακύπτουν καθημερινῶς μεταξὺ τῶν κρατῶν, αἱ πολιτικαὶ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἀντιθέσεις θέτουν εἰς ἀνταγωνισμόν τοὺς λαούς, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ Συμφώνου μετεβλήθη εἶναι ὅτι ὁ πόλεμος δὲν δύναται εἰς τὸ μέλλον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νόμιμον μέσον ἐπιδίωξεως τῶν διαφορῶν ἢ ἐπιβολῆς τῶν ἀπόψεων ἑνὸς κράτους. Ἐπίσης αἱ ἔννοιαί τῆς κυριαρχίας καὶ τῆς οὐδετερότητος, τὰ ζητήματα τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ *statu quo* καὶ τῶν συνθηκῶν καθὼς καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐλευθερίας τῶν θαλασσῶν, τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς, τῆς διεθνoῦς ἀσφαλείας καὶ τῶν κυρώσεων, δέον πάντα ταῦτα ν' ἀντιμετωπισθοῦν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς νέας ἀρχῆς : τῆς μὴ νομιμότητος τοῦ πολέμου.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων οὐδόλως παρεχώλυνε τὴν κήρυξιν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ Ο.Η.Ε., εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποῖου ὁ πόλεμος καταδικάζεται, ὡς θεσμὸς εἰς τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας σχέσεις.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων διακηρυχθεῖσα ἀρχὴ διατηρεῖ ὅλην τὴν νομικὴν αὐτῆς ἰσχύν εἰς τὰ πλαίσια τοῦ συγχρόνου διεθνoῦς καθεστῶτος, διότι ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος οὐδεμίαν νομικὴν ἐπίδρασιν ἔσχεν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς καταργήσεως τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς.

Κατὰ τὰ γενικῶς κρατοῦντα ἡ ἐπίδρασις τοῦ πολέμου ἐπὶ τῶν συνθηκῶν ἐξαρτᾶται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς φύσεως τῆς συμβατικῆς ὑποχρέωσιν. Καὶ ἡ μὲν συμβατικὴ βούλησις ρητῶς προκύπτει ἐν προκειμένῳ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ Συμφώνου ἐθεσπίσθη εἰς τὸ διηνεκές, ἄνευ καθορισμοῦ προθεσμίας ἢ τρόπου.

101. Molowsky, La Nature juridique du Pacte, εἰς Bulletin de l'Institut Intermediaire (1928).

καταγγελίας τῆς συμβάσεως. Τοῦτο ἐνισχύεται ἐπὶ πλέον ἐκ τῆς διατάξεως ὅτι ὁ παραβιάζων τὸ Σύμφωνον στερεῖται τῆς δυνατότητος ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὰς διατάξεις αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι παραμένουν πάντοτε δεσμευμένοι μεταξύ των παρὰ τὴν ἐκ μέρους ἐνὸς ἢ πλειόνων ἀθέτησιν τῆς συμβατικῆς ὑποχρεώσεως.

Ἄλλὰ καὶ ἡ φύσις τοῦ Συμφώνου καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀπορροεύσης ὑποχρεώσεως συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνωτέρω ἀπόψεως.

Τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων ἔλαβε τὴν μορφήν τῆς συλλογικῆς συμβάσεως. Διὰ τὰς συλλογικὰς συμβάσεις ὑπάρχει τεκμήριον ὅτι ἡ συμβατικὴ θέλησις ἀποβλέπει εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ κύρους τῶν συνθηκῶν μεταξύ τῶν ὑπογραψάντων, ἀναστέλλομένης τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν μεταξύ τῶν ἐμπολέμων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν¹⁰². Ἐνταῦθα τὸ τεκμήριον ἐνισχύεται ἐκ τῆς ὡς ἀνωτέρω βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων καὶ ἐκ τῆς εἰδικῆς φύσεως τῆς συμβατικῆς ὑποχρεώσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ ἰσχὺς τῆς συμβάσεως οὐδὲλως δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ μεταξύ ἐμπολέμων καὶ οὐδετέρων κρατῶν, βάσει τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ εἰδικῶς λόγῳ τοῦ ὅτι, ὡς ἀνωτέρω διεπιστώθη, ἡ ρήτρα *rebus sic stantibus* δὲν δύναται ἐν προκειμένῳ ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως νὰ θεωρηθῇ ἐξυπακουομένη εἰς τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων.

Διὰ τοῦ Συμφώνου ἐθεσπίσθη μία γενικὴ ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ἡ ὁποία δύναται μὲν νὰ παραβιασθῇ ὡς καὶ πᾶς κανὼν τοῦ θετικοῦ δικαίου, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ χάσῃ τὴν νομικὴν αὐτῆς ἰσχύν, πλὴν ἀντιθέτου γενικῆς συμφωνίας τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ὑπέγραψαν τὴν πράξιν, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει ὁ νέος συμβατικὸς κανὼν. Μάλιστα δέ, ἡ ἐπανεφαρμογὴ τοῦ κανόνος εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις μετὰ τὸν πόλεμον, ὑπὸ τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε., τείνει νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸν εἰς κανόνα διεθνῆ ἐθιμικοῦ δικαίου, ἡ ἰσχὺς τοῦ ὁποίου δύναται ν' ἀποβῇ ἀνεξάρτητος τοῦ κύρους τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία ἐθέσπισε τοῦτον.

102. I. Σπυρόπουλος, *Διεθνὲς Δημόσιον Δίκαιον*, σελ. 278. Rollin, op. cit. 209.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ι. Ο ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Ἡ διεθνὴς κοινωνία διέπεται σήμερον ἀπὸ τὸν καταστατικὸν Χάρτην τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, ὁ ὁποῖος ἐγένετο δεκτὸς εἰς Ἅγιον Φραγκῖσκον τὴν 26 Ἰουνίου 1945.

Ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ παρουσιάζει χαρακτῆρα μᾶλλον πολιτικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε., τοῦ ὁποῖου ὁ νομικὸς χαρακτήρ δεσπάζει τόσον εἰς τὴν διατύπωσιν ὅσον καὶ εἰς τὴν γενικὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν.

Ὁ Χάρτης ἀπαγορεύει κατ' ἀρχὴν τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον καὶ λαμβάνει τὰ ἀναγκαῖα προληπτικὰ καὶ κατασταλτικὰ μέτρα διὰ πᾶσαν περίπτωσιν πολέμου, ἐπιθέσεως, βίας ἢ ἀπειλῆς διαταράξεως τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ασφαλείας.

Ἡ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς γενικῆς ὁργανώσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Χάρτης δημιουργεῖ καὶ ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς συλλογικῆς ασφαλείας καὶ εἰς τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῶν κυρωτικῶν ἐνεργειῶν.

Ἡ ἰδέα τῆς καταδίκης καὶ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ πολέμου συνάγεται ἐκ τοῦ προοιμίου, τοῦ πρώτου κεφαλαίου τοῦ περιέχοντος τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τοῦ ὀγδόου κεφαλαίου τοῦ διαπραγματευομένου τὰς κυρώσεις.

α) Τὸ προοίμιον θέτει ὡς πρῶτον σκοπὸν τοῦ Ο.Η.Ε. τὴν ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου: «Ἡμεῖς οἱ λαοὶ τῶν Η.Ε. ἀποφασισμένοι, ὅπως σώσωμεν τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἀπὸ τὴν μάστιγα τοῦ πολέμου, ὅστις δις εἰς τὸ διάστημα τῆς γενεᾶς μας ἐπεσώρευσεν ἄρρητον θλῦσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα». Συνεπῶς ὁ πρῶτος ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς «μάστιγος τοῦ πολέμου». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ λέξις «πόλεμος» χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς «βίας», ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἄρθρ. 2 παρ. 4 τοῦ Χάρτου καὶ τῶν προκαταρκτικῶν συνομιλιῶν, αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τούτου. Ἐνταῦθα ὁ ὅρος «πόλεμος» δὲν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν τεχνικὴν νομικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν, ἀλλ' ὡς ἑκφρασις γενικῶς παραδεδεγμένη περιλαμβάνουσα πᾶσαν χρῆσιν ἐνόπλου βίας εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις.

Περαιτέρω εἰς τοὺς σκοποὺς, οἱ ὁποῖοι δικαιολογοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ο.Η.Ε. ἀναφέρεται ὅτι οἱ Λαοὶ τῶν Η.Ε. εἴμεθα ἀποφασισμένοι «νὰ ζῶμεν ἐν εἰρήνῃ μετ' ἀλλήλων», νὰ ἐνώνωμεν τὰς δυνάμεις μας πρὸς δια-

τυπώνει, θεωρουμένου ότι ή ύπαρξις όρισμῶν ὡς πρὸς τοῦτο θά ἀπετέλει κίνδυνον τόσον διὰ τὴν εἰρήνην ὅσον καὶ διὰ τὰ καλῆς πίστεως κράτη.

γ) Τὸ ἄρθρ. 2 παρ. 4 μεταξύ τῶν ἀρχῶν πρὸς τὰς ὁποίας δέον νὰ συμμορφοῦνται τὰ Μέλη ἀναφέρει : « Πάντα τὰ Μέλη θά ἀπέχων εἰς τὰς διεθνεῖς αὐτῶν σχέσεις τῆς ἀπειλῆς ἢ χρήσεως βίας εἴτε κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας οἰουδήποτε κράτους εἴτε καθ' οἰονδήποτε ἄλλον τρόπον ἀσυμβίβαστον πρὸς τοὺς σκοποὺς τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ».

Ἐκ τοῦ ἁρθρου τούτου συνάγεται α) ὅτι τὰ Μέλη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀπέχων τῆς χρήσεως βίας, γενικῶς εἰς τὰς διεθνεῖς αὐτῶν σχέσεις καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἀσυμβίβαστου πρὸς τοὺς ἀνωτέρω διατυπωμένους σκοποὺς τῶν Η.Ε. καὶ εἰδικῶς κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καὶ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Μελῶν. Συνεπῶς ὁ Χάρτης περιλαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἀπειλῆς ἢ τῆς χρήσεως βίας, ὡς ἀσυμβίβαστου πρὸς τὴν ιδιότητα Μέλους τοῦ Ο.Η.Ε. καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Χάρτου θεσπισόμενας ὑποχρεώσεις. β) ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις περιορίζεται εἰς τὰς μεταξύ Μελῶν σχέσεις, συνεπῶς δὲν ἐπεκτείνεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν κρατῶν, οὔτε εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Μητροπόλεως καὶ ἀποικίας, ἐκτὸς ἐὰν αἱ πολεμικαὶ πράξεις εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην προκαλοῦν διεθνεῖς συνεπείας αἱ ὁποῖαι θέτουν ἐν κινδύνῳ τὴν Εἰρήνην τοῦ κόσμου. γ) ὅτι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.Τ.Ε. τὸ ὁποῖον περιώριζε τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν « πόλεμον » ὁ Χάρτης μεταχειρίζεται τὴν λέξιν « βίαν » ὡς ἐπιτρέπουσαν εὐρυτέραν ἐφαρμογὴν, περιλαμβάνουσαν πᾶσαν ἔνοπλον ἐκδήλωσιν. Δέον πάντως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως « βία » σημαίνει ἔνοπλον βίαν, ἀποκλειομένης συνεπῶς τῆς οἰκονομικῆς ἢ ἄλλης βίας ἢ ὁποία δὲν χρησιμοποιοῖ ὕλικὰς δυνάμεις. Κατὰ λογικὴν συνέπειαν εἰς τὴν ἔνοπλον βίαν περιλαμβάνονται καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀντίποινα. Ἐπίσης ὁ Χάρτης ἀπαγορεύει εἰς τὴν ἀπειλὴν ἀσκήσεως βίας. Συνεπῶς οἰαδήποτε στρατιωτικὴ ἐπίδειξις ἀπειλητικῆς μορφῆς δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ο.Η.Ε. εἰς τὸν ὁποῖον διὰ τοῦ ἁρθρου 39 ἀναγνωρίζονται εὐρύτατα δικαιώματα προκειμένου νὰ ἐπέμβῃ, ὡσάκις ἀπειλεῖται ἡ Εἰρήνη. δ) ὅτι ἡ χρῆσις τῆς βίας ἀπαγορεύεται ἐφόσον εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τοὺς σκοποὺς, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Χάρτου. Πράγματι ὁ Χάρτης προβλέπει καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν βίαν θεωρεῖται νόμιμος. Οὕτω τὰ ἄρθρα 39—51 τοῦ Χάρτου ἀναφέρονται εἰς τὰ ληπτέα ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας μέτρα ἐν περιπτώσει ἀπειλῶν κατὰ τῆς εἰρήνης, διαταράξεως τῆς εἰρήνης καὶ ἐπιθετικῶν πράξεων καὶ εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται αἱ κυρώσεις καὶ ἡ νόμιμος ἀμυνα τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνα θά γίνῃ εἰς τὰ οἰκεία κεφάλαια.

Ἐν συμπεράσματι ὁ Χάρτης τῶν Η. Ε. ἐπαναλαμβάνει τὴν καταδίκην τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ παραίτησιν ἀναφερόμενος εἰς τὸν πόλεμον ὡς μέσον ἐθνικῆς πολιτικῆς ὑφ' ἣν ἔννοιαν τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων, δεδο-

μένου ότι ἀμφότεραι αἱ διεθνεῖς αὐται πράξεις ἀναγνωρίζουν τὸ θεμιτὸν τῶν κυρώσεων καὶ τῆς νομίμου ἀμύνης. Ὁ Χάρτης τῶν Η. Ε. παρουσιάζει ἐναντι τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἀναμφισβήτητον πρόοδον κυρίως εἰς δύο σημεῖα α) εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς λέξεως «πόλεμος» διὰ τῆς λέξεως «βίας» καὶ β) εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐνὸς συστήματος ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Βεβαίως τὸ σύστημα τοῦ Χάρτου τῶν Η. Ε. παρουσιάζει δύο βασικὰς ἐλλείψεις α) ὅτι παρὰ τὴν διακηρυχθεῖσαν (ἄρθ. 2 παρ. 3) ὑποχρέωσιν διακανονισμοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν δι' εἰρηνικῶν μέσων δὲν θεσπίζεται ὁ θεσμὸς τῆς ἀναγκαστικῆς διαιτησίας, ὁ ὁποῖος καὶ μόνον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ ὅπωςδῆποτε τὸν ὀριστικὸν διακανονισμὸν τῶν πάσης φύσεως διεθνῶν διαφορῶν καὶ β) παρὰ τὴν θέσπισιν ἐνὸς συστήματος κυρώσεων ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος καὶ μάλιστα στρατιωτικῆς φύσεως, ὑπάρχει πάντοτε κίνδυνος παραλύσεως ὁλοκλήρου τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ τῆς μὴ ἐπιτεύξεως τῆς ἀπαιτουμένης πλειοψηφίας εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ τῆς προβολῆς ἐκ μέρους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τοῦ veto ¹⁰⁴.

II. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΣΥΜΦΩΝΑ

Ἡ διεθνὴς πρακτικὴ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Κ.Τ.Ε. ἐνεκαίνιασε τὴν πολιτικὴν τῶν περιφερειακῶν ἢ εἰδικῶν συμφώνων καὶ τοῦτο διότι τὰ σύμφωνα ταῦτα ἀνταπεκρίνοντο εἰς ὠρισμένην γεωγραφικὴν ἢ πολιτικὴν ἀνάγκην, ἐκφράζοντα συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῆς διεθνοῦς ὀργανώσεως βάσει τῶν ἰδεῶν τῆς περιφερειακῆς καὶ ὁμοσπονδιακῆς ὀργανώσεως.

Ὁ Χάρτης τῶν Η. Ε. ἔκρινε σκόπιμον ὅπως ἐνσωματώσῃ ὀργανικῶς τὰς διαφόρους τοπικὰς ὀργανώσεις, ἐναρμονίζων αὐτὰς πρὸς τὰς γενικὰς διατάξεις αὐτοῦ καὶ θέτων τὴν δρᾶσιν αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἐλεγχον καὶ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας.

1. Τὰ ἄρθ. 52—54 περιλαμβάνουν τὰς ἀκολούθους διατάξεις : α) τὴν διακήρυξιν τῆς ἀρχῆς τοῦ συμβιβαστοῦ τῶν τοπικῶν συμφωνιῶν ἢ ὀργανώσεων πρὸς τὸν Χάρτην, ἐφόσον αὐταὶ εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν Η. Ε. β) τὰ κράτη δέον νὰ ἐπιδιώκουν διὰ μέσου τῶν τοπικῶν ὀργα-

104. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας (ἄρθ. 27) ἐπὶ ζητημάτων διαδικασίας λαμβάνονται διὰ τῆς συμφώνου ψήφου ἐπὶ ἐνδεκα μελῶν. Ἐφ' ὅλων τῶν ἄλλων ζητημάτων αἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται διὰ τῆς συμφώνου ψήφου ἐπὶ πέντε μελῶν, συμπραττουσῶν τῶν ψήφων τῶν μονίμων μελῶν, ἤτοι τῶν 5 Μεγάλων Δυνάμεων, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ψηφοφορίαν ὁ διάδικος ἐν περιπτώσει ἐρεῦνης διαφορᾶς τινος ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἢ τῶν τοπικῶν ὀργανώσεων (ἄρθ. 52 παρ. 3).

νώσεων ἢ συμφωνιῶν τὴν διευθέτησιν τῶν τοπικῶν διαφορῶν, τὸ δὲ Συμβούλιον νὰ ἐνθαρρύνῃ τοῦτο, χωρὶς βεβαίως νὰ θίγωνται τὰ ἐκ τῶν ἀρθ. 34 καὶ 35 δικαιώματα αὐτοῦ. γ) τὸ Συμβούλιον δύναται νὰ χρησιμοποιοῖ τοιαύτας τοπικὰς ὁργανώσεις διὰ τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων ἐξαναγκασμοῦ λαμβανομένων ὑπ' αὐτοῦ. Οὐδεμία ὁμως ἐξαναγκαστικὴ ἐνέργεια ὑπὸ τῶν τοπικῶν ὁργανώσεων δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἀνευ τῆς ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ Συμβουλίου, πλην διὰ τὰ τέως ἐχθρικὰ κράτη, καὶ δ) τὸ Συμβούλιον θὰ τηρῇται ἐνήμερον περὶ πάσης λαμβανομένης ἢ μὴ μελετημένης ἐνεργείας βάσει τῶν τοπικῶν συμφωνιῶν ἢ ὑπὸ τῶν τοπικῶν ὁργανώσεων.

Οὕτω τὰ τοπικὰ σύμφωνα ἢ αἱ περιφερειακαὶ ὁργανώσεις καθίστανται διὰ τοῦ Χάρτου βοηθητικὰ ὄργανα τοῦ Ο.Η.Ε. λειτουργοῦντα ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτοῦ.

2. Μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. ὑπεγράφησαν πλεῖστα ὅσα διμερῆ ἢ περιφερειακὰ σύμφωνα. Ἡ πρωταρχικὴ αἰτία τῆς πληθώρας τοιούτων συμφώνων ἐγκεῖται εἰς τὸν φόβον, ὃ ὅποιος ἐδημιουργήθη μεταξὺ τῶν κρατῶν, ἀφ' ἐνὸς μὲν περὶ τῆς πιθανότητος παραλύσεως τοῦ συστήματος τῶν Η. Ε., διὰ τῆς μὴ ἐπιτεύξεως τῆς ἀπαιτουμένης πλειοψηφίας καὶ τῆς προβολῆς τοῦ veto, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς προβλέψεως περὶ παροχῆς θετικῶν ἐγγυήσεων ἐκ μέρους κρατῶν ἐχόντων συγγενῇ πολιτικὰ συμφέροντα.

Α) Σύμφωνα ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἐγγύησιν ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ὑπὸ τρίτου.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνεται α) ἡ συνθήκη συμμαχίας μεταξὺ Μεγάλης Βρετανίας καὶ Γαλλίας, ὑπογραφεῖσα εἰς Δουνκέρκην τὴν 4 Μαρτίου 1947, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἀναλάβουν ὑποχρέωσιν ἀμοιβαίας βοήθειας ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Γερμανίας¹⁰⁵.

β) Ἡ συνθήκη φιλίας, συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως μεταξὺ Φινλανδίας καὶ Ε.Σ.Σ.Δ. ὑπογραφεῖσα τὴν 6ην Ἀπριλίου 1948 διὰ τῆς ὁποίας εἰδικῶς ἡ Φινλανδία ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀμυνθῇ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς κατὰ πάσης ἐπιθέσεως καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Ἐν προκειμένῳ ἡ Φινλανδία δὲν ἔχει μόνον δικαίωμα ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσιν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν Σοβιετικὴν βοήθειαν. Ἡ ρήτρα αὕτη σπανίως συναντᾶται καὶ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν προστασίαν τοῦ παρέχοντος τὴν ἐγγύησιν.

γ) Ἡ διεθνὴς Πράξις τοῦ Chapultepec ὑπογραφεῖσα εἰς Μεξικὸν τὴν 5 Μαρτίου 1945 μεταξὺ τῶν ἀμερικανικῶν κρατῶν, διακηρύσσει τὴν ἀλληλεγγύην

105. Revue Hellenique, Du Droit International (1948).

τῶν συμβαλλομένων κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἢ προσβολῆς τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἡ πρᾶξις αὕτη προσδιορίζει καὶ τὰς περιπτώσεις τῆς ἐπιθέσεως : «πᾶσα πρᾶξις εἰσβολῆς κατὰ τοῦ ἐδάφους ἑνὸς κράτους, διὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἄλλου κράτους, συνοδευμένη διὰ τῆς παραβιάσεως τῶν συνόρων, τὰ ὅποια ἔχουν προσδιορισθῇ διὰ συνθήκης καὶ διὰ τοπικῆς συμφωνίας θεωρεῖται ἀποτελοῦσα πρᾶξιν ἐπιθέσεως». Ὁ ὁρισμὸς αὐτὸς στηριζόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς ὕλικά κριτήρια δὲν φαίνεται ἀπολύτως ἱκανοποιητικὸς, ὥς μὴ καλύπτων ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐπιθέσεως, ὑπὸ τὰς συγχρόνους μεθόδους ἀσκήσεως βίας.

δ) Τὸ Σύμφωνον τῶν «πέντε» τῶν Βρυξελλῶν, ὑπογραφὲν τὴν 17 Μαρτίου 1948 μεταξύ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Κρατῶν τῆς Benelux τὸ ὅποιον θεσπίζει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως (ἄρθ. 4) συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 51 τοῦ Ο.Η.Ε., καὶ περιλαμβάνει ὥς ἐγγυήσιν τὴν παροχὴν ἀμέσου βοηθείας πάσης φύσεως, ἀκόμη καὶ στρατιωτικῆς.

ε) Τὸ Σύμφωνον ἀμοιβαίας βοηθείας μεταξύ πέντε μόνων κρατῶν τοῦ Ἀραβικοῦ Συνδέσμου, τὸ ὅποιον συνεπλήρωσε τὸ καταστατικὸν τῶν Ἀραβικῶν κρατῶν τοῦ 1945, δι' οὗ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως προεβλέπετο (ἄρθ. 6) ἡ σύγκλησις τοῦ Συμβουλίου, καλουμένου νὰ ἀποφανθῇ ὁμοφώνως ὥς πρὸς τὴν χορήγησιν βοηθείας εἰς τὸ θῦμα ἀδίκου ἐπιθέσεως ¹⁰⁶.

Εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις περὶ ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ ἐγγυήσεως, μεταξύ τῶν συμβαλλομένων ἐξυπηρετοῦτο ἡ ἀρχὴ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τὰς μεταξύ αὐτῶν σχέσεις.

Β) Σύμφωνα παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου.

α) Τὸ σύμφωνον τῆς Ἑνώσεως τῶν ἀραβικῶν κρατῶν ὑπογραφὲν εἰς Κάιρον τὴν 22 Μαρτίου 1945 εἰς τὸ ἄρθρ. 5 ἀπηγόρευε, εἰς τὰς μεταξύ αὐτῶν σχέσεις, τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον καθὼς καὶ πᾶσαν πρᾶξιν βίας. Ἐθεσπίζετο καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν, πλὴν ὅμως προεβλέποντο ἐξαιρέσεις ὥς πρὸς τὰ ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν κυριαρχίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῶν κρατῶν—μελῶν τῆς Ἑνώσεως. Ἐπὶ πλέον ἡ λύσις τῆς διαφορᾶς δὲν ἦτο πάντοτε ἐξησφαλισμένη, ἐφόσον δὲν προεβλέπετο ὥς ἔσχατον μέσον ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν ἀναγκαστικὴν διαιτησίαν.

Ἡ Ἀραβικὴ Ἑνωσις παρουσίαζε πλείστας ἐλλείψεις αἱ ὁποῖαι οὐσιαστικῶς ὠδήγησαν εἰς τὴν χαλάρωσιν τῶν δεσμῶν αὐτῶν, τόσον διὰ τῆς ὑπογραφῆς μεταξύ πέντε κρατῶν τοῦ Συμφώνου ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως, ὅσον καὶ διὰ τῆς διαφόρου ἀκολουθηθείσης πολιτικῆς εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ Ἰσραήλ.

β) 'Ο Χάρτης τῶν Κρατῶν τῆς Ἀμερικῆς ὑπογραφεῖς ἐν συνεχείᾳ τῆς IX Παναμερικανικῆς Διασκεύσεως εἰς Bogota κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1948 ὁ ὁποῖος, μεταξύ ἄλλων, διεκήρυσσε τὰς ἀκολούθους ἀρχάς : α) Τὴν καταδίκην τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου καὶ τὴν δῆλωσιν ὅτι οἰαδήποτε νίκη ἐπιτευχθεῖσα δι' ἀθεμίτου ἐπιθέσεως οὐδόλως δημιουργεῖ δικαιώματα. β) ὅτι πᾶσα ἐπιθεσις ἐναντίον ἀμερικανικοῦ κράτους ἀποτελεῖ ἐπίθεσιν ἐναντίον ὅλων τῶν ἄλλων ἀμερικανικῶν κρατῶν καὶ γ) ὅτι τὰ συμβαλλόμενα μέρη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν εἰς τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις νὰ μὴ προσφύγουν εἰς τὸν πόλεμον, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τῆς νομίμου ἀμύνης.

Ἡ Παναμερικανικὴ Ἐνωσις ἐμφανίζεται σήμερον ὡς ἡ ἀρτιωτέρα περιφερειακὴ ὀργάνωσις. Εἰς τὰς μεταξύ τῶν μελῶν αὐτῆς σχέσεις ἡ βία ἐστὲρ ῥῆθη ἤδη τῆς πάσης νομιμότητος, τὰ ἀποτελέσματα ταύτης οὐδέποτε ἀναγνωρίζονται θεωρούμενα ἄκυρα καὶ μηδέποτε ὑπάρξαντα, αἱ δὲ θεσπιζόμεναι εἰρηνικαὶ διαδικασίαι ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεταξύ κρατῶν—μελῶν ἀναφυομένων διαφορῶν.

Γ) Ἡ Συνθήκη τοῦ Βορείου Ἀτλαντικοῦ ὑπογραφεῖσα τὴν 4 Ἀπριλίου 1949 ἐπὶ τῇ βάσει γεωγραφικῶν καὶ μᾶλλον πολιτικῶν κριτηρίων, συμπληροῖ τόσον τὸν Χάρτην τῶν Ε.Η. ὅσον καὶ τὸν Χάρτην τῶν Ἀμερικανικῶν Κρατῶν.

Ἡ συνθήκη αὕτη ἀφοῦ ἀποδέχεται τὰς ἀρχὰς περὶ διατηρήσεως τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ περὶ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν μεταξύ τῶν συμβαλλομένων μερῶν διαφορῶν, θεσπίζει εἰς τὸ ἄρθρον 1ον : τὰ μέρη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν «ν' ἀπέχουν εἰς τὰς μεταξύ αὐτῶν διεθνεῖς σχέσεις ἀπὸ τοῦ νὰ προσφεύγουν εἰς τὴν ἀπειλὴν ἢ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς βίας καθ' οἷον—δήποτε τρόπον ἀσυμβίβαστον πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ Ο.Η.Ε.». Ἐν συνεχείᾳ ἡ συνθήκη θεσπίζει τὴν ὑποχρέωσιν ἀμοιβαίας βοήθειας ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐπιτιθεμένου καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ κράτους—θύματος ἀδίκου ἐπιθέσεως. Τέλος ἡ συνθήκη προβλέπει εἰδικὰ ὄργανα πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως καθὼς καὶ τὴν δημιουργίαν κοινοῦ στρατιωτικοῦ Ἐπιτελείου¹⁰⁷.

Ἡ Βορειο—Ἀτλαντικὴ Συνθήκη ἐμφανίζεται ὡς ἡ τελειότερα τοπικὴ ὀργάνωσις, πέραν τῶν καθαρῶς γεωγραφικῶν κριτηρίων, εἰς ἀνωτέραν δὲ μορφήν καὶ ἀπὸ τὸ Πρωτόκολλον τῆς Γενεύης, ἀλλὰ εἰς περιωρισμένην βεβαίως ἑκτασιν.

Αἱ τοπικαὶ ἢ περιφερειακαὶ ὀργανώσεις ἀποβλέπουν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῆς γενικῆς ὀργανώσεως τοῦ Ο.Η.Ε., ἐπίσης δὲ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ἀντιστοίχων δυνάμεων ἰσορροπίας διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Εἰρήνης.

Τρεῖς εἶναι αἱ σπουδαιότεραι τοπικαὶ περιφερειακαὶ ὀργανώσεις, ἡ Πανα-

107. Revue Belge, Les Relations Internationales (1949).

μερικανική "Ενωσις, τὸ Βορειο-Ἀτλαντικὸν Σύμφωνον καὶ αἱ σχέσεις αἱ ὑφιστάμεναι μεταξύ τῶν κρατῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Εὐρώπη ἀγωνίζεται νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἐνότητά της καὶ νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν μορφήν της. Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐνωσιν ἐγένετο ἤδη διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συμφώνου τῶν Βρυξελλῶν καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου. Ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς ἡ Εὐρώπη πάντως εὐρίσκεται εἰς μεγάλην καθυστέρησιν ἔναντι τῶν ἄλλων περιφερειακῶν συγκροτημάτων¹⁰⁸.

Ἀσχέτως ὅμως τῆς πολιτικῆς αἰτίας, ἡ ὁποία ἐπιτείνει τὸν διαχωρισμὸν τοῦ κόσμου εἰς περιφερειακὰς ὁργανώσεις, γεγονὸς παραμένει ὅτι ἡ ὁμοσπονδιακὴ ὁργάνωσις τῆς διεθνοῦς κοινωνίας ἀνταποκρίνεται περισσότερον πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δυνατότητας τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Ἡ ἔλλειψις ταύτης μοιραίως ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀναρχίαν ἢ εἰς τὴν ἐπιβολὴν διευθυντηρίου τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, εἰς βάρος τῆς δημοκρατίας κατὰ τὰς μεταξύ τῶν κρατῶν σχέσεις.

Ἡ ἐπιτυχία πάσης διεθνοῦς ὁργανώσεως ἐδράζεται ἐν τέλει ἐπὶ τῆς κοινῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν. Ὁ σχηματισμὸς ἐνιαίας συνειδήσεως προϋποθέτει ἀνάλογον ἐπίπεδον πολιτισμοῦ, ἰδίαν ἀντίληψιν περὶ ἐλευθερίας καὶ συγγενές οἰκονομικὸν σύστημα. Σχηματισμὸς τοιαύτης συνειδήσεως ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος τοῦλάχιστον πρὸς τὸ παρὸν παραμένει ἀνέφικτος. Οὕτω παγκόσμιος ὁργάνωσις ἐπὶ δημοκρατικῶν βάσεων δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκόμη πρὸς τὰς ἀντικειμενικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς. Ἀντιθέτως ἡ ὁμοσπονδιακὴ ὁργάνωσις διὰ διαφόρων βαθμίδων παραμένει ὡς ἡ μόνη μορφή κοινωνικῆς ὁργανώσεως ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς ἐπιπέδου, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας θὰ εὕρισκετο παγκόσμιον ὄργανον, ὡς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας τοῦ Ο.Η.Ε., τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ὁ συντονιστής, ὁ ρυθμιστὴς καὶ ἐν ἀνάγκῃ ὁ διαιτητής, τῶν διαφόρων περιφερειακῶν ὁργανώσεων ἐπὶ τῶν ζητημάτων τῶν γενικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Ἡ ὁμοσπονδιακὴ ὁργάνωσις ἀποτελεῖ τὸν ἀναγκαῖον σταθμὸν τῆς πορείας πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἀνθρωπότητος.

III. ΑΝΤΙΠΟΙΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Παραμένει πρὸς ἐξέτασιν τὸ ζήτημα τῆς νομιμότητος τῶν ἀντιποίνων στρατιωτικῆς φύσεως εἰς τὰ πλαίσια τοῦ συγχρόνου νομικοῦ καθεστῶτος τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

Τὰ ἀντίποινα εἶναι μέτρα καταναγκασμοῦ διαφόρου ἐκτάσεως καὶ σημασίας, τὰ ὁποῖα συνεπάγονται ζημίας, καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν μὲν παράβασιν τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἀλλὰ λαμβάνονται πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως τὸ

108. J. Y e p e s, Les accords régionaux, R. de C.A.D.I.H. 1947—49.

κράτος ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἀσχοῦνται ἐξαναγκασθῇ εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν διεθνῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων. Τὰ μέτρα ταῦτα ποικίλλουν, ἀρχόμενα ἀπὸ τὴν κατάσχεσιν, ἢ τὴν ἀπέλασιν τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ φθάνοντα μέχρι μέτρων πολεμικοῦ χαρακτῆρος ὅπως ὁ βομβαρδισμὸς πόλεων, ἢ προσωρινὴ κατάληψις ἐδάφους καὶ ἢ ἐν εἵδει ἐνεχύρου κατάληψις τμήματος ξένης χώρας.

Ἡ χρῆσις τῶν ἀντιποίνων πάσης φύσεως ἐθεωρεῖτο ὡς νόμιμος ἐνέργεια στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς νομίμου ἀμύνης, ἐφόσον ἢ προσφυγὴ εἰς τὰ μέτρα ταῦτα ἐγένετο συνεπείᾳ εἴτε παραβιάσεως διεθνοῦς κανόνος, εἴτε προσγενομένης ζημίας ἢ ὕβρεως καὶ ἀφοῦ ἐξηντλοῦντο πάντα τὰ νόμιμα ἐνδिका μέσα, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐννόμου τάξεως.

Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Κ.τ.Ε., τὸ πρῶτον προεβλήθη τὸ ζήτημα τῆς νομιμότητος τῶν ἀντιποίνων ἐν σχέσει πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συμφώνου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς καταλήψεως διὰ βομβαρδισμοῦ τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν.

Ὁ Ἰταλὸς ἀντιπρόσωπος ὑπεστήριξεν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε., ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Κερκύρας δὲν ἀποτελεῖ πρᾶξιν πολέμου, ἀλλὰ «ἀπλῶς μέτρον εἰρηνικὸν καὶ προσωρινόν», συμβιβάζομενον πρὸς τὰς γενικὰς ἀρχὰς περὶ ἀντιποίνων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ ἀποβλέπον εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς προσγενομένης ἀδικίας καὶ ὅτι τὸ Συμβούλιον τυγχάνει ἀναρμόδιον νὰ ἐπιληφθῇ τῆς διαφορᾶς διότι «ἀπειλὴ πολέμου καὶ παράβασις τοῦ Συμφώνου δὲν ὑπάρχει» ἀφοῦ διὰ νὰ ὑπάρχῃ πόλεμος δεόν τοῦλάχιστον εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἀντιπάλων νὰ ὑπάρχῃ ἡ βούλησις τοῦ πολέμου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν.

Διαπρεπεῖς νομομαθεῖς ὑπεστήριξαν τὴν ἄποψιν ταύτην καθ' ἣν τὰ ἄρθρα 12 καὶ 15 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. δὲν ἀντιτίθενται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀντιποίνων, τὰ ὁποῖα «αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν σημαίνουν παράβασιν τοῦ Συμφώνου» ἂν καὶ δύνανται νὰ προκαλέσουν ταύτην, καὶ ὅτι τὰ δύο ἀνωτέρω ἄρθρα «οὐδόλως περιέχουν ἀπαγόρευσιν τῶν ἀντιποίνων, ἀποφαίνονται δὲ μόνον κατὰ τοῦ πολέμου»¹⁰⁹.

Ἡ νομικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Συμβούλιον παρέπεμψε πρὸς γνωμοδότησιν τὸ θέμα ἀπεφάνθη ὅτι «τὰ μέτρα ἐξαναγκασμοῦ τὰ ὁποῖα δὲν προορίζονται ν' ἀποτελέσουν πράξεις πολέμου δύνανται νὰ εἶναι συμβιβαστὰ ἢ μὴ μετὰ τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 12—15 τοῦ Συμφώνου καὶ ἀνήκει εἰς τὸ Συμβούλιον τὸ ὁποῖον ἐπελήφθη τῆς διαφορᾶς ν' ἀποφασίσῃ ἀμέσως, λαμβάνον ὑπ' ὄψιν τὰς συνθήκας καὶ τὴν φύσιν τῶν μέτρων τούτων, ἐὰν πρέπει νὰ συστήσῃ τὴν ἐξακολούθησιν ἢ τὴν κατάπαυσιν αὐτῶν». Ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς γνωμοδοτήσεως ταύτης προκύπτει ὅτι οἱ νομομαθεῖς τῆς Κ.τ.Ε. ἀπέφυγον νὰ λάβουν σαφῆ θέσιν ἐπὶ τοῦ προκύψαντος ζητήματος, ἀρκεσθέντες

109. S t r u p p, L'incident de Janina, Revue Général (1924). Λ α μ π ῖ ρ η, Τὸ Ἑλληνοἰταλικὸν ἐπεισόδιον ἀπὸ ἀπόψεως διεθνοῦς δικαίου εἰς «Δικαιοσύνην» (1924).

μόνον εἰς τὸ νὰ τονίσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Συμβουλίου ὅπως διατάξῃ τὴν κατά-
 παυσιν τῶν μέτρων τούτων.

Ἡ γνώμη αὕτη—γνώμη σκοπιμότητος—τυγχάνει νομικῶς ἀπαράδεκτος.
 Ἡ προσφυγὴ εἰς ἀντοίποινα στρατιωτικῆς φύσεως, μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς
 Κ.τ.Ε., παραμένει θεμιτὴ μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας παρα-
 μένει ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Συμφώνου θεμιτὴ καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πό-
 λεμον. Τὰ ἄρθρα 11, 12 καὶ 15 τοῦ Συμφώνου ρητῶς ἀναφέρουν ὅτι πᾶσα
 αἰτία παραβιάσεως ἢ συγκρούσεως δέον νὰ φέρεται ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου.
 Συνεπῶς οὐδεμία πρᾶξις μονομερῆς, ἐχθρικοῦ χαρακτῆρος εἶναι ἐπιτρεπτή
 πρὶν ἢ ἐφαρμοσθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου θεσπιζομένη διαδικασία. Ὁ Πολίτης
 ὑποστηρίζων τὴν θέσιν ταύτην προσθέτει ἀδχι μόνον διότι τὰ ἀντίποινα ἀπο-
 τελοῦν ἀπειλὴν παραβιάσεως τῆς Εἰρήνης, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ ἰδίως διότι,
 κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ κοινοῦ δικαίου, ἡ προβλεπομένη διαδικασία ἀφαιρεῖ ἀπὸ
 τὰ ἀντίποινα τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς καταστάσεως ἀνάγκης, ὁ ὁποῖος καὶ
 μόνον δύναται νὰ δικαιολογήσῃ αὐτά. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καθίσταται ἔτι
 ἰσχυρότερον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἀνωτέρω διαδικασία δὲν εἶναι προαιρε-
 τικὴ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιβάλλεται εἰς τὰ Μέλη τῆς Κ.τ.Ε. ¹¹⁰.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Πολίτης ἀποκρούων τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ ἐπὶ ἐνεχύρῳ κατά-
 ληψις ἐνὸς ἐδάφους εἶναι πρᾶξις συμβιβαστὴ μὲ τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.τ.Ε.
 προσθέτει : «Ἡ διὰ τῆς βίας ἀφαίσεις τμήματος ξένου ἐδάφους ὡς ἐγγύησις
 διὰ τὴν καταβολὴν χρέους, τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ ὁποίου διακηρύσσει
 ἄνευ ἐλέγχου μόνη τῆς μία Πολιτεία, ἀποτελεῖ τὴν πλέον χαρακτηριστικὴν
 μορφήν τῆς νομικῆς ἀναρχίας, ἡ ὁποία δύναται μὲν νὰ εἶναι ἀνεκτὴ εἰς ἐπο-
 χὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οὐδεμία κοινωνικὴ ὀργάνωσις ὑφίσταται ἀλλὰ δὲν εἶναι
 δυνατόν νὰ θεωρῇται ἀνεκτὴ εἰς τὰ πλαίσια τῆς Κ.τ.Ε. Ἡ λῆψις ἐνεχύρου
 εἶναι πρᾶξις περιττὴ καὶ ἀθέμιτος. Περιττὴ μὲν, διότι εἰς τοὺς κόλπους τῆς
 Κ.τ.Ε. προβλέπονται σύνολον διαδικασιῶν τὰς ὁποίας δὲν δύναται τις νὰ τὰς
 παραγκωνίσῃ ὡς ἀτελεσφόρους, πρὶν ἢ δοκιμάσῃ αὐτάς. Ἀθέμιτος δέ, διότι
 στηρίζεται εἰς τὴν ιδέαν τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ἡ ὁποία δὲν συμβιβάζεται πρὸς
 τὴν διὰ τοῦ ἄρθ. 12 ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν περὶ παραπομπῆς εἰς τὴν προ-
 βλεπομένην εἰρηνικὴν διαδικασίαν, πάσης διαφορᾶς δυναμένης νὰ ἐπιφέρῃ
 ρῆξιν».

Οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ἀκόμη νὰ στηρίξουν τὴν νομιμότητα τῶν ἀντι-
 ποίνων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς Κ.τ.Ε. εἶναι, ἡ μὴ κατάργησις γενικῶς τοῦ
 πολέμου, ὡς θεσμοῦ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν Μελῶν σχέσεις καθὼς καὶ ἡ μὴ
 ἐξασφάλις ἐπιλύσεως δι' εἰρηνικῶν μέσων πάσης φύσεως ἀναφυομένης δια-

110. Politis, Les représailles entre États membres de la S.d.N., Rev. Générale (1924). Brière, L'évolution de la doctrine et la pratique en matière des représailles, R. de C.A.D.I.H. 1928—29.

φορᾶς. Ἐφόσον ὁ πόλεμος παρέμενεν ἔστω καὶ κατ' ἐξαίρεσιν θεμιτὸς καὶ ἡ μὴ ἐπίλυσις ὠρισμένων διαφορῶν ἐπέτρεπεν ἐν τέλει τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον, ἔπεται ὅτι καὶ ἡ χρῆσις ἡπιωτέρου μέτρου, ὡς τὰ στρατιωτικὰ ἀντίποινα, ἀνεγνώριζετο ὡς θεμιτή.

Ἡ νομιμότης, ὅμως, τῆς χρήσεως τῶν ἀντιποίνων, ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν εἰρηνικῶν διαδικασιῶν, δὲν ἡδύνατο νὰ εὐσταθῇ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια συνεδέοντο δι' εἰδικῶν περιφερειακῶν ἢ τοπικῶν συμφώνων, αἱ διατάξεις τῶν ὁποίων προέβλεπον ρητῶς τὴν καταδικην ὄχι μόνον τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ πάσης πράξεως βίας, ὡς ἡ ἐπίθεσις, ἡ εἰσβολή, ἡ πᾶσα ἐνέργεια στρατιωτικῆς φύσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ μεταξὺ τῶν κρατῶν τὰ ὅποια συνεδέοντο διὰ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκρηύξεως τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς ¹¹¹.

Πράγματι, τὰ κράτη τὰ συνδεόμενα διὰ τοπικῶν συμφώνων, ὡς αἱ Συμφωνίαι τοῦ Λοκάρνο, τὸ Βορειο—Ἀτλαντικὸν Σύμφωνον κ.τ.λ., αἱ διατάξεις τῶν ὁποίων περιελάμβανον ὑποχρεώσεις, περὶ μὴ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, καὶ γενικώτερον εἰς τὴν βίαν καθὼς καὶ περὶ ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως εἰς περίπτωσιν «ἐπιθέσεως ἢ προσβολῆς» ὑπὸ τρίτου, οὐδόλως δύνανται νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν νομιμότητα τῶν ἀντιποίνων στρατιωτικῆς φύσεως χωρὶς νὰ παραβιάζουν τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως, ἡ ὁποία ἐπεκτείνεται εἰς πᾶσαν πρᾶξιν βίας. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἡ χρῆσις ἀντιποίνων δὲν ἀποτελεῖ τίποτε περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον εἰμὴ πρᾶξιν βίας, ἐκδηλουμένην μάλιστα διὰ στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν φύσεως καθαρῶς πολεμικῆς.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ κράτη, τὰ δεσμευόμενα ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπαγορεύει κατὰ τρόπον γενικὸν καὶ ὀριστικὸν τὴν προσφυγὴν εἰς πάντα «ἐθνικὸν» πόλεμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ θεσπίζει τὴν ἀρχὴν τῆς δι' εἰρηνικῶν μέσων ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν. Ἐκ τῆς διπλωματικῆς μάλιστα ἀλληλογραφίας προκύπτει κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν ὅτι κατὰ ρητὴν βούλησιν τῶν συμβαλλομένων ἢ λέξεις «πόλεμος» δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἐν προκειμένῳ ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτῆς ἔννοian, ἀλλ' ὑπὸ ἔννοian εὐρυτέραν περιλαμβάνουσιν πᾶσαν πολεμικὴν πρᾶξιν καὶ συνεπῶς καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀντίποινα. Ἡ ἀποψις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθ. 2, τὸ ὁποῖον θεσπίζει τὴν προσφυγὴν εἰς εἰρηνικά μέσα, διὰ τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν καὶ τὸ ὁποῖον δὲν κάμνει ἀντιδιαστολὴν μεταξὺ «εἰρηνικῶν μέσων» καὶ «πολέμου», ἀλλ' ἀντιθέτως χρησιμοποιοῦν ἀρνητικὴν διατύπωσιν, διαστέλλει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ «εἰρηνικά μέσα» τὰ ὅποια καὶ μόνον παραμένουν θεμιτὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ μὴ εἰρηνικά μέσα, εἰς τὰ ὅποια κατὰ παράδοσιν περιλαμβάνονται ὁ πόλεμος καὶ τὰ μέτρα ἡσσοῦς βίας, ἥτοι τὰ ἀντίποινα, ἅτινα ἐπομένως εἶναι νομικῶς ἀπαράδεκτα.

111. S. Calogeropoulos—Stratis, L'incident Greco-Italien de 1923, Revue Balkanique (1926).

Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Ο.Η.Ε. ἡ νομιμότης τῶν ἀντιποίνων δὲν δύναται οὐδὲ καὶ νὰ συζητηθῇ. Ὅχι μόνον τὸ πνεῦμα ἀλλὰ καὶ τὸ γράμμα τοῦ Χάρτου ἀποκλείει τὴν προσφυγὴν εἰς μέσα βίας οἰασδῆποτε μορφῆς. Τὸ προοίμιον ἀναφέρει «ἡ ἐνόπλιος βία μὴ χρησιμοποιεῖται εἰμὴ ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι», τὸ δὲ ἀρθ. 2 «Τὰ Μέλη θ' ἀπέχωνσι... πάσης ἀπειλῆς ἢ χρήσεως βίας», τέλος δὲ αἱ κυρώσεις ἐφαρμόζονται ἐν περιπτώσει «ἀπειλῆς τινος κατὰ τῆς Εἰρήνης, διαταράξεως τῆς εἰρήνης ἢ ἐπιθετικῆς πράξεως» (Ἀρθ. 39). Ἐφ' ὅσον ὁ Χάρτης τῶν Η. Ε. ἐγκαταλείπει τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως «πόλεμος» καὶ ἀντιθέτως χρησιμοποιεῖ τὰς λέξεις βία, ἐπίθεσις κ.τ.λ. οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ἐμφυλοχωρήσῃ, ὥς πρὸς τὸ ἀθέμιτον τῶν ἀντιποίνων, δεδομένου ὅτι ὁ Χάρτης κηρύσσει καὶ τὴν ἀπειλὴν ἀκόμη τῆς βίας παράνομον ¹¹².

Ἡ προσήλωσις εἰς τὴν κλασσικὴν ἔννοιαν τοῦ «πολέμου» ὡς αὕτη ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου τυγχάνει, σήμερον πλέον, ἀπαράδεκτος, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς συγχρόνου ὁργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ πολέμου, βάσει ὑποκειμενικοῦ κριτηρίου, ἦτοι τοῦ στοιχείου τῆς βουλήσεως ἐνὸς ἐκ τῶν συγκρουομένων ὅπως θεωρηθῇ ἡ σύγκρουσις ὡς πόλεμος, συνεπαγόμενος τὰς συνήθεις νομικὰς συνεπειάς, δὲν εἶναι σήμερον νομικῶς δεκτὸς, ἀφοῦ ἡ διεθνὴς ὁργάνωσις προσφέρει ἀντικειμενικὰ κριτήρια πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς τοιαύτης πράξεως καὶ ἔχει ἰδρύσει πρὸς τοῦτο ἀρμόδια διεθνή ὅργανα. «Αἱ πράξεις χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς προθέσεως τῶν δημιουργῶν αὐτῶν» ἐδίδασκεν ὁ Πολίτης. Ἐξ ἄλλου πάντοτε ἦτο δυσχερὴς ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων μεταξὺ πολέμου καὶ ἀντιποίνων στρατιωτικῆς φύσεως, ἐφόσον τὰ ἀντίποινα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν δι' ἀντιθέτων ἀντιποίνων, διότι κατὰ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου τὸ τοιοῦτον ἐσήμαινε πόλεμον, ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περὶ πολέμου κανόνων τοῦ δικαίου.

Σκοπὸς τοῦ Χάρτου τῶν Η. Ε. εἶναι ἡ διατήρησις τῆς διεθνοῦς ἀσφαλείας καὶ εἰρήνης, διὰ τῆς ἀποφυγῆς τῆς χρήσεως παντὸς μέτρου βίας, μονομεροῦς χαρακτῆρος, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μόνον εἰρηνικῶν μέσων πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ τῶν Μελῶν αὐτῶν διαφορῶν καὶ δὴ τῆς ἐφαρμογῆς συλλογικῶν μέτρων καταναγκασμοῦ, ἐναντίον παντὸς κράτους, τὸ ὅποιον ἤθελε προσφύγει εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἐνόπλου βίας. Συνεπῶς ἡ φύσις καὶ ὁ ἀναρχικὸς κατὰ βάσιν χαρακτῆρ τῶν ἀντιποίνων, στρατιωτικῆς φύσεως, εἰς τὰ πλαίσια τῆς ὁργανωμένης διεθνοῦς κοινωνίας, καθιστοῦν ταῦτα ἀθέμιτα, καθ' ὃ μέτρον παραμένει ἐν ἰσχύϊ τὸ σύγχρονον νομικὸν καθεστὼς τῆς διακρατικῆς κοινότητος, ὡς τοῦτο ἐκδηλοῦται διὰ τοῦ Χάρτου τῶν Η. Ε.

112. Nicoglou, *L'Affaire de Corfou* (1925). Séfériades, *La question des représailles*, R.G.D.I. et L.C. (1936).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΘΕΜΙΤΗ ΑΣΚΗΣΙΣ ΒΙΑΣ

Ι. Η ΝΟΜΙΜΟΣ ΑΜΥΝΑ

Αἱ διατάξεις περὶ ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας καὶ τὸ ἐν ἰσχύι γενικώτερον συμβατικὸν δίκαιον, ἀναγνωρίζουν εἴτε ρητῶς, εἴτε σιωπηρῶς τὴν νομιμότητα, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἐπιβολῆς μέτρων βίας καὶ καταναγκασμοῦ ἐναντίον τοῦ κράτους τοῦ προσφεύγοντος εἰς πόλεμον κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν νόμιμον ἀμυναν διὰ τὴν προάσπισιν τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας κατὰ πάσης ἀδίκου ἐπιθέσεως ἢ ἐπιβουλῆς. Συνεπῶς ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον καὶ γενικώτερον ἀπὸ τὴν ἀποκλήρυξιν παντὸς μέτρου ἐνόπλου βίας, ἐξαιροῦνται : ὁ κυρωτικὸς πόλεμος καὶ ἡ νόμιμος ἀμυνα.

Ἡ νόμιμος ἀμυνα θεωρεῖται ὡς ἱερὸν καὶ ἀναπαλλοτρίωτον δικαίωμα ἀνῆκον εἰς πᾶν ἄτομον, ὅπως καὶ εἰς πᾶσαν κοινωνίαν. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος εἰς τὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν αὐτοσυντήρησιν, συνεπάγεται τὸ νόμιμον δικαίωμα τῆς ἀμύνης κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς ζωῆς ἥτοι τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ἐτι περισσότερον ἢ χρῆσις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης ἐνέχει κοινωνικὴν ἀξίαν ἴσῃ ἢ καὶ ἀνωτέραν τῆς προσβαλλομένης. «Ἡ ἐπίθεσις—λέγει ὁ Hegel—εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ δικαίου, ἡ ἀμυνα εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς ἀρνήσεως ταύτης, ἄρα ἡ ἐπιβολὴ τοῦ δικαίου».

Ἡ νόμιμος ἀμυνα προϋποθέτει προγενεστέραν ἐπίθεσιν, ἥτοι πρᾶξιν ἐκτὸς τῆς νομιμότητος. Συνεπῶς σκοπὸς τῆς νομίμου ἀμύνης δέον νὰ εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς νομιμότητος, ἐξ οὗ ἡ κοινωνικὴ αὐτῆς ἀποστολή.

1. Τόσον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον ἡ νόμιμος ἀμυνα θεωρεῖται ὡς δικαίωμα συνυφασμένον μὲ τὸ ἄτομον ἢ τὸ κράτος. Πᾶς ἀμυντικὸς πόλεμος εἶναι θεμιτὸς καὶ νόμιμος. Ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἀντιθέτου ὁδηγεῖ εἰς ἀπαράδεκτα συμπεράσματα (non—series). Ἐνώπιον ἐνὸς κινδύνου ἀμέσου καὶ σοβαροῦ, πᾶν φυσικὸν ἢ νομικὸν πρόσωπον ἔχει ὄχι μόνον τὸ δικαίωμα ἀλλὰ καὶ τὸ καθήκον ν' ἀμυνθῇ.

Ἡ ἐξομοίωσις τῆς νομίμου ἀμύνης τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου πρὸς τὴν νόμιμον ἀμυναν τοῦ διεθνοῦς δικαίου δὲν εἶναι ἀπόλυτος, οὔτε καὶ γενικῶς παραδεκτή.

Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐννομον τάξιν ἡ νόμιμος ἀμυνα χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ πατάξῃ σοβαρὰν προσβολὴν κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως, ὅσας αἱ ἀρμό-

·διαί ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ εὐρίσκωνται παροῦσαι διὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως. Ὅσακις τὸ ἄτομον εἶναι θῦμα ἐπιθέσεως, ὁ νόμος ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν βίαν διὰ τῆς ἀσκήσεως βίας. Οὕτω ἡ νόμιμος ἀμυνα εἴτε ὡς «δικαίωμα» εἴτε ἢ ὡς «ἀρμοδιότης» ὑποκαθιστᾷ εἰς δεδομένην στιγμὴν τὴν ἀρμοδιότητα τῶν κρατικῶν ὀργάνων.

Εἰς τὴν διεθνῇ ἔννομον τάξιν ἡ νόμιμος ἀμυνα χαρακτηρίζεται ὑπὸ τινων, ὡς ἐξαιρέσεις ἔχουσα συνεπειὰς ἐπὶ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος τῶν διεθνῶν κανόνων καὶ δυναμένου νὰ προβληθῇ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ πᾶσαν πολιτειακὴν πρᾶξιν διεθνῶς ἀθέμιτον. Τοῦτο τοποθετεῖ τὴν νόμιμον ἀμυναν ἐπὶ ἄλλης βάσεως, ξένης πρὸ τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον, ἐμφανίζουσα ταύτην ὡς «ἐξαιρέσιν» τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται «ὡς ἀρμοδιότης» ¹¹³.

Οἱ πλεῖστοι τῶν διεθνολόγων ἀποκρούουν τὴν ἀποψιν ταύτην, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ ἐν τέλει εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ἐξομοιώνουσα οὐσιαστικῶς τὴν νόμιμον ἀμυναν πρὸς τὴν περίπτωσιν τῆς καταστάσεως ἀνάγκης. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδοχὴν τῶν κανόνων περὶ ὀργανώσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, περιορισμοῦ τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἀποκηρύξεως πάσης μονομεροῦς βίας, ἡ ἀποψις περὶ τῆς νομίμου ἀμύνης ὡς ἐξαιρέσεως στερεῖται πάσης βάσεως, ὡς πρὸς τὴν θεμελίωσιν αὐτῆς.

Οὕτω ἡ νόμιμος ἀμυνα ἐκδηλοῦται εἰς τὴν διεθνῇ ἔννομον τάξιν, ὡς «δικαίωμα» ἢ ὡς «ἀρμοδιότης» τῆς ὁποίας τὸ ἀντίστοιχον (corollaire) εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν ¹¹⁴. Τὴν ἀποψιν ταύτην ἐνισχύει ἡ διεθνῆς πρακτικὴ καὶ θεμελιοῖ ὀριστικῶς τὸ ἀρθ. 51 τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. ὡς κατωτέρω.

Ἡ ὑπαρξις ὀργανωμένης κοινωνίας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Κ.τ.Ε., ἀποβλεπούσης εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Μελῶν αὐτῆς καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ καθεστῶτος προσδίδει ἰδιάζουσαν φύσιν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς νομίμου ἀμύνης ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς διεθνoῦς ἐννόμου τάξεως, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν αὐτὸν θεσμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. Ἐὰν ἡ ἀνάγκη τῆς χρήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου παρουσιάζεται ὑποκειμενικῶς πλέον ἐπιτακτικὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον, ἐξ ἀπόψεως κοινωνικῆς εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον αἱ συνέπειαι τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτό, εἶναι πλέον σοβαραὶ καθ' ὅλην καὶ κατ' ἑκτασιν. Ἡ χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου μεταξὺ ἀτόμων διαταράσσει μὲν τὴν τάξιν, οὐδόλως ὁμως δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὰς καταστροφικὰς συνεπειὰς, τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ

113. Visscher, *Les lois de la guerre et la théorie de la nécessité*, R.G.D. I.P. 1917 σελ. 74. Basdevant, *Règles générales du Droit de la Paix*, R. de C.A. D.I.H. 1935, IV. Rousseau, *Principes du Droit International Public*, T.I σ. 368.

114. G. Scelle, *Manuel de Droit International* 1943 σ. 664, Verdross, *Règles générales du Droit de la Paix*, R. de C.A.D.I.H. 1929, V. Bourquin, *Règles générales du Droit de la Paix*, R. de C.A.D.I.H. 1931, I.

χρήσις τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος εἰς τὸ πλαίσιον τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, τῆς ὁποίας αὕτη αὕτη ἢ ὑπαρξίς τίθεται ἐν κινδύνῳ ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως ἢ τῆς καταχρήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης. Ὁ κίνδυνος οὗτος καθίσταται ἔτι πλέον ἀπειλητικός, ἐκ τῆς μακρᾶς παραδόσεως τῆς διεθνoῦς πρακτικῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ κράτη ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς νομίμου ἀμύνης προσέφευγον εἰς κατακτητικούς πολέμους, εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ τῆς εἰρηνικῆς μετ' αὐτῶν συμβιώσεως.

Εἰς διεθνῇ κοινωνίαν—πλήρως καὶ ὀριστικῶς ὀργανωμένην—ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης, δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ εὕρῃ οἰανδήποτε θεμελιώσιν ἢ δικαιολογίαν ὑπάρξεως, ἐφόσον ἡ ἀνεξαρτησία τῶν μελῶν αὐτῆς θὰ διησφαλίζετο διὰ τῆς συλλογικῆς ἀμύνης, λειτουργούσης ἀποτελεσματικῶς κατὰ πάσης ἐπιθέσεως.

Τοῦτο δὲ ἰσχύει ἔτι περισσότερον, καθ' ὅσον ἡ ἄσκησις βίας εἰς τὰ διεθνῇ πλαίσια δὲν συνεπάγεται τὰ ἀνέκκλητα καὶ ἀνεπανόρθωτα ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπιφέρει αὕτη στρεφομένη κατὰ τῶν ἀτόμων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κοινωνίαν ¹¹⁵.

2. Ἡ νόμιμος ἄμυνα ἀποτελεῖ δικαίωμα ἀναγνωριζόμενον εἰς πᾶσαν Πολιτείαν, καὶ τὸ ὅποιον, ὡς ῥητῶς δὲν ἀναφέρεται, θεωρεῖται ὡς ἐξυπακουόμενον σιωπηρῶς εἰς πᾶσαν συνθήκην ἢ διεθνῇ συμφωνίαν.

Ἐφόσον ὁ πόλεμος παρέμενεν ἀνεξέλεγκτον δικαίωμα ἐκάστης Πολιτείας, ἡ δὲ χρήσις αὐτοῦ εἰς οὐδένα περιορισμὸν ὑπέκειτο, τὸ ζήτημα τῆς νομίμου ἀμύνης οὐδόλως ἀπησχόλει τὴν ἐπιστήμην ἐφόσον αὕτη οὐδὲ καὶ ὑπὸ συζήτησιν ἢ κρίσιν ἡδύνατο νὰ τεθῇ εἰς τὰ πλαίσια τῆς τότε νομιμότητος. Οὕτω, εἰς τὴν διεθνῇ πρακτικῇ, τὸ ζήτημα τῆς νομίμου ἀμύνης ἀντεμετωπίζετο ὑπὸ ἄποψιν ἡθικὴν ἢ πολιτικῆς σκοπιμότητος.

Ἡ διὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. ἀναληφθεῖσα ὑποχρέωσις περὶ ἀποδοχῆς «ὠρισμένων ὑποχρεώσεων περὶ μὴ προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον» προέβαλλεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς νομίμου ἀμύνης συνδεθεῖσα ἐν τῇ πράξει μὲ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἐπιτιθεμένου. Ὁμόφωνος πάντως γνώμη, τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς διεθνoῦς πρακτικῆς, ἀνεγνώριζε τὴν νομιμότητα τῆς χρήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης, ἀπολύτως μὲν, εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ὁ πόλεμος παρέμενε θεμιτός, σχετικῶς δὲ ὡς ἂν εἴη ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον παρέμενε κατ' ἐξάρεσιν θεμιτῇ διὰ τῶν διατάξεων τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. Ἐν τέλει δὲ ἡ νομιμότης τοῦ δικαιώματος τούτου ἐξηρτᾶτο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐρμηνείας—εὐρείας ἢ στενῆς—ἡ ὁποία ἐδίδετο ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς νομίμου ἀμύνης ¹¹⁶.

115. Giraud, La légitime defence R. de C.A.D.I.H. 1934—49.

116. G. Scelle, Le Pacte de la S.d.N. et sa liaison avec le traité de Paix: (1919) σελ. 185.

Τὰ περιφερειακὰ σύμφωνα, τὰ ὅποια ἐπεξέτειναν τὴν ἀπαγόρευσιν γενικῶς τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον καθὼς καὶ εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἐπιθέσεως ἢ ἐνόπλου βίας, ρητῶς προέβλεπον τὴν ἐξαίρεσιν τῆς νομίμου ἀμύνης ἀπὸ τῆς θεσπισθείσης παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου ἢ ἄλλης πράξεως βίας. Ἡ ἐξαίρεσις αὕτη δὲν διευτυποῦτο ρητῶς εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀπαγόρευσις ἢ ἡ παραιτήσις ἀνεφέρετο εἰς τὸν «ἐπιθετικὸν πόλεμον» ὁπότε, ἡ ἀντιδιαστολὴ μεταξὺ τῆς ἐννοίας ταύτης καὶ τῆς νομίμου ἀμύνης προέκυπτε κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ¹¹⁷.

Τὸ χείμενον τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, οὐδεμίαν διάταξιν εἰς τὰ ἄρθρα αὐτοῦ ἢ εἰς τὸ προοίμιον περιέχει, ὡς πρὸς τὴν ἐξαίρεσιν τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἐγένετο πάντως ὁμοφώνως δεκτὸν ὅτι ἡ ρήτρα αὕτη περιέχεται εἰς τὸ Σύμφωνον, κατόπιν ρητῆς δηλώσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμφώνου, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας, τῆς προηγηθείσης τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ.

Ἡ νόμιμος ἄμυνα, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, δὲν ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων διατυπωθεῖσαν ἀρχὴν περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς, ἐφόσον αὕτη δὲν νοεῖται εἰμὴ ὡς ἐνέργεια ἀντιδράσεως, ἐναντίον πράξεως βίας, ἡ ὁποία ἐνέργεια ὄχι μόνον δὲν παραβιάζει τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἀντιθέτως τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ» ¹¹⁸. Ἡ μὴ καταχώρησις ἐιδικῆς διατάξεως, ὡς πρὸς τὴν νόμιμον ἄμυναν, ἐν τῷ Συμφώνῳ τῶν Παρισίων ὀφείλεται εἰς τὸ φόβον τοῦ Kellog μήπως ἐξασθενίσει ἡ ἔκτασις τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ διὰ τῆς ἀποδοχῆς ὀρισμοῦ τινὸς ἐπωφεληθῇ ὁ κακῆς πίστεως συμβαλλόμενος ¹¹⁹. Δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ Kellog συνέχεε δύο διάφορα πράγματα, ἥτοι τὴν καταχώρησιν ἐιδικῆς περὶ νομίμου ἀμύνης ἐξαίρεσεως καὶ τὴν ἀποδοχὴν ὀρισμοῦ τινος, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐξαίρεσεως ταύτης. Ὑπεστήριζεν ὅμως ὅτι ἡ καταχώρησις τοιαύτης ἐξαίρεσεως ἀνευ ὀρισμοῦ τινος οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐφόσον ἅπαντες οἱ συμβαλλόμενοι εἶναι σύμφωνα ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο «εἶναι σύμφυτον εἰς ἐκάστην Πολιτείαν» καὶ ὅτι «σιωπηρῶς ἐξυπακούεται εἰς πᾶσαν συνθήκην».

Διὰ τὴν Γερμανικὴν Κυβέρνησιν τὸ Σύμφωνον «δὲν δύναται νὰ προσβάλλη

117. Τὸ Πρωτόκολλον τῆς Γενεύης προέβλεπε ρητῶς τὴν ἐξαίρεσιν τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἐπίσης αἱ Συμφωνίαι τοῦ Λοκάρνο. Ἀντιθέτως ἡ 6η Παναμερικανικὴ Διάσκεψις καὶ ἡ Δήλωσις τῆς VIII Συμφωνίας τῆς Κ.τ.Ε. καταδικάζον «τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον». Εἰς τὰς ὑπολοίπους διεθνεῖς πράξεις ἡ ἐξαίρεσις τῆς νομίμου ἀμύνης ἔθεωρεῖτο ὡς ἐξυπακουόμενη.

118. Baron-Descamps op. cit. σελ. 24.

119. Λόγος Kellog εἰς τὸ ἐτήσιον γεῦμα τῆς Ἑταιρείας Διεθνoῦς Δικαίου, Esprit International, 1928 σελ. 435. Τὸ γαλλικὸν ἀντισχέδιον προέβλεπε τὴν ἐξαίρεσιν τῆς νομίμου ἀμύνης.

τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα ἐνὸς κράτους, ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀμύνης αὐτοῦ». Διὰ τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης «δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἐνέργειαν ἐνὸς κράτους, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ προβῇ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀμύνης». Διὰ τὴν Ἰαπωνικὴν «δὲν περιέχει τίποτε—ἡ προτεινομένη συνθήκη—τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ στερήσῃ τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τοῦ δικαιώματος τῆς νομίμου ἀμύνης». Τέλος ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις «λαμβάνει μετ' εὐχαριστήσεως ὑπὸ σημείωσιν τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν... ὅτι τίποτε εἰς τὴν συνθήκην δὲν περιορίζει καθ' οἷον—δήποτε τρόπον τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἀμύνης».

Οὕτω ὁμόφωνος προκύπτει ἡ βούλησις τῶν συμβαλλομένων ὅπως ἡ νόμιμος ἀμυνα παραμένει ἐκτὸς παντὸς περιορισμοῦ εἰς ὅλας τὰς μέχρι τοῦ τελευταίου πολέμου ἰσχυούσας συμβάσεις ¹²⁰.

3. Ἡ ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς ἐξαιρέσεως τῆς νομίμου ἀμύνης ἀπὸ πάσης παραιτήσεως καὶ παντὸς περιορισμοῦ, οὐδόλως προδικάζει τὴν συμφωνίαν, ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας ταύτης. Ἐπ' αὐτῆς πλεῖσται ὅσαι διχογνωμίαι ἀνεφύησαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων καὶ συναφῶν πρὸς αὐτὸ διεθνῶν πράξεων.

Ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῶν Συμφώνων τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τῶν Παρισίων, δύο ἀντίθετοι θέσεις συνεκρούσθησαν διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς νομίμου ἀμύνης.

Ἡ πρώτη ἀποψις ἐστηρίζετο ἐπὶ κριτηρίων ὕλικῆς (materiel) φύσεως, ὡς ἡ παραβίασις τοῦ ἐδάφους, ἡ εἰσβολὴ ἢ ἡ ἐπίθεσις. Τοῦτο ὅμως ἐτύγχανε συγχρόνως ἀνεπαρκὲς καὶ ἐπικίνδυνον. Ἐπικίνδυνον μὲν, διότι οἷονδήποτε συνοριακὸν ἐπεισὸδιον θὰ ἦδύνατο νὰ ἐξελιχθῇ εἰς γενικὴν σύρραξιν, χωρὶς νὰ εἶναι ἐφικτὸς ὁ καθορισμὸς τοῦ ἐπιτιθεμένου καὶ τοῦ ἀμυνομένου, ἢ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ εἰς κράτος, τοῦ ὁποίου συμπτωματικῶς παρεβιάσθησαν τὰ σύνορα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ γενικωτέρας ἐνεργείας ἐπιθετικοῦ χαρακτῆρος, καλυπτομένας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἀνεπαρκὲς δέ, διότι αἱ πολεμικαὶ πράξεις δὲν ἐξωτερικεύονται σήμερον ὑποχρεωτικῶς διὰ τῆς παραβιάσεως καὶ μόνον τῶν συνόρων ἢ τῆς εἰσβολῆς. «Ἡ παραβίασις τῶν συνόρων δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς θετικὴ ἀπόδειξις ἐπιθετικῆς πράξεως» ¹²¹.

Ἐξ ἄλλου ἡ περιοριστικὴ αὕτη ἀποψις οὐδέποτε ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς διεθνούς πρακτικῆς. Κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐδήλουν ὅτι «ἐκαστον ἔθνος εἶναι ἐλεύθερον εἰς πᾶσαν στιγμὴν καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν διατάξεων τῶν συνθηκῶν νὰ ἀμυνθῇ τοῦ ἐδάφους του, κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἢ εἰσβολῆς καὶ ἔχει μόνον αὐτὸ τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἀποφασίσῃ ἐὰν αἱ περιστάσεις ἐπιβάλλουν τὴν προσφυγὴν εἰς πόλεμον

120. Βλ. Ἀλληλογραφίαν, *Esprit International*, 1928 σελ. 439, 441, 587.

121. Shotwell, *Le Pacte de Paris*, op. cit. σελ. 208.

διὰ λόγους ἀμύνης¹²². Ἡ τελευταία φράσις ἀποδεικνύει τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν ἠθέλησαν οἱ συμβαλλόμενοι νὰ προσδώσουν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς νομίμου ἀμύνης, ἔκτασις ἡ ὁποία ἐν τῇ πράξει ἀνέτρεπε τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς. Διότι εἴτε ἡ νόμιμος ἄμυνα ἠδύνατο νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν, κατόπιν προηγουμένης χρήσεως βίας, ὅποτε ἡ γενικὴ οἰκονομία τοῦ Συμφώνου παρέμενε σεβαστή, ἐφόσον ὁ προσφεύγων εἰς τὴν βίαν ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος νὰ ἐπικαλεσθῇ τοῦ προνομίου τοῦ Συμφώνου, εἴτε ἄνευ προσφυγῆς βίας καὶ συνεπῶς παραβιάσεως τοῦ Συμφώνου, ἕκαστον κράτος παρέμενεν ἐλεύθερον νὰ κρίνῃ ἐὰν «αἱ περιστάσεις ἐπιβάλλουν τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον», ὅποτε, ἡ ἐπίκλησις τοῦ δικαιώματος τούτου, ἀνέτρεπε πλήρως τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν.

Διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἀνωτέρω δύο ἀντιτιθεμένων συνεπειῶν, ὑπεστηρίχθη ἡ ἀνάγκη, ὅπως ὁ προσδιορισμὸς τῆς νομίμου ἀμύνης στηριχθῇ ἐπὶ κριτηρίων, καθαρῶς νομικῆς φύσεως, δυνάμει τῶν ὁποίων θὰ προσδιωρίζετο συγχρόνως κατ' ἀντιδιαστολὴν καὶ ὁ ἐπιτιθέμενος. Πᾶν κράτος τὸ ὁποῖον ἀρνεῖται νὰ προσφύγῃ εἰς εἰρηνικὴν διαδικασίαν πρὸς ἐπίλυσιν διαφορᾶς τινος παραβιάζον οὕτω τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις, δὲν νομιμοποιεῖται εἰς τὴν χρῆσιν μέτρων ἀμύνης, πολεμικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ ἀποψις αὕτη θὰ ἦτο ἀπολύτως ὀρθή, ἐὰν διὰ τῶν ἐν ἰσχύϊ διατάξεων ἐξησφαλίζετο ἡ δι' εἰρηνικῶν μέσων ἐπίλυσις πάσης φύσεως διαφορᾶς. Ἀλλὰ τόσον τὸ Σύμφωνον τῆς Κ.τ.Ε. ὅσον καὶ τὰ διάφορα ἄλλα περιφερειακὰ σύμφωνα, δὲν ἐθέσπισαν ὡς ἔσχατον μέσον τὴν ἀναγκαστικὴν διαιτησίαν, διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὁποίας καὶ μόνον ἐξησφαλίζετο ἡ ὀριστικὴ ἐπίλυσις τῶν διεθνῶν διαφορῶν. Εἰδικῶς δὲ ἡ διὰ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων κατ' ἀρχὴν διατυπωθεῖσα (ἄρθ. 2) ὑποχρέωσις, περὶ διακανονισμοῦ δι' εἰρηνικῶν μέσων τῶν διαφορῶν, οὐδόλως προήγαγε τὸ ζήτημα, διότι αὕτη ἐθεωρήθη ὡς διακήρυξις ἀρχῆς, ἄνευ συγκεκριμένης πρακτικῆς ἀξίας.

Συνεπῶς, ἐλλείψει ὑποχρεωτικῆς διαδικασίας ἐπὶ πάσης φύσεως διαφορῶν, ἡ παραδοχὴ τοῦ νομικοῦ κριτηρίου ἀποβαίνει ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ ἀντικειμένου.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ἀνωτέρω κριτηρίων, ὑλικοῦ καὶ νομικοῦ, ἐνηρμόνιζε κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης πρὸς τὸ νομικὸν καθεστῶς τῆς ὀργανωμένης διεθνούς κοινωνίας.

Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει νὰ ἀσκήσῃ νομίμως τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης του, ὀφείλει τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνει τὰ ὅπλα διὰ νὰ προστατεύσῃ ἑαυτὸ κατὰ πράξεων ἐχθρικών νὰ προσφύγῃ ἢ ν' ἀποδεχθῇ οἰονδήποτε εἰρηνικὸν μέσον, διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῆς διαφορᾶς¹²³.

122. *Esprit International*, 1928 σελ. 600.

123. *Du droit de légitime defence et des traités d'alliances défensives*. Εἰσήγησις Moch, εἰς τὸ XVIII Παγκόσμιον Συνέδριον τῆς Εἰρήνης 1910, σελ. 40.

Ἡ ἀνωτέρω ἄποψις προσαρμόζεται περισσότερο πάσης ἄλλης πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς νομίμου ἀμύνης κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν. Ἐξ ἄλλου εὐρίσκει δικαίωσιν καὶ ἀπὸ τὴν πρᾶξιν ¹²⁴.

Ἡ προσβολὴ οἰουδήποτε συμφέροντος ἢ ἀκόμη καὶ οἰαδήποτε πρόκλησις δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον, διὰ λόγους ἀμύνης ἢ προληπτικούς. Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Κ.τ.Ε. προεβλέποντο διαδικασίαι εἰρηνικαί, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀποκρούσῃ πρὶν ἢ τὰς χρησιμοποιήσῃ ἢ πρὶν ἢ ἀποδειχθῶν ἀτελέσφοροι. Εἰδικῶς τὸ ἄρθ. 11 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. ¹²⁵ δηλοῖ ὅτι πᾶς πόλεμος ἢ ἀπειλὴ πολέμου ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὴν Κοινωνίαν. Ἡ προσφυγὴ εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον, κράτους—μέλους, ἄνευ ἀδείας ἢ ἐλέγχου τῆς Κ.τ.Ε., φαίνεται ἀμφισβητούμενη· «Τέλος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς τελευταίας διαφορᾶς μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, τὸ Συμβούλιον ἀποδέχεται καὶ ἐφαρμόζει τὴν ἀρχήν, δυνάμει τῆς ὁποίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Κ.τ.Ε. ἐν κράτος, καὶ ἂν ἀκόμη νομίζει ὅτι δρᾷ διὰ τὴν νόμιμον αὐτοῦ ἀμυναν δὲν εἶναι ἐξουσιοδοτημένον νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν βίαν τῶν ὄπλων, ἀφ' ἧς δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἄμεσον καὶ χρήσιμον ἐπέμβασιν τῆς Κοινωνίας, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως προστατεύσῃ τὰ δικαιώματα καὶ συμφέροντα αὐτοῦ, ἀπειλούμενα ἢ ζημιωθέντα. Τὸ Συμβούλιον ἐνεργῆσάν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνεται ὅτι υἱοθέτησε τὸν κανόνα ὅτι ἐντὸς τῆς Κ.τ.Ε. τὰ μέλη αὐτῆς, στεροῦνται πλέον τοῦ δικαιώματος ν' ἀπονέμουν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν μέσων δικαιοσύνην εἰς βλάβην τρίτου» ¹²⁶.

Ἡ ἄποψις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον καταδικάζει ἀπολύτως τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπιτρέπει ταύτην ἐναντίον τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον πρῶτον παρεβίασε τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ, προσφυγὸν εἰς τὴν βίαν, ὅποτε στερεῖται τῆς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου θεσπιζομένης προστασίας ¹²⁷.

124. Διαφορὰ μεταξύ Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ Κίνας τὸ 1929. Ἀμφότερα τὰ κράτη ἐπεκαλοῦντο λόγους ἀμύνης, ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ἀμοιβαίας παραβιάσεως τῶν συνόρων ὑπὸ στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐκ μέρους τῶν Μ. Δυνάμεων πρόσκλησις τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς ἐφαρμογὴν εἰρηνικῶν μέσων, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ὑπογραφὴν ἀνακωχῆς καὶ τὸν δι' αὐτὴν εὐθείας διαπραγματεύσεων διακανονισμὸν τῆς διαφορᾶς. Διαφορὰ μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας τὸ 1925, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε. ἡ κατὰπασις τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἡ κρίσις αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἐπίσης διένεξις μεταξύ Ἰαπωνίας καὶ Κίνας τὸ 1932 καὶ μεταξύ Βολιβίας καὶ Παραγουάης τοῦ 1934.

125. Brouckère, La prévention de la guerre, R. de C.A.D.I.H. 1934—50.

126. Annuaire de l'Institut de Droit International, 1927 σελ. 698. Εἰσήγησις Borel—Politis.

127. Τὸ Πρωτόκολλον τῆς Γενεύης προσδιώριζε τὸν ἐπιτιθέμενον πλὴν ἀντιθέτου ὁμοφώνου ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου.

Τελευταία μορφή προσπαθείας προσδιορισμοῦ τῆς νομίμου ἀμύνης εἶναι ἡ ἐξ ἀντιδιαστολῆς προκύπτουσα, διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἐπιτιθεμένου.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀσφαλείας τῆς Διασκέψεως τοῦ Ἀφοπλισμοῦ τοῦ 1933 διετύπωσεν τὸν πληρέστερον δυνατὸν ὁρισμὸν τοῦ ἐπιτιθεμένου γενόμενον ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τοῦ Λονδίνου¹²⁸. Ἐπιτιθέμενον κράτος—κατὰ τὴν ἀποψιν ταύτην, θεωρεῖται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρῶτον χρησιμοποιεῖ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἔξω τῆς περιοχῆς τοῦ ἐδαφικοῦ αὐτοῦ χώρου, εἴτε διὰ τῆς δράσεως αὐτῶν εἰς ξένον ἔδαφος, εἴτε δι' ἐνεργειῶν αὐτῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔδαφος, τῶν ὁποίων ὁμως αἱ συνέπειαι ἐπεκτείνονται ἐπὶ ξένου ἐδάφους.

Τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα προσδιορίζουν τὸν ἐπιτιθέμενον εἶναι πέντε τὸν ἀριθμὸν : ἡ κήρυξις πολέμου, ἡ εἰσβολὴ διὰ στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς ξένον ἔδαφος, ἡ ἐπίθεσις δι' ἐνόπλων δυνάμεων ξηρᾶς, θαλάσσης καὶ ἀέρος κατὰ τοῦ ἐδάφους, πλοίων καὶ ἀεροσκάφων ξένου κράτους, ὁ ναυτικὸς ἀποκλεισμὸς τῶν παραλίων καὶ τῶν λιμένων ἄλλου κράτους καὶ ἡ βοήθεια εἰς ἐνόπλους σχηματισμούς, οἱ ὅποιοι σχηματίζονται ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους καὶ εἰσβάλλουν εἰς ξένον ἔδαφος ἢ ἡ ἄρνησις, κατόπιν σχετικῆς αἰτήσεως τοῦ ὑποστάντος τὴν εἰσβολὴν κράτους, νὰ ληφθοῦν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ στερηθοῦν οἱ ἐνοπλοὶ αὐτοὶ σχηματισμοὶ πάσης βοηθείας καὶ προστασίας. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν πᾶσα ἀδράνεια τοῦ κράτους τούτου προσλαμβάνει τὸν χαρακτῆρα συνενοχῆς¹²⁹.

Ἡ μέχρι σήμερον πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι οἰοσδήποτε προσδιορισμὸς τοῦ ἐπιτιθεμένου δέον νὰ πλαισιοῦται ἐντὸς συστήματος ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, τῆς ὁποίας τὰ ὄργανα εἶναι ἀρμόδια διὰ τὴν ὀρθὴν ἐφαρμογὴν καὶ λειτουργίαν τῶν κανόνων περὶ ἀπαγορεύσεως πάσης ἀδίκου ἐπιθέσεως ἢ προσφυγῆς εἰς τὴν νόμιμον ἀμυναν.

4. Ἡ ἔννοια τῆς νομίμου ἀμύνης οὐδεμίαν νομικὴν ἀξίαν ἔχει εἰμὴ μόνον ὡς ἀκίς αὕτη νοεῖται ὡς ἀπάντησις εἰς ἤδη ἐκδηλωθεῖσαν βίαιαν ἢ ἐνοπλον ἐνέργειαν. Ἄλλως παραμένει ἀρχὴ ἔχουσα σημασίαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ πεδίον τῆς πολιτικῆς ἡθικῆς. Ἡ ἐρμηνεία συνεπῶς ταύτης δέον νὰ εἶναι περιοριστική.

Κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἡ ὑπὸ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Μεγάλης Βρετανίας δοθεῖσα ἐρμηνεία, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς νομίμου ἀμύνης, περιελάμβανε τὴν θεωρίαν τοῦ Μονρόε καὶ τὴν προστασίαν εἰδικῶν περιοχῶν ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν Μεγάλην Βρετανίαν.

128. Ὑπογραφεῖσαι ἐν Λονδίνῳ (1933).

129. Unden, *La guerre d'agression comme problème de droit International* (1930). Vignol, *Définition de l'agresseur dans la guerre* (1933).

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς τοῦ Κογκρέσσου ἐδήλωσε σαφῶς ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης παραμένει ἄθικτον· «αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι—προσθίεται—θεωροῦν τὴν θεωρίαν τοῦ Μονρόε, ὡς μέρος τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καὶ ἀμύνης. Εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης, ἀναγνωρίζομενον ὑπὸ τῶν συνθηκῶν, ἀναγκαστικῶς περιλαμβάνεται καὶ ἡ θεωρία τοῦ Μονρόε, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συστήματος τῆς ἀμύνης ἡμῶν»¹³⁰.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ἀμερικανικὴν Ἡπειρον ἐκ μέρους τρίτων προσαρμόζεται ἀπολύτως πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις, διότι τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπετίθετο πρῶτον ἐναντίον ἀμερικανικοῦ ἐδάφους θὰ ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὰς διατάξεις τῶν Συμφωνιῶν, τῶν ἄλλων κρατῶν ἀνακτώντων πᾶσαν ἐλευθερίαν δράσεως. Συνεπῶς ἡ ἀρνητικὴ αὕτη ἀρχὴ τῆς θεωρίας τοῦ Μονρόε διησφαλίζετο πλήρως.

Ἀντιθέτως πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, βάσει τῆς θεωρίας τοῦ Μονρόε, διὰ τὴν προστασίαν ζωτικῶν συμφερόντων αὐτῶν ἢ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν ἢ διὰ τὴν ἐπιβολὴν οἰασδήποτε ἀλλαγῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐκρίνετο συμφέρουσα, οὐδόλως συνεβιβάζετο πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων. Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι, ὡς καὶ τὰ ὑπόλοιπα κράτη, δέον νὰ ἐπιδιώκουν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν μόνον δι' εἰρηνικῶν μέσων, τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν μὴ ἀναγνωριζομένης εἰμὴ ὡς ἀπαντήσεως εἰς προηγουμένην ἀσκηθεῖσαν βίαν¹³¹.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου οὐδεμία ἐπῆλθε συμφωνία μεταξὺ τῶν συμβαλλομένων. Ἀληθὲς παραμένει ὅτι ἡ δῆλωσις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπικυρώσεως δὲν ἐνεῖχε τὴν ἔννοιαν ἐπιφυλάξεως ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως. Πλὴν ὅμως ἡ ἀξία πάσης συνθήκης ἐγκρίνεται εἰς τὴν ἀπόλυτον συμφωνίαν τῶν συμβαλλομένων ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀναληφθείσης ὑποχρεώσεως καὶ συνεπῶς ἡ δῆλωσις περὶ διατηρήσεως τῆς θεωρίας τοῦ Μονρόε δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἄνευ ἀξίας ἐφόσον μάλιστα, ρητῶς, ἀναφέρεται εἰς διαφόρους διεθνεῖς πράξεις¹³².

Ἡ ἀγγλικὴ δῆλωσις προεκάλεσε μεγαλυτέραν προσοχὴν τῆς ἀμερικανικῆς

130. Planas Suarez, L'extention de la doctrine de Monroe en Amerique du Sud, Rd.C.A.D.I.H. 1924—5. Camilo Barcia Trelles, La doctrine de Monroe, R. de C.A.D.I.H. 1930—32.

131. Esprit International op. cit. σελ. 298. Ἡ θεωρία τοῦ Μονρόε περιελάμβανε τρεῖς βασικὰς ἀρχάς: ἀπαγόρευσις ἀποικισμοῦ, ἀπαγόρευσις ἐπεμβάσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ μὴ ἐπέμβασις τῶν Ἡ. Π. εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰμὴ εἰς περίπτωσιν προσβολῆς ζωτικῶν συμφερόντων.

132. Σύμφωνον τῆς Κ.τ.Ε.—Ἀρ. 21. Διμερεῖς συνθήκαι διαιτησίας μεταξὺ Ἡ. Π. καὶ ἄλλων Πολιτειῶν. Βλ. Γαλλοαμερικανικὴ συνθήκη, Esprit International, op. cit.

τοιαύτης, περιλαμβάνετο δὲ εἰς τὴν ἀπὸ 19 Μαΐου 1928 διακοίνωσιν. «Αἱ διατάξεις τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς προτεινομένης συνθήκης—γράφει—σχετικῶς μὲ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ πολέμου ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς προκαλοῦν τὴν ἀνάγκην ὅπως ὑπομνησθῇ ἡ ὑπαρξὶς ὀρισμένων περιοχῶν εἰς τὸν κόσμον, τῶν ὁποίων ἡ εὐημερία καὶ ἡ ἀκεραιότης ἀποτελοῦν ζωτικὸν καὶ εἰδικὸν συμφέρον διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Εἰς τὸ παρελθὸν ἡ Κυβέρνησις τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος προσεπάθησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐδεμία ἐπέμβασις εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἐκ μέρους τῆς ἡ προστασία αὐτῶν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἀποτελεῖ διὰ τὴν Βρεττανικὴν Αὐτοκρατορίαν πρᾶξιν αὐτοαμύνης. Δέον νὰ γίνῃ σαφῶς ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἀποδέχεται τὴν συνθήκην ταύτην εἰμὴ ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον ὅτι δὲν παρακαλῶναι τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς δρᾶσιν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο».

Ἐπὶ τῆς δηλώσεως ταύτης οὐδεμία ἐδόθη συνέχεια. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ κυβέρνησις τῆς Μόσχας ἐδήλωσε κατὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Συμφώνου ὅτι ἀποκρούει πᾶσαν διατυπωθεῖσαν ἐπιφύλαξιν. Συνεπῶς καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου οὐδεμία συμφωνία ἐπετεύχθη.

Ἡ ὁρθὴ ἐρμηνεία τῆς ἀγγλικῆς δηλώσεως συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδόλως προτίθεται νὰ ἐπέμβῃ στρατιωτικῶς εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτῆς ἐνδιαφέροντος, *spon te suo*, ἀλλ' ἀντιθέτως ὅτι ἤθελεν ἀμέσως ἀντιμετωπίσει πᾶσαν ἐχθρικὴν πρᾶξιν βίας ἐναντίον τῶν περιοχῶν αὐτῶν, πρὸς τὰς ὁποίας κηρύσσεται ἀλληλέγγυος ἐφόσον ἡ προστασία, ἡ ἐπιρροή, καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς εἶναι ἀνεγνωρισμένα.

Αἱ δηλώσεις Ἀμερικῆς καὶ Ἀγγλίας εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθοῦν συμφώνως πρὸς τὰς ἐν ἰσχύϊ συμβατικὰς ὑποχρεώσεις, ὅποτε συμπληροῦν τὸ ὑφιστάμενον νομικὸν καθεστῶς. Δύνανται ὅμως νὰ περιληφθοῦν ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὴν ἔννοίαν «τῆς ἐξαιρέσεως τῆς νομίμου ἀμύνης» ὅποτε καταλύουν τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων καὶ παραβιάζουν τὰς βάσεις τῆς ὁργανώσεως τῆς συγχρόνου κοινωνίας ¹³³.

5. Ὁ Χάρτης τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν περιέχει εἰδικὸν ἄρθρον ἀφορῶν τὴν νόμιμον ἀμυναν, διὰ τοῦ ὁποίου ρυθμίζεται, τὸ πρῶτον, ἡ ἀσκήσις αὐτῆς, προσαρμοζομένη πρὸς τὴν τεχνικὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου. Τὸ ἄρθ. 51 ἔχει οὕτω: «Οὐδὲν ἐκ τῶν διαλαμβανομένων ἐν τῷ παρόντι χάρτι θὰ παρεμποδίζῃ τὸ ἐμφυτον δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἢ συλλογικῆς νομίμου ἀμύνης εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν Μέλος τι τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ὑποστῇ ἐνοπλον ἐπίθεσιν, μέχρις οὗ τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς διατήρησιν τῆς διεθνούς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας. Τὰ ὑπὸ τῶν Μελῶν λαμβανόμενα μέτρα ἐν τῇ ἐνασχέσει τοῦ δικαίου τούτου τῆς νομίμου ἀμύνης, θὰ ἀναφέρονται ἀμέ-

133. C. Balbareu, Pacte de Paris (1930) σελ. 64.

σως εις τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας καὶ κατ' οὐδὲν θὰ θίγουν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας ὅπως, συμφώνως τῷ παρόντι Χάρτῃ, ἀναλάβῃ ὅποτεδῆποτε αἶαν δρᾶσιν ἥθελε κρίνει ἀναγκαίαν πρὸς διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας».

Δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ ἄρθ. 51 εἰσάγει πλὴν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς νομίμου ἀμύνης, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συλλογικῆς νομίμου ἀμύνης, τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια τὸ πρῶτον συναντᾶται εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ μάλιστα ἐντὸς τῶν πλαισίων συστήματος ἀποβλέποντος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διακρατικῆς κοινότητος.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ διεθνοῦς ὀργάνου διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων συλλογικῆς ἀσφαλείας καὶ τοῦ δικαιώματος ἐνὸς μέλους ὅπως προσφύγῃ εἰς ἀνάλογα μέτρα διὰ λόγους ἀμύνης, ἐπιλύεται ὑπὸ τοῦ Χάρτου, διὰ τοῦ αὐστηροῦ διακανονισμοῦ τῆς ἀσκήσεως τῆς νομίμου ἀμύνης.

Α) Ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθ. 51 προκύπτει ὅτι ἡ νόμιμος ἄμυνα ἔχει χαρακτῆρα ἐπικουρικόν, προσωρινόν καὶ ἐλεγχόμενον.

α) Ὁ ἐπικουρικὸς αὐτῆς χαρακτήρ προκύπτει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ «πρωτεύουσα ἀρμοδιότης» (ἄρθ. 24) διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης ἀνήκει εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἔχει δικαίωμα νὰ ἐξαπολύσῃ τὰ μέτρα καταναγκασμοῦ, ἐναντίον παντὸς ἀπειλοῦντος ἢ διαταράσσοντος τὴν Εἰρήνην (ἄρθ. 39) καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ πλέον ἔχει δικαίωμα καὶ ὑποχρέωσιν νὰ ἐπέμβῃ εἰς περιπτώσιν ἀσκήσεως ὑπὸ μέλους τινὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης. Συνεπῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο δικαιολογεῖται ἐκ τῆς μὴ ἐγκαίρου ἐπεμβάσεως τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας.

β) ὁ προσωρινὸς χαρακτήρ, προβλέπεται ρητῶς ὑπὸ τοῦ ἄρθρου τούτου «μέχρις οὗ τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα». Οὕτω ἡ ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος τῆς νομίμου ἀμύνης δὲν δύναται νὰ ἐξελιχθῇ εἰς πραγματικὸν πόλεμον, διότι εἴτε τὸ Συμβούλιον θὰ διαπιστώσῃ τὴν ἐνοπλον ἐπίθεσιν, καὶ θὰ ἐνισχύσῃ τὸ θῦμα τῆς ἐπιθέσεως ταύτης, ὅποτε αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἀμυνομένου θὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συλλογικῶν μέτρων καταναγκασμοῦ, εἴτε θὰ ἐξεύρῃ εἰρηνικὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς, εἴτε τέλος θ' ἀρνηθῇ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀμύνης. Συνεπῶς ὁ λόγος ὁ δικαιολογῶν τὰς ἀμυντικὰς ἐνεργείας παύει ἀφ' ἧς διαπιστωθῇ ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐπέμβασις τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας ἢ ἀρθῇ ἡ ἐνοπλος ἀπειλὴ ἢ προκαλέσασα τὴν ἄμυναν, ἢ ἐξευρεθῇ εἰρηνικὴ λύσις τῆς διενέξεως.

γ) Τέλος τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας, ὡς ἀρμοδίου ὀργάνου τῆς διεθνοῦς κοινότητος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ προηγούμενον καθεστῶς εἰς τὸ ὁποῖον ἕκαστον κράτος παρέμενε μόνος κριτὴς τῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι ἐδικαιολόγουν τὴν ἀσκήσιν τῆς νομίμου ἀμύνης.

Πάντα τὰ λαμβανόμενα μέτρα «θ' ἀναφέρονται ἀμέσως εἰς τὸ Συμβού-

λιον 'Ασφαλείας», τὸ ὁποῖον «θ' ἀποφαίνεται περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀπειλῆς ἢ ἐπιθετικῆς πράξεως» μετὰ ταῦτα «θὰ προβαίνει εἰς συστάσεις ἢ θὰ ἀποφασίζει περὶ τῶν ληπτέων μέτρων» ("Αρ. 39) καὶ θ' ἀναλάβῃ «ὁποτεδήποτε οἷαν δρᾶσιν ἤθελε κρίνει ἀναγκαίαν πρὸς διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας» ("Αρ. 51), ἡ ὁποία ἐκινδύνευσε ἀπὸ τὴν «ἐνοπλον ἐπίθεσιν», τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς νομίμου ἀμύνης.

Συνεπῶς ἡ προσφυγὴ εἰς τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐλέγχεται καθὼς καὶ ἡ ἔκτασις ἢ ἡ διάρκεια αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου συλλογικοῦ ὄργάνου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον πρόοδον, θετικῆς ἀξίας, ὡς πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας.

Ἡ φρᾶσις «ἐνοπλον ἐπίθεσιν» ἡ περιλαμβανομένη εἰς τὸ ἄρθρ. 51 περιορίζει ἔτι περισσότερον τὰς περιπτώσεις προσφυγῆς εἰς τὸ δικαίωμα τῆς νομίμου ἀμύνης ἐκ τούτου δὲν δύναται σοβαρῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ Χάρτης περιέχει ὁρισμὸν τῆς «νομίμου ἀμύνης» καὶ κατ' ἀντιδιαστολὴν «τοῦ ἐπιτιθέμενου», καθόσον ἀρμόδιον πρὸς τοῦτο ὄργανον ἀναγνωρίζεται ἐν τέλει τὸ Συμβούλιον 'Ασφαλείας.

Πάντως ὅμως ἡ διατύπωσις τοῦ ἁρθρου τούτου ἀποκλείει κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν πᾶσαν περίπτωσιν ἀσκήσεως τῆς νομίμου ἀμύνης διὰ λόγους προληπτικούς ἢ συνεπεία οἰασδήποτε προκλήσεως, ἐφόσον αὕτη δὲν προσλαμβάνει ἐνοπλον ἐκδήλωσιν.

Τὸ Συμβούλιον διατηρεῖ εὐρείαν διακριτικὴν εὐχέρειαν οὐδόλως δεσμευμένην ὑπὸ κριτηρίων ἢ ὁρισμῶν, εἰς τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν περὶ διατήρησης τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Ἀντιθέτως ἡ πρακτικὴ ἀξία τῆς ἀποφασιστικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου δύναται νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ τῆς μὴ ἐπιτεύξεως τῆς ἀπαιτουμένης πλειονοψηφίας ἢ τῆς προβολῆς τοῦ veto, ὅποτε ἡ ἀξία τῆς ἀτομικῆς ἀμύνης προσλαμβάνει κεφαλαιώδη σημασίαν, ἐνισχυομένη καὶ ἐκ τοῦ δικαιώματος τῆς συλλογικῆς νομίμου ἀμύνης¹³⁴.

Β) Ἡ ἐννοια τῆς συλλογικῆς ἀμύνης εἶναι ἐπινόησις τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε., τὸ πρῶτον δὲ προβάλλεται εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνoῦς ἐνόμου τάξεως.

Διὰ τῆς προσθήκης τῆς συλλογικῆς ἀμύνης παραλλήλως πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἄμυναν, ὁ Χάρτης ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ φυσικὸν τοῦτο δικαίωμα καὶ εἰς ὁμάδα κρατῶν, ἐφόσον ἐν ἐξ αὐτῶν καταστῇ θῦμα ἐνόπλου ἐπιθέσεως. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐνέχει κεφαλαιώδη σημασίαν εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Συμβούλιον 'Ασφαλείας δὲν ἤθελε λάβει τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐνόπλου ἐπιθέσεως καὶ διατηρήσεως τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

134. N. Q u o c D i n h, La legitime defence, R.G.D.I.P. 1948 σελ. 223.

Ἡ ἀναδρομή εἰς τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας τοῦ Χάρτου ἀποδεικνύει ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς συλλογικῆς ἀμύνης ἀνεγνωρίσθη διὰ τὰς ὁμάδας κρατῶν, τὰ ὁποῖα συνδέονται μεταξύ των δι' εἰδικῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων καὶ βάσει κατ' ἀρχὴν τῆς ἐννοίας τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως¹³⁵. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως προηγουμένης εἰδικῆς συμβατικῆς σχέσεως, ὡς προϋποθέσεως τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συλλογικῆς ἀμύνης, οὐδεμία δύναται νὰ προβληθῇ ἀμφισβήτησις, ἀντιθέτως ὅμως ὑπάρχουν διχογνωμῖαι, ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς συμφωνίας ταύτης.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ συμφωνία ἐπὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐννοίας τῆς συλλογικῆς ἀμύνης ἐπῆλθεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν περιφερειακῶν συμφώνων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς λειτουργίας τῶν διατάξεων αὐτῶν, ὡσάκις αἱ γενικαὶ διατάξεις τοῦ Χάρτου δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Πλὴν ὅμως δὲν κατέστη ἐφικτὴ ἡ συμφωνία ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς φύσεως τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως. Ἐπὶ πλέον δὲ δὲν δύναται ἀποτελεσματικῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ ἄρθρ. 51 ἐνέχει ἀποκλειστικὸν χαρακτήρα, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι πλὴν τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως ἀποκλείει πᾶσαν ἄλλην συλλογικὴν ἢ μερικωτέραν συμφωνίαν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως, ἄλλοι μὲν ὑπεστήριξαν περιοριστικὴν ἀποψιν καθ' ἣν ἡ ὀργάνωσις αὕτη θέον νὰ προσαρμόζεται εἰς δύο κριτήρια, τὴν διάρκειαν καὶ τὴν γεωγραφικὴν γειτονίαν, ἄλλοι δὲ ἀπεδέχθησαν εὐρυτέραν ἐρμηνείαν διὰ τῆς ὁποίας εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς περιφερειακῆς ὀργανώσεως περιλαμβάνεται πᾶσα συλλογικὴ ἢ διμερὲς συμφωνία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐγγύησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Οὕτω τὰ σύμφωνα ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως ἀκόμη καὶ αἱ ἀμυντικαὶ συμμαχίαι περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ἄρθρ. 51.

Τὸ γεωγραφικὸν κριτήριον εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὡς βάσις διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν συμφωνίας τινός, διότι ὁ γεωγραφικὸς δεσμὸς εἰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἐμφανίζεται ρευστὸς ἐνίοτε δὲ καὶ πλασματικὸς καὶ διότι ὁ «ἄμεσος κίνδυνος» ἀποτελεῖ πολλάκις σύνδεσμον στενώτερον ἀπὸ πᾶσαν γεωγραφικὴν γειτονίαν. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐννοία τῆς τοπικῆς συμφωνίας εὐρίσκεται ἐν πλήρῃ ἐξελίξει διότι αἱ συμφωνίαι αὗται ἐμφανίζονται ὡς συνέπεια δεσμῶν, προερχομένων ἐξ ἀλληλεγγύης, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἢ ἄλλης τινός οἱ ὅποιοι δημιουργοῦνται μεταξὺ τῶν ἐθνῶν¹³⁶.

135. Ἡ διάταξις αὕτη περιελήφθη ἰδίως κατόπιν ἀξιώσεως τῶν Ἀμερικανικῶν κρατῶν καὶ τοῦτο διὰ νὰ λειτουργήσῃ κανονικῶς ἡ Παναμερικανικὴ Ἐνωσις εἰς περίπτωσιν χρεωκοπίας τοῦ συστήματος τοῦ O.H.E.

136. G. Scelle, Une crise de la S.d.N. 1927 σελ. 215.

Δύναται ὅθεν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ μὲν περιφερειακὴ ὀργάνωσις προβλέπεται ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν περίπτωσις ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθ. 51, χωρὶς ὁμῶς νὰ εἶναι καὶ ἡ μόνη. Ἡ κοινότης συμφερόντων καὶ οἱ ἐξ ἄλλων λόγων, πλὴν τῶν γεωγραφικῶν, δημιουργούμενοι μεταξύ κρατῶν δεσμοὶ οἱ ἐξωτερικευόμενοι εἰς εἰδικὰς συμφωνίας μεταξύ ομάδος κρατῶν, ἀποβλεπούσας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας, ὡς αὐταὶ νοοῦνται ὑπὸ τοῦ Ο.Η.Ε., δύνανται νὰ ἀποτελέσουν βάσιν νομίμου ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς συλλογικῆς ἀμύνης, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 51, ἐφόσον ἐν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ομάδος ὑπέστη ἔνοπλον ἐπίθεσιν.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐνισχύεται : α) ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθ. 51, τὸ ὁποῖον οὐδένα περιορισμὸν ἢ χαρακτηρισμὸν ἀναφέρει, β) ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἀμερικανὸς ἀντιπρόσωπος ἤρνήθη ν' ἀποδεχθῇ πάντα ὀρισμὸν περιορίζοντα ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθ. 51 καθὼς καὶ τῆς διαπιστωθείσης ἀσυμφωνίας, γ) ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἄρθρου 51 καταχωρηθέντος εἰς τὸ Κεφ. VII καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Κεφ. VIII, τὸ ὁποῖον διαπραγματεύεται περὶ τῶν τοπικῶν συμφωνιῶν καὶ τέλος ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐν γένει θεμελιώσεως αὐτοῦ ¹³⁷.

Πράγματι τὸ ἄρθ. 51 ἀποβλέπει ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἀμύνης, μέχρις ὅτου τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας διαπιστώσει τὴν ἐπίθεσιν καὶ λάβει τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ὑποκατάστασιν ἐν μέρει, διὰ τῶν εἰδικῶν συμφωνιῶν, τῶν συλλογικῶν μέτρων τοῦ Ο.Η.Ε., ὡσάκις τὸ Συμβούλιον τούτου εὐρεθῇ εἰς ἀδυναμίαν ἐκδόσεως ἀποφάσεως ἢ οὐσιαστικῆς ἐπιβολῆς μέτρων συλλογικῆς ἀσφαλείας, ὅποτε αἱ ὑπὸ μερικωτέρων ὀργανισμῶν ἢ εἰδικῶν συμφωνιῶν προβλεπόμεναι ἐγγυήσεις τίθενται εἰς ἐφαρμογὴν πρὸς προστασίαν τοῦ κράτους θύματος ἀδίκου ἐπιθέσεως καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν γενικῶν σκοπῶν τοῦ Ο.Η.Ε., περὶ διατήρησεως τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Συνεπῶς πᾶσα συμφωνία, μεταξύ δύο ἢ πλείονων κρατῶν σκοπὸν ἔχουσα τὴν προστασίαν τοῦ εἰρηνικοῦ καθεστῶτος εἴτε ὑπὸ μορφήν συνθηκῶν ἀμοιβαίας ἐγγυήσεως, εἴτε ὑπὸ μορφήν τοπικῶν ἢ περιφερειακῶν ὀργανώσεων, δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν λήψιν μέτρων συλλογικῆς ἀμύνης συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 51. Τοῦτο ἐνισχύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας οὐδὲν μειοῦνται ἐκ τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς συλλογικῆς ἀμύνης, τὸ ὁποῖον κατέχει μὲν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν περιπτώσει ἐνόπλου ἐπιθέσεως εἰς τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ Χάρτου, ἀλλὰ τοῦ ὁποῖου ὁμῶς ἡ διατήρησις καὶ ἡ ἔκτασις ἐξαρτῶνται ἐν τέλει

137. Arregui, Le regionalisme dans l'organisation internationale, Rd.C.A. D.I.H. 1935, 53.

ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συμβουλίου, κεκτημένου ἀποφασιστικὴν ἐν προκειμένῳ ἀρμοδιότητα.

Τὸ ἀρθ. 51 ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον πρόοδον τοῦ θετικοῦ δικαίου, ρυθμίζον τὴν ἀσκήσιν καὶ τὴν ἐκτασιν τῆς νομίμου ἀμύνης. Ἐπὶ πλέον προσαρμόζει ταύτην πρὸς τὴν γενικωτέραν ὀργάνωσιν τῆς διεθνοῦς κοινότητος, ἀποκλεῖον οὕτω τὰς καταχρήσεις τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ τοὺς περιορισμοὺς τῶν δικαιωμάτων τοῦ συλλογικοῦ ὄργανου. Τέλος ἡ παραδοχὴ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἀσφαλιστικὴν δικλείδα τοῦ γενικοῦ συστήματος εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας, ὡς τοῦτο θεσπίζεται ὑπὸ τοῦ Ο.Η.Ε.

II. ΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβολῆς κυρώσεων ἐν ὀνόματι τῆς διεθνοῦς κοινότητος ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον ἤθελε παραβιάσει τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις, περὶ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ πολέμου, ἀνέκυψε τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κ.τ.Ε., τὸ Σύμφωνον τῆς ὁποίας ἐθέσπιζε σύστημα κυρώσεων, ὑπὸ τὴν μορφήν συλλογικῶν μέτρων καταναγκασμοῦ πρὸς διατήρησιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ τάξεως. Διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῶν διαφόρων πολυμερῶν ἢ εἰδικῶν περιφερειακῶν συμφώνων ἢ συνθηκῶν ἀμοιβαίας βοήθειας προέκυψε τὸ ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν εἰδικωτέρων τούτων κυρώσεων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς κυρώσεις τῆς Κ.τ.Ε. καὶ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου. Τέλος ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. παρουσιάζει τὴν τελειοτέραν μορφήν κυρωτικῶν μέτρων συλλογικοῦ χαρακτῆρος, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι θεσπίζει τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῶν στρατιωτικῶν κυρώσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι προσαρμόζει πρὸς αὐτάς, ὅλας τὰς ἀναλόγους διατάξεις τῶν περιφερειακῶν ὀργανώσεων καὶ συμφώνων.

1. Τὸ ἀρθ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. ἀναφέρει «ἐὰν μέλος τι προσφύγῃ εἰς πόλεμον κατὰ παράβασιν τῶν διὰ τῶν ἀρθρων 12, 13, 15 ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων θεωρεῖται *ipso facto* ὡς ἐνεργῆσαν πολεμικὴν πράξιν ἐναντίον ὅλων τῶν Μελῶν τῆς Κοινωνίας». Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ Συμβούλιον ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὰς ἐνδιαφερομένας κυβερνήσεις τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτικῶν, ναυτικῶν καὶ ἀεροπορικῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας θὰ συνεισφέρει ἕκαστον μέλος τῆς Κοινωνίας διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προορίζονται ὅπως ἐπιβάλλουν τὸν σεβασμὸν τῶν πρὸς τὴν διεθνῇ κοινωνίαν ὑποχρεώσεων. Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι αἱ κυρώσεις ἐφαρμόζονται :

α) ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον προσφεύγει εἰς πόλεμον χωρὶς ν' ἀποδεχθῇ προηγουμένως τὴν ὑπαγωγὴν τῆς διαφορᾶς εἰς μίαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Συμφώνου προβλεπομένων διαδικασιῶν ἢ χωρὶς ν' ἀναμεῖνει τὴν λῆξιν τοῦ *moratorium* τῶν τριῶν μηνῶν, β) ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον προσφεύγει εἰς τὴν βίαν ἐναντίον ἄλλου κράτους, συμμορφουμένου πρὸς τὴν διαιτητικὴν ἢ δι-

καστικήν απόφασιν ἢ πρὸς τὰς συστάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε. τὰς ληφθεῖσας ὁμοφώνως, γ) ἐναντίον τοῦ κράτους τὸ ὁποῖον προσφεύγει εἰς πόλεμον ἐναντίον ἄλλου, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐξεδόθη ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ὅτι ἡ ὑπὸ συζήτησιν διαφορὰ ἀνάγεται εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν αὐτοῦ ἀρμοδιότητα.

Συνεπῶς ἡ ἀσκήσις βίας ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν κυρώσεων ρητῶς προβλέπετο ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε., πᾶς δὲ περιορισμὸς τῆς χρήσεως τῆς βίας ἢ παραίτησις ἀπὸ τοῦ πολέμου, οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ δικαίωμα τοῦ Συμβουλίου νὰ προτείνῃ μέτρα καταναγκασμοῦ κατὰ τοῦ ἐπιτιθεμένου καὶ παραβιάζοντος τὰς ἐκ τοῦ Συμφώνου ὑποχρεώσεις του· ἀνεπηρέαστος παραμένει ἐπίσης ἡ εὐχέρεια τῶν κρατῶν—μελῶν ὅπως συμμετάσχουν ἐνεργῶς, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συλλογικῶν μέτρων ἀσφαλείας.

Δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Συμφώνου θεσπιζόμεναι κυρώσεις ἦσαν δύο εἰδῶν, οἰκονομικαὶ καὶ στρατιωτικαί. Αἱ τελευταῖαι ἦσαν προαιρετικαί· τὸ Συμβούλιον προέβαινεν εἰς ὑποδείξεις καὶ συστάσεις, εἰς δὲ τὰς κυβερνήσεις τῶν κρατῶν—μελῶν ἀνῆκεν ἡ ἀρμοδιότης τῆς λήψεως ἀποφάσεων περὶ συμμετοχῆς των εἰς τὰς στρατιωτικὰς κυρώσεις.

Οὕτω τὸ πρῶτον εἰς τὸ πλαίσιον τῆς διεθνoῦς κοινωνίας προβάλλεται σύστημα στρατιωτικῶν κυρώσεων προαιρετικοῦ μὲν χαρακτῆρος, ἀλλὰ πλήρως ὀργανωμένου καὶ προσχεδιασμένου, ὑπὸ ἀρμοδίου συλλογικοῦ ὄργάνου, τὸ ὁποῖον ἐξωτερικεύει τὴν βούλησιν τῆς διακρατικῆς κοινότητος, ἐκπροσωπομένης ὑπὸ τῆς Κ.τ.Ε. ¹³⁸.

Τὰ μετὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. ὑπογραφέντα διμερῆ σύμφωνα ἀμοιβαίας βοηθείας καὶ ἰδίως τὰ περιφερειακὰ σύμφωνα ἀσφαλείας, ὡς αἱ συμφωνίαι τοῦ Λοκάρνο, ἀπέβλεπαν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν στρατιωτικῶν κυρώσεων τοπικοῦ χαρακτῆρος. Τοῦτο ἀπέτρεπεν, ἀφ' ἐνὸς μὲν, μεταξὺ κρατῶν, συνδεομένων δι' εἰδικῶν ὑποχρεώσεων νὰ προσφύγουν εἰς μέτρα καταναγκασμοῦ ἐναντίον τοῦ ἐπιτιθεμένου, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.τ.Ε. θὰ εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν νὰ λάβῃ σχετικὴν ἀπόφασιν νομικῶς ἰσχυράν, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐδέσμευεν τὰ κράτη—μέλη τῆς Κοινωνίας, τὰ συνδεόμενα δι' εἰδικῶν διατάξεων ὅπως μετάσχουν, ὑποχρεωτικῶς πλέον, εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου προτεινόμενα στρατιωτικὰ μέτρα, κατὰ τοῦ κράτους τοῦ παραβιάσαντος τὸ Σύμφωνον.

Οὕτω, διὰ τῶν εἰδικῶν ἢ τοπικῶν συμφώνων ἐπληροῦντο ἐν μέρει τὰ κενὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ προαιρετικοῦ χαρακτῆρος τῶν στρατιωτικῶν κυρώσεων εἰς ὑποχρεωτικὸν καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν,

138. H a d j i s c o s, *Les sanctions internationales de la société des Nations* (1920). B r ü c k, *Les Sanctions en Droit International Public* (1933).

όσakis τὸ Συμβούλιον δὲν κατώρθωνε νὰ συγκεντρώσει τὴν ὁμόφωνον γνώ-
μην τῶν μελῶν αὐτοῦ, τῆς ψήφου τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων μελῶν μὴ
λαμβανομένης ὑπ' ὕψιν.

Αἱ στρατιωτικαὶ κυρώσεις εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις δὲν δύναται
νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου· ἀποτελοῦν ἐνέργειαν ἀστυνομικῆς
φύσεως ἢ δικαστικῆς ἐκτελέσεως, πρὸς διατήρησιν τοῦ εἰρηνικοῦ καθεστῶτος
τῆς διεθνοῦς κοινωνίας ¹³⁹.

2. Τὸ ζήτημα τῆς νομιμότητος τῶν στρατιωτικῶν κυρώσεων ἡρευνήθη
ἐν ἐκτάσει κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ παραι-
τήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου.

Οἱ συμβαλλόμενοι παρητήθησαν τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον, ὡς μέ-
σον ἐθνικῆς πολιτικῆς, ἤτοι ὡς μέσον ἐνεργείας τῆς προσωπικῆς μονομε-
ροῦς καὶ ἀνεξαρτήτου αὐτῶν πολιτικῆς ἀποβλεπούσης εἰς τὴν ἱκανοποίησιν
ἐθνικῶν καὶ ἐγωϊστικῶν συμφερόντων. Εἰς τὸν ὅρισμόν αὐτῶν δὲν περιλαμβά-
νονται αἱ στρατιωτικαὶ κυρώσεις αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐνέργειαι συλλογικαί, ἐξαρτώ-
μεναι ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἀρμοδίου ὑπερκρατικοῦ ὀργάνου, ἐφαρμοζόμεναι ὡς
συνέπεια προηγουμένης παραβιάσεως ἀνειλημμένης ὑποχρεώσεως, διὰ προ-
σφυγῆς εἰς ἀθέμιτον βίαν καὶ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν διατήρησιν τῆς γενικῆς εἰ-
ρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Ἐπὶ τῆς νομιμότητος τῶν στρατιωτικῶν κυρώσεων, ἔναντι τῆς ὑπὸ τοῦ
Συμφώνου θεσπισθείσης ἀρχῆς περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἡ συμφω-
νία μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν οὐδόλως ὑπῆρξεν εὐχερῆς ¹⁴⁰.

Αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἐδήλουν πρὸ τῆς ὑπογραφῆς ὅτι «δὲν ὑπάρχει
ἀναγκαστικῶς ἀσυμβίβαστον μεταξὺ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τῆς ἐν-
νοίας τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἀνευ ἐπιφυλάξεως. Τὸ Σύμφωνον
εἶναι ἀληθὲς ὅτι δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἐπιτρέπον τὸν πόλεμον εἰς ὠρισμέ-
νας περιπτώσεις, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἐξουσιοδοτήσεως καὶ οὐχὶ περὶ θετικῆς
ὑποχρεώσεως» ¹⁴¹. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου τούτου ἀνε-
φῆρετο εἰς τὸν προαιρετικὸν χαρακτῆρα τῶν στρατιωτικῶν κυρώσεων εἰς τὰ
πλαίσια τοῦ συστήματος τῆς Κ.τ.Ε. Ἀντιθέτως τὰ κράτη—μέλη τῆς Κ.τ.Ε.
ἐπέμενον κατὰ τρόπον μὴ ἐπιτρέποντα ἀμφισβήτησιν ὅτι ἡ παραίτησις ἀπὸ
τοῦ πολέμου οὐδόλως ἔθιγεν τὰς ἤδη ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις καὶ εἰδικῶς
τὰς ἐκ τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τῶν Συμφωνιῶν τοῦ Λοκάρνο.

Ἡ Γαλλία ὑπεστήριζεν ὅτι «αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ νέου συμφώνου δὲν ὑπο-
καθιστοῦν, οὐδὲ καταργοῦν τὰς προηγουμένας συμφωνίας», ἡ Ἀγγλία «δὲν

139. Wehberg, Le problème de la mise de la guerre hors de loi, Rd.C.A.D. I.H. σελ. 226. Politis, op. cit. R.D.I. et L.C. 1925, σελ. 713.

140. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῆς λατινικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς ἀντιλήψεως περὶ ὀργανώσεως τῆς διεθνοῦς κοινωνίας.

141. Ἀμερικανικὴ Διακοίνωσις 23 Ἰουνίου 1928, *Esprit International* (1929).

ἡδύνατο ν' ἀποδεχθῇ οἰανδήποτε συνθήκην ἢ ὅποια θὰ προσέβαλλεν ἢ θὰ κατέστρεφεν τὰς συμφωνίας ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης», ἡ Γερμανία ὅτι «ὁ σεβασμὸς τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἀπορреουσῶν ἐκ τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τοῦ Συμφώνου τοῦ Ρήνου δέον νὰ καθορισθῇ καὶ νὰ τονισθῇ», ἡ Ἰαπωνία ὅτι «ἡ πρότασις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὰς συμφωνίας αἱ ὁποῖαι διασφαλίζουν τὴν δημοσίαν εἰρήνην», ἡ Ν. Ἀφρική ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς εἰς τὸ Σύμφωνον δὲν θὰ τὴν ἐμποδίσῃ «νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῆς ὡς μέλος τῆς Κ.τ.Ε.», ὁ Καναδᾶς ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν κειμένων τούτων «οὐδεμία ἀντίθεσις, οὔτε εἰς τὸ γράμμα, οὔτε εἰς τὸ πνεῦμα»¹⁴².

Ἡ βούλησις ὅθεν τῆς παμπῆφίας σχεδὸν τῶν συμβαλλομένων κρατῶν πρὸ τῆς συνομολογήσεως ἀκόμη τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων, ἦτο σαφὴς ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἐκ τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τῶν ἄλλων συμφωνιῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων. Τοῦτο δὲ διότι ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν κυρώσεων τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.τ.Ε. δὲν διαθέτει μὲν τὰ ἀναγκαῖα μέσα ὅπως ἐπιβάλλῃ διὰ τῶν ὅπλων τὰς συστάσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχει ὅμως τὸ δικαίωμα καὶ τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ στρατιωτικὴν ἐνέργειαν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν τήρησιν τῶν διεθνῶν νομίμων καὶ εἰς τὴν ἐπαναφορὰν εἰς τὴν τάξιν τοῦ κράτους τὸ ὅποιον ἡγγόνησεν τὰς ὑποχρεώσεις αὐτοῦ.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κυρώσεων κατὰ τὸ ἀρθ. 16 τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. ἐστρέφετο κατὰ τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον προσέφευγεν εἰς τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ πᾶσα προσφυγὴ εἰς πόλεμον παρεβίαζε συγχρόνως καὶ τὸ Σύμφωνον τῶν Παρισίων καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ ἐπιτιθέμενον κράτος δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ προνόμιον τοῦ Συμφώνου, τῶν ἄλλων συμβαλλομένων ἀνακτώντων ἐναντι αὐτοῦ πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, καὶ δυναμένων συνεπῶς, νὰ ἐφαρμόσουν νομίμως πάσης φύσεως κυρώσεις, συλλογικοῦ ἢ μερικοῦ χαρακτῆρος.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου οὐδεμία ἀντινομία ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν διατάξεων τῶν δύο συμφώνων, ἐφ' ὅσον, διὰ τῆς ἐπιθέσεως παρεβιάζοντο ἀμφοτέρω.

Ὑπῆρχεν ὁμοῦ καὶ ἡ περίπτωσις προσφυγῆς εἰς μέτρα βίας, ὑπὸ τοῦ κράτους ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη εὐμενὴς ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε., ἡ δικαστηρίου τινος, ἐναντίον τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον ἀρνεῖται μὲν νὰ συμμορφωθῇ εἰς τὰς ἐκδοθείσας ἀποφάσεις, πλὴν ὁμοῦ δὲν προσέφευγεν εἰς πολεμικὰς πράξεις. Βάσει τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. τὸ κράτος ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη τοιαύτη ἀπόφασις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς διὰ παντὸς μέσου καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἀκόμη, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρηθῇ παραβίασις τοῦ Συμφώνου, ἐνῶ ἀντιθέτως διὰ τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων τὰ συμβαλλόμενα μέρη παρητοῦντο τοῦ δικαιώματος τούτου, ἐφόσον δὲ ὑπῆρχε

142. Βλ. Διπλωματικὴν ἀλληλογραφίαν, *Esprit International*, op. cit. 1928.

προηγούμενη παραβίασις, διὰ προσφυγῆς εἰς πράξεις βίας, ἀντικειμενικῶς διαπιστουμένη.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων καὶ βάσει αὐτοῦ ὡς καὶ τῆς προηγηθείσης διπλωματικῆς ἀλληλογραφίας δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὰ κράτη τὰ ὑπογράψαντα τοῦτο καὶ ὄντα μέλη τῆς Κ.τ.Ε. παρητήθησαν μὲν τοῦ δικαιώματος νὰ προβοῦν εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἐκτέλεσιν πάσης διεθνoῦς ἀποφάσεως, διὰ μονομεροῦς ἐνεργείας, πλὴν ὅμως διετήρησαν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν εὐχέριαν νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων βίας, πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν, ἀλλὰ κατόπιν σχετικῆς ἀδείας τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.τ.Ε.

Ἄνάλογος δυσχέρεια προέκυπτε καὶ ἐκ τοῦ Συμφώνου τοῦ Ρήνου, τὸ ὁποῖον ἐξωμοίωνε πρὸς περίπτωσιν δικαιολογοῦσαν τὴν νόμιμον ἄμυναν τὴν παραβίασιν τῶν στρατιωτικῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν περὶ παροπλισμοῦ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τοῦ Ρήνου.

Ἡ εἰδικὴ αὕτη περίπτωσις ὑπῆρξεν προφανῶς ἡ αἰτία τῆς ἐπιμονῆς τῶν κρατῶν τὰ ὁποῖα συνωμολόγησαν ἀμφοτέρω τὰ σύμφωνα τοῦ Ρήνου καὶ Παρισίων, ὅπως ἐξαίρεσουν ρητῶς τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου ὅλας τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς, βάσει τοῦ Συμφώνου τοῦ Ρήνου, ἔδει νὰ ἐφαρμοσθοῦν στρατιωτικαὶ κυρώσεις, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ὑπῆρχε σύμπτωσις παραβιάσεως τῶν δύο συμφωνιῶν, ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῶν κυρώσεων διησφαλίζετο πλήρως διὰ τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν διατάξεων τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων.

Τὰ κράτη—μέλη τῆς Κ.τ.Ε. ἀποδεχόμενα τὸν περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν δράσεως, οὐδόλως ἠθέλησαν νὰ μεταβάλουν ἢ νὰ μειώσουν τὴν συλλογικὴν αὐτῶν δρᾶσιν, τὴν ἐγκρινομένην ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου. Ἐξ ἄλλου ἡ διὰ μέτρων βίας συλλογικὴ ἐκτέλεσις μιᾶς ἀποφάσεως δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πόλεμος, ὅπως καὶ «ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις δὲν εἶναι φόνος»¹⁴³.

3. Ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. ἀποδέχεται, ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν κυρώσεων, τὴν Ἑπειρωτικὴν ἀντίληψιν περὶ ὀργανώσεως τῆς διεθνoῦς κοινωνίας καὶ θεσπίζει ὑποχρεωτικὰς πάσας τὰς κυρώσεις, συνεπῶς καὶ τὰς στρατιωτικὰς. Τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας ἀποφασίζει τὴν λήψιν μέτρων καταναγκασμοῦ, τὰ κράτη—μέλη εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Συνεπῶς πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας, καὶ ἀναληφθεῖσα κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Συμβουλίου, ὅχι μόνον παραμένει θεμιτὴ εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Ο.Η.Ε. ἀλλὰ κηρύσσεται ἐπιβεβλημένη.

Τὸ Κεφάλαιον VII τοῦ Χάρτου (ἄρθ. 39—50) ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐνερ-

143. Le Fur, Comité National d'Études Sociales et Politiques, Fas. No 423. Βλ. L'Europe Nouvelle, 1928 σελ. 1155, commentaires sur le Pacte.

γείας «έν περιπτώσει άπειλών κατά τής εϊρήνης, διαταράξεως τής εϊρήνης και έπιθετικῶν πράξεων».

“Αρθ. 39 «Τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας θὰ ἀποφαίνεται περὶ τής ὑπάρξεως ἀπειλῆς τινος κατά τής εϊρήνης ἢ έπιθετικῆς πράξεως και θὰ προβαίνει εἰς συστάσεις ἢ θὰ ἀποφασίζει περὶ τῶν ληπτέων μέτρων συμφῶνως πρὸς τὰ ἄρθ. 41 και 42 πρὸς διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τής διεθνοῦς εϊρήνης και ἀσφαλείας». Ἐκ τής διατάξεως ταύτης έπεται : α) ‘Ο Χάρτης δὲν καθορίζει, ὡς τὸ Σύμφωνον τής Κ.τ.Ε., τὰς περιπτώσεις αἱ ὁποῖαι συνεπάγονται τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κυρώσεων. Ἐπαφίεται εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ τής ὑπάρξεως ἀπειλῆς ἢ έπιθετικῆς πράξεως. Δὲν ὑπάρχει συνεπῶς περίπτωσις αὐτομάτου καθορισμοῦ τοῦ έπιτιθεμένου, οὐδὲ τυπικὰ ἢ περιοριστικὰ κριτήρια ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Συμβουλίου εἶναι εὐρυτάτη. β) Τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας ἐνεργεῖ κατά δύο στάδια, τὰ ὁποῖα ὁμῶς δύναται και νὰ συμπέσουν, χρονικῶς ἀποφαίνεται πρῶτον ἐπὶ τής ἀπειλῆς ἢ έπιθέσεως και μετὰ ταῦτα προβαίνει εἰς συστάσεις ἢ ἀποφασίζει, γ) τὸ Συμβούλιον δύναται νὰ προβαίνῃ εἴτε εἰς συστάσεις ἀποβλεπούσας εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἢ τὴν ὁλοκλήρῳσιν εἰρηνικῆς τινος διαδικασίας, εἴτε ν’ ἀποφασίζει περὶ τῶν ληπτέων μέτρων ὁσάκις ἡ έπίθεσις διεπιστῶθῃ, ὡς ἀποτελοῦσα αὐτόφορον παραβίασιν τής εϊρήνης.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας ἀποφασιζόμενα μέτρα δύνανται νὰ μὴ συνεπάγονται χρῆσιν ἐνόπλου βίας (“Αρθρ. 41) ἢ ἀντιθέτως, ἐφόσον ταῦτα ἢ πᾶν προσωρινὸν μέτρον ἤθελον ἀποδειχθεῖ ἀτελέσφορα, (“Αρθρ. 40), τὸ Συμβούλιον δύναται «νὰ ἀναλάβῃ ἀπὸ ἀέρος, θαλάσσης ἢ διὰ στρατιωτικῶν δυνάμεων τής ξηρᾶς, τὴν δρᾶσιν ἢ ὁποῖα θὰ εἶναι ἀναγκαῖα ὅπως διατηρηθῇ ἡ ἀποκατασταθῇ ἡ διεθνὴς εϊρήνη και ἀσφάλεια» (“Αρθ. 42). Συνεπῶς, αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου ἐνέχουν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα και εἰς τὴν περίπτωσιν ἐφαρμογῆς τῶν κυρώσεων (“Αρθ. 25). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Κ.τ.Ε., ἡ σχετικὴ ἀπόφασις εἶναι ἐγκυρὸς ἐφ’ ὅσον συγκεντρῶναι τὴν πλειοψηφίαν τῶν 7 μελῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων τὰς ψήφους τῶν μονίμων μελῶν τοῦ Συμβουλίου (“Αρθ. 27), και οὐχὶ τής παμψηφίας ὅπως ἀπήτει τὸ Σύμφωνον τής Κ.τ.Ε.

Διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας, βάσει τῶν ἀνωτέρω ἄρθρων, προβλέπεται ἡ ὑπαρξὶς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Οὕτω τὸ ἄρθ. 43 ἀναφέρει τὴν ὑποχρέωσιν τῶν μελῶν ὅπως θέσουν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Συμβουλίου, κατόπιν εἰδικῆς συμφωνίας, τὰς ἀναγκαῖας στρατιωτικὰς δυνάμεις και τὴν ἐν γένει συνδρομὴν τὴν ὁποῖαν ὀφείλουν νὰ παράσχουν καθὼς και τὰ «διαθέσιμα ἐθνικὰ ἀεροπορικὰ τμήματα διὰ συνδεδασμένην διεθνῇ ἐνέργειαν ἐξαναγκασμοῦ» (“Αρθ. 45).

Διὰ τὴν ὀρθὴν προετοιμασίαν και τὴν ἐφαρμογὴν τής ἐπιβολῆς τής συλλογικῆς βίας ὁ Χάρτης προβλέπει τὴν συνδρομὴν τής Ἐπιτροπῆς τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἐπιτελείου παρὰ τῷ Συμβουλίῳ Ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖον παραμένει τὸ

ἀρμόδιον καὶ ἀποφασιστικὸν ὄργανον πάσης ἐνεργείας ("Αρθρ. 46). Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ θὰ συμβουλευῇ καὶ θὰ βοηθῇ τὸ Συμβούλιον καὶ θὰ εἶναι ὑπεύθυνος ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ τὴν στρατιωτικὴν καθοδήγησιν πασῶν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ("Αρθρ. 47).

Τὸ σύστημα τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. παρουσιάζει ἀναμφισβήτητον πρόοδον ἐναντι τῶν διατάξεων τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. φιλοδοξεῖ δέ, ὅπως εἰς τὸ ζήτημα τῆς διεθνούς ἀσφαλείας ἐφαρμόσει τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου, διὰ τῆς καταβαλλομένης προσπάθειας πρὸς ἀναγνώρισιν ἀνωτέρου ὀργάνου ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος καὶ δημιουργίας διεθνούς στρατοῦ.

Καὶ ἐν σχέσει τὸ πρῶτον ζήτημα, τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας κέκτῃται ἀπόλυτον διακριτικὴν ἐξουσίαν, ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῶν περιπτώσεων ἀπειλῆς ἢ ἐπιθέσεως. Ἐπὶ πλέον δύναται ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἐκάστοτε περιπτώσεων νὰ προτείνῃ εἰρηνικὰς διαδικασίας ἐπιλύσεως τῆς διαφορᾶς, προσωρινὰ μέτρα ἐπιβολῆς μὴ συνεπαγόμενα βίαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν κυρώσεων, οὐχὶ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος ("Αρθ. 41), ὅπως ἡ διακοπὴ τῶν διπλωματικῶν, προσωπικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ τὴν ἐφαρμογὴν βιαιῶν μέτρων καταναγκασμοῦ ὑφ' ὧν ἢ μελῶν τινων κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ, ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν ἐπὶ μέρους διεθνῶν ὀργανώσεων, τῶν ὁποίων τὰ κράτη τυγχάνουν μέλη ("Αρθ. 48), τέλος νὰ ἀποφασίζῃ στρατιωτικὰς ἐπιδείξεις, ἀποκλεισμὸν καὶ ἄλλας ἐπιχειρήσεις τῶν ἀπὸ ἀέρος, θαλάσσης καὶ ξηρᾶς δυνάμεων τῶν μελῶν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ("Αρθ. 42).

Αἱ ἐνέργειαι ὅμως αὗται προϋποθέτουν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας λαμβανομένην διὰ τῆς νομίμου πλειοψηφίας τῶν ἐπτὰ ψήφων ἐπὶ ἔνδεκα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν θετικῶν ψήφων τῶν πέντε «Μεγάλων» οἱ ὁποῖοι κατέχουν μονίμους ἔδρας. Συνεπῶς ἡ ἄρνησις ἐνὸς ἐξ αὐτῶν παραλύει ὁλόκληρον τὸ σύστημα. Πάντως αἰσθητὴ πρόοδος ἐσημειώθη, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἰσχυόντων κανόνων τοῦ θετικοῦ δικαίου, διότι ὁ κανὼν τῆς παμψηφίας ἐγκατελείφθη ἤδη, ἡ δὲ θέλησις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν εἶναι ἐπαρκὴς ἐφόσον ἀπαιτεῖται καὶ ἡ σύμφωνος γνώμη δύο δευτερευόντων κρατῶν. Αἱ δύο αὗται καινοτομίαι εἶναι σοβαρὰ ἀποκτῆματα διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς διεθνούς κοινωνίας. Ἡ κατάρχησις τοῦ δικαιώματος τοῦ veto προκαλεῖ νέας ἀνησυχίας, ἰδίως εἰς τὰς περιπτώσεις ὅπου τὸ Συμβούλιον δὲν πρόκειται νὰ ἀποφανθῇ περὶ ἐφαρμογῆς μέτρων συλλογικῆς ἐνεργείας, διότι ἡ ἄκαιρος χρῆσις αὐτοῦ ἀναστέλλει πᾶσαν προκαταρκτικὴν προσπάθειαν ἢ ἐπιβολὴν προσωρινοῦ μέτρου, πρὸς διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης.

Ἐπιβάλλεται ὅθεν ἀναθεώρησις τῶν διατάξεων περὶ προβολῆς τοῦ veto, διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν περιπτώσεων τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἰδίως διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ προβολὴ τοῦ veto ὅπωςδήποτε δὲν θὰ εἶναι θεμιτὴ εἰμὴ μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας πρόκειται τὸ Συμβούλιον νὰ λάβῃ ἀπόφασιν πρὸς ἐφαρμογὴν στρατιωτικῶν μέτρων βίας.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς δημιουργίας διεθνoῦς στρατοῦ ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. προέκρινε τὴν ἀποδοχὴν μέσης λύσεως, διὰ τῆς ὁποίας αἱ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Συμβουλίου ἐθνικαὶ δυνάμεις εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμέναι, καὶ διατελοῦν ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν διεθνoῦς ἐπιτελείου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποίου διεξάγουν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις κατ' ἐντολὴν τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ ἐν ὀνόματι τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν.

Ἡ πρακτικὴ ὁμως ἐφαρμογὴ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων προϋποθέτει τὴν ὑπογραφὴν «εἰδικoῦ ἢ εἰδικῶν συμφώνων» μεταξὺ τοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν κρατῶν—μελῶν. Ἡ ἄρνησις τῆς ὑπογραφῆς ἢ ἡ μὴ ὑπογραφὴ τοιαύτης φύσεως συμφώνου, παραλύνει τὰς διατάξεις περὶ τοῦ προκαθορισμένου χαρακτῆρος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τοῦ Ο.Η.Ε.

Ἡ μὴ ὑπαρξὶς τοιούτων συμφώνων οὐδόλως ἐμποδίζει τὸ Συμβούλιον νὰ λάβῃ ἀποφασιστικὰ μέτρα κυρώσεων, πλὴν ὁμως ἐναπόκειται εἰς τὰ κράτη—μέλη, νὰ καθορίσουν ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ ποσοστὸν καὶ τὴν φύσιν τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῶν κυρώσεων. Τοῦτο μειώνει τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐπιτελείου καὶ ἐν τῇ πράξει παρακωλύει τὸ Συμβούλιον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν προοριζομένων διὰ τὴν διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου περὶ συλλογικῶν μέτρων ἐνεργείας ἐν περιπτώσει ἀπειλῆς ἢ ἐπιθέσεως ἐξαρτᾶται ἐν τέλει ἐκ τῆς καλῆς πίστεως τῶν κρατῶν—μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ὥς ἐξ ἄλλου καὶ ἡ τήρησις παντὸς κανόνος ἢ θεσμοῦ ἐδράζεται οὐχὶ εἰς τὴν ὑπαρξὶν οἰουδήποτε πλήρους συστήματος θετικῶν κυρώσεων, ἀλλ' ἐν τέλει εἰς τὴν νομικὴν συνείδησιν τῶν λαῶν καὶ εἰς τὸ συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης αὐτῶν, εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς κοινῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας συμφέρον αὐτῶν εἶναι ἡ ἐπικράτησις τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης ¹⁴⁴.

144. Σ. Καλογερόπουλος Στράτης, Διεθνὲς Δημόσιον Δίκαιον—σελ. 197. Ἐν περιπτώσει μὴ ἐπιτεύξεως τῆς ἀπαιτουμένης πλειοψηφίας ἐν τῷ Συμβουλίῳ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν κυρώσεων, αὐτομάτως τίθενται ἐν ἰσχύϊ αἱ ἀνέλογοι διατάξεις τῶν περιφερειακῶν συμφωνιῶν, ὥς τοῦ Ἀτλαντικοῦ κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ἔθεωρεῖτο μέχρι τινὸς ὡς τὸ χαρακτηριστικὸν δικαίωμα τῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἄσκησις ἦτο νόμιμος καὶ ἀπεριόριστος, ἀνεγνώριζετο δὲ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν προνόμιον τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπῆρχε σύμπτωσις τῶν διεθνῶν κανόνων καὶ τῶν συνταγματικῶν διατάξεων.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ὑπέστη σοβαρὰν ἐξέλιξιν εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον ἢ ὅποια ἐν μέρει ἐξεδηλώθη παραλλήλως καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον. Διεθνῶς μὲν, ἡ χρῆσις αὐτοῦ περιορίσθη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ διαφόρων διμερῶν ἢ πολυμερῶν συνθηκῶν, ἰδίως δὲ διὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. καὶ τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε., ἡμφισβητήθη μάλιστα καὶ ἡ νομιμότης αὐτοῦ. Συνταγματικῶς δέ, τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ὑπέστη διπλοῦν περιορισμόν. Ἀφ' ἑνὸς περιορίσθη ἀμέσως, διὰ τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἢ τῆς ὑπαγωγῆς ὀλοκλήρου τῆς συνταγματικῆς τάξεως εἰς τὰ ὅρια τῆς διεθνούς νομιμότητος καὶ ἐμμέσως διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν, ὡς ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως νομίμου προσφυγῆς εἰς πόλεμον. Ἀφ' ἑτέρου δέ, ἡ χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ἐφ' ὅσον ὁ πόλεμος ἔπαυσε νὰ εἶναι ὑπόθεσις ἀφορῶσα τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς μαχομένους καὶ ἐξειλίχθη εἰς ὑπόθεσιν ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους καὶ συνεπῶς ἀρμόδιον ὄργανον διὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ δέον νὰ εἶναι τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἐκπροσωπεῖ αὐθεντικῶς τὴν βούλησιν τοῦ ἔθνους, ἥτοι οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ ¹⁴⁵.

1. Αἱ ἀνωτέρω κατευθύνσεις ἐξεδηλώθησαν καὶ διευτρώθησαν τὸ πρῶτον εἰς κανόνας τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου εἰς Γαλλίαν κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν

145. Ἡ διεθνὴς πρακτικὴ παρουσιάζει τέσσαρα συστήματα ὡς πρὸς τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν διαδικασίαν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου : α) ἀποκλειστικὴ ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους. (Ἀγγλικὸν σύστημα καὶ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, ἀρθ. 32: Τὰ Κοινοβούλια ἀσκοῦν ἐμμέσως τὴν ἐπιτροπὴν αὐτῶν διὰ τῆς ψηφίσεως τῶν πολεμικῶν πιστώσεων καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου), β) ἀρμοδιότης τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους κατόπιν συγκαταθέσεως ἢ ἐξουσιοδοτήσεως τῶν νομοθετικῶν Σωμάτων (Γαλλ. Σ.Ν. 1875 ἀρθ. 9, Ἑλληνικὸν Σύνταγμα 1927 ἀρθ. 83, Ἀργεντινὸν ἀρθ. 67 καὶ 86, Κολομβίας κ.τ.λ.), γ) ἀρμοδιότης τῶν νομοθετικῶν Σωμάτων (Ἡν. Πολιτεία ἀρθρ. 1—8, Σύνταγμα Βαϊμάρης ἀρθρ. 45, 2) καὶ δ) συνταγματικὴ διαδικασία ἢ ἐπηρεξημένη πλειοψηφία (Τσεχοσλοβακικὸν ἀρθ. 64, Αὐστριακὸν ἀρθ. 33, Ἑλβετικὸν ἀρθ. 85, Ἰσπανικὸν ἀρθ. 77).

περίοδον, ὡς ἐξῆς : α) ἀνάγκη εἰδικῆς πράξεως περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου, β) ὑπεροχὴ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ὡς πρὸς τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ γ) συνταγματικὴ διάταξις περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου.

Τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1791 εἰς τὸν τίτλον VI περὶ τῶν σχέσεων τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους πρὸς τὰ ξένα ἔθνη ἀναγράφει : «Τὸ Γαλλικὸν Ἔθνος παραιτεῖται παντὸς πολέμου μὲ κατακτητικoὺς σκοποὺς καὶ δηλοῖ ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποίησιν ποτὲ τὰς δυνάμεις του κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ».

Τὴν ἰδίαν ἀρχὴν υἱοθετεῖ καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Β' Γαλλικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1848 διατυπωθεῖσαν εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ ὡς ἐξῆς : «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία δὲν θὰ προσφύγῃ εἰς πόλεμον μὲ κατακτητικoὺς σκοποὺς καὶ δὲν θὰ χρησιμοποίησιν ποτὲ τὰς δυνάμεις της κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο κειμένων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὸ μὲν πρῶτον διετυπώθη εἰς εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, τὸ δὲ δεύτερον περιελήφθη εἰς τὸ προοίμιον ¹⁴⁶.

Τὴν γαλλικὴν παράδοσιν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡκολούθησαν ὠρισμένα συντάγματα τῶν δημοκρατιῶν τῆς Ν. Ἀμερικῆς. Εἰδικώτερον, τὸ Βραζιλιανὸν Σύνταγμα τῆς 24 Φεβρουαρίου 1891 εἰς τὸ ἀρθ. 88 δηλοῖ ὅτι ἡ χώρα «εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν θὰ ἐμπλακῇ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς ἐπιθετικὸν πόλεμον, εἴτε μονομερῶς, εἴτε ἐν συμμαχίᾳ μὲ ἄλλο Ἔθνος». Καὶ τὸ ἀρθ. 34 παρ. 11 προσέθεσεν ὅτι τὸ Κογκρέσσον ἡδύνατο «νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ τὴν κυβέρνησιν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον, ὡς ἂν ἢ προσφυγῇ εἰς τὴν διαιτησίαν δὲν κατέστη δυνατὴ ἢ ἀπέτυχῃ». Ἐκ τοῦ ἀρθρου τούτου προκύπτει ἑμμέσως περιορισμὸς τοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται νόμιμος μόνον μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσφυγῆς εἰς διαιτησίαν ἢ ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας χρησιμοποίησεως ταύτης ¹⁴⁷.

Ἡ ἰδρυσις τῆς Κ.τ.Ε. καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐπανεφέρην εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ διεθνoῦς ἐνδιαφέροντος τὸ ζήτημα τῆς ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων τῶν διαφόρων χωρῶν πρὸς τὰς θεσπισθείσας ὑπὸ τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἀρχὰς περὶ περιορισμοῦ καὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰσπανικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1931 παρουσιάζει τὴν πλέον ἐπιτυχή καὶ πλήρη ἐνσωμάτωσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου εἰς τὰ πλαίσια τῆς συνταγματικῆς τάξεως.

Τὸ ἀρθ. 6, «Ἡ Ἰσπανία παραιτεῖται τοῦ πολέμου, ὡς μέσου ἐθνικῆς πολι-

146. Mirkine-Guétzewitch, Le Droit Constitutionnel et l'organisation de la Paix, Rd.C.A.D.I.H. 1934, 45, καὶ τοῦ 18(ου), La technique parlementaire des relations internationales, Rd.C.A.D.I.H. 1937—56.

147. Συντάγματα, Πορτογαλίας (ἀρθ. 26 καὶ 73 τοῦ 1911), Οὐραγουάης (ἀρθ. 79), Ὀλλανδίας (ἀρθ. 57) τοῦ 1922. Ἐπίσης συνταγματικαὶ διατάξεις Βενεζουέλας, Equateur, Ἀγίου Δομνίκου.

τικῆς», εἶναι πιστὴ ἐπανάληψις τοῦ πρώτου ἄρθρου τοῦ Συμφώνου τῶν Παρισίων τοῦ 1928 περὶ ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου. Τὸ ἄρθρον τοῦτο συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ ἄρθ. 77, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν δύναται νὰ ὑπογράψῃ κήρυξιν πολέμου εἰμὴ μόνον συμφώνως πρὸς τὰς διαγραφόμενας ὑπὸ τοῦ Συμφώνου τῆς Κ.τ.Ε. συνθήκας καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἔχουν ἐξαντληθῇ πάντα τὰ ἀμυντικὰ μέσα τὰ στερούμενα πολεμικοῦ χαρακτῆρος καὶ πᾶσαι αἱ διαδικασίαι, δικαστικαί, συνδιαλλαγῆς καὶ διαιτησίας, αἱ ὁποῖαι προβλέπονται ὑπὸ τῶν διεθνῶν συμβάσεων τὰς ὁποίας ἀπεδέχθη ἡ Ἰσπανία καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπρωτοκολλήθησαν ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν.

Οὕτω υἱοθετεῖται ἡ ἀρχὴ δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου δὲν εἶναι νόμιμος εἰμὴ μόνον καὶ καθ' ὃ μέτρον ἐπιτρέπεται ἡ προσφυγὴ εἰς αὐτόν ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων συμβατικῶν κανόνων ¹⁴⁸.

2. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Χάρτου τῶν Ἑνωμένων Ἑθνῶν νέα πρόοδος σημειοῦται εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου μὲ πρωτοπόρον καὶ πάλιν τὴν Γαλλίαν.

Τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Δ' Γαλλικῆς Δημοκρατίας περιλαμβάνει εἰς τὸ προοίμιον αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου. «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία οὐδένα πόλεμον θὰ ἐπιχειρήσῃ, πρὸς κατακτητικοὺς σκοποὺς καὶ δὲν θὰ χρησιμοποίησῃ τὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Οὕτω τὸ νέον Σύνταγμα : α) καινοτομεῖ, ὡς πρὸς τὰ σύγχρονα συντάγματα τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἀνάλογον μέχρι τότε διάταξιν περιεῖχον, β) ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν τοῦ περιορισμοῦ τῆς χρήσεως τοῦ πολέμου ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἰσχυοῦσας θετικὰς διατάξεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐδάφιον τοῦτο συμπληροῦται διὰ τῶν ἀκολουθῶν διατάξεων τοῦ αὐτοῦ προοιμίου : «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία πιστὴ εἰς τὰς παραδόσεις τῆς συμμορφοῦται πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δημοσίου δικαίου» ¹⁴⁹, καὶ «ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς ἀμοιβαιότητος (ἡ Γαλλία) συγκατατίθεται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, ὅστινες εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν προάσπισιν τῆς εἰρήνης». Οὕτως ἐπέρχεται ἡ ἐνότης τοῦ διεθνοῦς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου ἐπὶ συγκεκριμένου κανόνος καὶ γ) ἐπεκτείνει τὴν παραίτησιν καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν δυνάμεων «κατὰ τῆς ἐλευθερίας οἰουδήποτε λαοῦ». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ παραίτησις ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς βίας περιλαμβάνει πᾶσαν ἀνάλογον πρᾶξιν κατὰ παντὸς πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Πολιτείας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου καὶ κατὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας παντὸς λαοῦ μὴ ὀργανωμένου. Ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς

148. Πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν τὸ ἄρθ. 54 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος τοῦ Σιάμ.

149. Niboyet, *La Nouvelle Constitution Française et certaines dispositions de Droit International*, R. Dalloz, 1946 No 45 καὶ 46. Donnedieu de Vabres, *La Constitution de 1946 et le Droit International*, R. Dalloz, 1948 No 2.

διατάξεως ταύτης ὁδηγεῖ εἰς τὸ λογικὸν συμπέρασμα ὅτι ἡ ὑποχρέωσις τῆς Γαλλίας ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς χρήσεως παντὸς μέσου, τὸ ὅποιον, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ἤθελεν ἀποβῆ εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας ἐνὸς κράτους ἢ ἐνὸς λαοῦ ἀγωνιζομένου διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πλήρους αὐτοῦ ἐλευθερίας ¹⁵⁰.

Τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκηρύξεως τοῦ πολέμου τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος υἱοθέτησε καὶ τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἱταλικῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ ἄρθρ. 11, τὸ ὅποιον ὀρίζει ὅτι ἡ Ἱταλία «ἀποκηρύσσει τὸν πόλεμον ὡς μέσον ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων λαῶν καὶ ὡς μέσον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν». Ἡ διάταξις αὕτη συμπληροῦται διὰ τῆς ἀκολούθου: ἡ Ἱταλία «ὑπὸ τῷ ὄρῳ τῆς ἀμοιβαιότητος συγκατατίθεται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, ὅτινες εἶναι ἀναγκαῖοι εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διασφαλίσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης μεταξὺ τῶν ἐθνῶν· ἐπὶ πλεον εὐνοεῖ καὶ προωθεῖ πᾶσαν διεθνῇ ὀργάνωσιν ἀποβλέπουσαν εἰς τὸν ἀνωτέρω σκοπόν».

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀνωτέρω διατύπωσις, ὡς πρὸς τὴν ἀποκήρυξιν τοῦ πολέμου, πλησιάζει ἔτι περισσότερον πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ διεθνoῦς δικαίου περὶ περιορισμοῦ τοῦ πολέμου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ Γαλλικὸν Σύνταγμα καὶ περιλαμβανομένη εἰς εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ Συντάγματος παρουσιάζεται ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν ἀναμφισβητήτου κύρους καὶ ἐπηυξημένης νομικῆς ἰσχύος, ἐναντι τῶν διατάξεων τοῦ Γαλλικοῦ προοιμίου ¹⁵¹.

Αἱ ἀνωτέρω συνταγματικαὶ διατάξεις ¹⁵² ἀποτελοῦν ἀξιόλογον προσπάθειαν ἐναρμονίσεως τῶν συνταγματικῶν κανόνων πρὸς τοὺς κανόνας τῆς διεθνoῦς νομιμότητος. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπιτελοῦν ἀναμφισβήτητον πρόδον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ λοιπὰ ἰσχύοντα συντάγματα, διότι οὕτω ἐπιλύεται ἐν τῇ πράξει τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῶν δύο δικαίων διεθνoῦς καὶ ἐσωτερικοῦ, ἐπιτυγχανομένης τῆς ἐνότητος αὐτῶν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων ἀμφοτέρων τῶν δικαίων καθὼς καὶ ἡ σύγχρονος καὶ αὐτόματος αὐτῶν ἰσχὺς.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προστίθεται εἰς τοὺς διεθνεῖς κανόνας συμπληρωματικῶς ἡ συνταγματικὴ κύρωσις, ἡ ὁποία κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν εἶναι πλέον συγκεκριμένη καὶ ἀποτελεσματικὴ τῆς διεθνoῦς κυρώσεως ¹⁵³.

150. Σ. Καλογεροπούλου—Στράτη, Τὸ Διεθνὲς Δίκαιον καὶ τὸ Νέον Γαλλικὸν Σύνταγμα (1948).

151. Mirkine—Guétzevitch, Les tendances internationales des nouvelles Constitutions R.G.D.I.P. 1948 σελ. 375.

152. Πρὸς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὰ σύγχρονα Συντάγματα τῶν Γερμανικῶν κρατῶν, Βαυαρίας 1946 ἄρθ. 79, Βυτεμβέργης ἄρθ. 8 καὶ Βάδης 1946 ἄρθ. 46. Ἐπίσης τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰαπωνίας 3 Νοεμβρίου 1946 ἄρθ. 9 «ὁ ἰαπωνικὸς λαὸς παραιτεῖται διὰ παντὸς τοῦ πολέμου ὡς κυριαρχικοῦ δικαιώματος τοῦ ἔθνους τῆς ἀπειλῆς ἢ χρήσεως βίας ὡς μέσου πρὸς διακατανομιᾶν τῶν διαφορῶν μετὰ ἄλλα κράτη» καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Βιρμανίας 1947 ἄρθ. 211.

153. Pella, La protection de la paix par le droit interne. Mémoire à la Conférence pour la réduction et la limitation des armements (1933).